

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Filip SIVÁK

**Vybrané aspekty vlivu těžby nerostných surovin na rozvoj
sídelní struktury v území Sokolovské pánve**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. RNDr. Irena SMOLOVÁ, Ph.D.

Olomouc 2013

Bibliografický záznam

- Autor (osobní číslo):** Bc. Filip Sivák (R100773)
- Studijní obor:** Učitelství geografie pro SŠ (kombinace Z-M)
- Název práce:** Vybrané aspekty vlivu těžby nerostných surovin na rozvoj sídelní struktury v území Sokolovské pánve
- Title of thesis:** The selected aspects of the impact of mineral resources exploitation on the development of residential structure in the Sokolov basin area
- Vedoucí práce:** doc. RNDr. Irena Smolová, Ph.D.
- Rozsah práce:** 110 stran, 19 vázaných příloh
- Abstrakt:** Práce se zabývá těžbou hnědého uhlí a jejími geografickými aspekty, kterými jsou změny sídelní struktury, komunikační infrastruktury a říční sítě Sokolovské pánve. Uvádí konkrétní případy zániku či přeložení obcí a dokumentuje nejvýznamnější přeložky silničních a železničních komunikací v důsledku povrchové těžby hnědého uhlí. Text se zaměřuje na důležité historické momenty regionu spjaté s hornictvím a analyzuje jejich důsledky na dnešním stavu oblasti. Diplomová práce zkoumá změnu rozmístění obyvatelstva a uvádí příklady provedených rekultivací.
- Klíčová slova:** hnědé uhlí, lom, obyvatelstvo, přeložka, rekultivace, rozvoj regionu, sídelní struktura, Sokolovská pánev, těžba
- Abstract:** The thesis deals with the extraction of the brown coal and its geographical aspects, such as changes of residential structure, the infrastructure of road network and the river system of the Sokolov basin area. It provides concrete

examples of the extinction or relocation of the locality and documentation of the most significant relocation of road and railway networks as a consequence of the surface extraction of the brown coal. The text deals with the important historical moments of the region connected with mining industry and gives the analysis of their impact on the contemporary state of the region. The thesis explores the change of the arrangement of inhabitants and gives examples of accomplished recultivation.

Keywords:

brown coal, quarry, inhabitants, relocation, development of the region, residential structure, Sokolov basin, extraction

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracoval sám pod vedením doc. RNDr. Ireny Smolové, PhD. A také, že jsem veškerou použitou literaturu a zdroje uvedl v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 25.4. 2013

.....

podpis autora

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. RNDr. Ireně Smolové, Ph.D. za její cenné rady, archiváři Státního okresního archivu Sokolov se sídlem v Jindřichovicích Mgr. Pavlu Dohnalovi za osobitý přístup a cenné rady ohledně historie dosidlování regionu, hlavnímu referentovi Podnikového archivu Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s. Petru Beranovi za osobitý přístup a věcný komentář k historickým mapám regionu, vedoucímu oddělení systémové podpory vodohospodářského dispečinku Povodí Ohře Ing. Michalu Tanajewskimu za poskytnutí zaměřeného rysu příčného říčního profilu v limnigrafické stanici Citice a Zuzaně Luhanové z Krajské správy ČSÚ v Karlových Varech za poskytnutí dat za místní části Karlových Varů. V neposlední řadě bych rád poděkoval i Mgr. Miloslavu Šerému za konzultace o statistických datech.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Filip SIVÁK**
Osobní číslo: **R100773**
Studijní program: **N1101 Matematika**
Studijní obory: **Učitelství geografie pro střední školy**
Učitelství matematiky pro střední školy
Název tématu: **Vybrané aspekty vlivu těžby nerostných surovin na rozvoj sídelní struktury v území Sokolovské pánve**
Zadávající katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je na vybraných příkladech analyzovat vliv těžby nerostných surovin na rozvoj sídelní struktury v zájmovém regionu Sokolovské pánve. Autor bude při zpracování vycházet ze studia odborné literatury, archivních materiálů a vlastního terénního šetření. Na modelových příkladech bude dokumentovat rozvoj i zánik sídel ve vazbě na vývoj těžby vybraných nerostných surovin v regionu se zvláštním zřetelem na těžbu hnědého uhlí.

Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání
Rozsah pracovní zprávy: 20 000 - 24 000 slov
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

- Beran, P. (2002): Historické kontrasty - Horní Slavkov. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 96 s.
- Beran, P., Jangl, J., Majer, P., Suček, P., Wagenbrecht, O. (1996): 1000 let hornictví cínu ve Slavkovském lese. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 195 s.
- Bitnerová, Z. (1998): Zaniklé obce Doupovska. Chomutov: Okresní muzeum v Chomutově, 93 s.
- Bitnerová, Z. (2004): Zaniklé obce Doupovska II. V bývalých okresech Karlovy Vary a Žlutice. Chomutov: Okresní muzeum v Chomutově, 75 s.
- Jeleček, L. et al. (2003): Dealing with diversity. Proceedings of 2nd International Conference of the European Society for Environmental History, ESEH, PrFUK, Praha, 355 s.
- Kirchner, K., Smolová, I. (2010): Základy antropogenní geomorfologie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 287 s.
- Lipský, Z. (1999): Sledování změn v kulturní krajině. CZU LF, Praha, 71 s.
- Mikšíček, P. (2006): Zmizelé Sudety/Das werschwendene Sudetenland. Antikomplex, o. s., 658 s.
- Minár, J. a kol. (2001): Geoekologický (komplexný fyzickogeografický) výskum a mapovanie vo veľkých mierkach. Bratislava: Univerzita Komenského, 209 s.
- Prokop, V. (1994): Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 276 s.
- Sklenička, P. (2003): Základy krajinného plánování. Nakl. N. Skleničková, Praha, 321 s.
- Smolová, I. (2008): Těžba nerostných surovin v ČR po roce 1989 a její relevantní geografické aspekty. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 195 s.

Vedoucí diplomové práce: **Doc. RNDr. Irena Smolová, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: **14. ledna 2011**
Termín odevzdání diplomové práce: **10. dubna 2012**

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 14. ledna 2011

OBSAH

1 Úvod	10
2 Cíle práce	11
3 Metodika práce	11
4 Vymezení a základní charakteristika území	15
5 Přírodní potenciál Sokolovské pánve	19
6 Historické aspekty vývoje regionu ve vazbě na rozvoj těžby nerostných surovin	22
6.1 Rozkvět periferie pánve spjatý s těžbou nerostných surovin	23
6.2 Rozkvět pánve spjatý s těžbou nerostných surovin	25
6.3 Těžba surovin a vývoj regionu v období válečných konfliktů	33
6.4 Územně správní a populační vývoj na území Sokolovské pánve	35
6.4.1 Důsledky odsunu obyvatelstva	39
6.5 Poválečná situace	41
7 Plánovaný rozvoj regionu po roce 1945 - rozvoj sídel ve vztahu k povrchové těžbě	42
7.1 Alternativy rozvoje	46
7.1.1 Projektový návrh Dr. Ing. Vodičky	46
7.1.2 Projektová studie Ing. Schneidera	48
7.1.3 Projektová varianta KSÚP	53
8. Důsledky těžby na příkladu ovlivnění vodních zdrojů	55
8.1 Dědičné štoly	55
8.2 Regulace Ohře	56
8.3 Důsledky regulace	58
9 Důsledky povrchové těžby	59
10 Současná sídelní struktura Sokolovské pánve	65
11 Rekultivační činnost	79
12 Závěr	83
13 Summary	86
Použitá literatura	90

Seznam použitých zkratk

ČEZ	...	České energetické závody
ČR	...	Česká republika
FHD	...	Falknovské hnědouhelné doly
HDB	...	Hnědouhelné doly a briketárny Sokolov
KNV	...	krajský národní výbor
KSÚP	...	krajské středisko územního plánování
MNV	...	místní národní výbor
n.p.	...	národní podnik
ONV	...	okresní národní výbor
SLDB	...	sčítání lidí, domů a obcí
SO ORP	...	správní obvod obce s rozšířenou působností
s.p.	...	státní podnik
VÚ	...	vojenský újezd

1 Úvod

Území Sokolovské pánve patří mezi oblasti s historickou tradicí těžby nerostných surovin. Její dlouhodobý rozvoj je úzce spjat s hnědouhelnými slojemi, které mají strategický význam pro českou energetiku. Po Mostecké pánvi je druhou nejvýznamnější hnědouhelnou pánvi České republiky.

S hornickou činností nastávají významné změny v environmentální a socioekonomické struktuře zkoumané oblasti. Sokolovská pánev vlivem těžby hnědého uhlí ztratila svůj původní zemědělský charakter (specializovaný na chmelařství) a stala oblastí čistě orientovanou na průmysl. V sokolovském revíru probíhala těžba hnědého uhlí hlubinným i povrchovým způsobem. Zatímco hlubinné doly ovlivňují krajinný ráz oblasti jen v podobě poddolovaného území, hald či sejpů, lomy devastují krajinu dalekosáhlejším způsobem. Vznik rozsáhlých konvexních či konkávních antropogenních tvarů (výsypek či lomů) je podmíněn obrovským zábořem půdy, původně sloužící k jinému využití (vodní plochy, zemědělské plochy, osídlené plochy, lesní plochy). Mezi rozsáhlé environmentální důsledky vzniku rozlehlých konvexních a konkávních antropogenních ploch patří transformace krajinného rázu a využití území, negativní ovlivnění kvality ovzduší či změna lokálního klimatu¹. Socioekonomické následky jsou patrné na sídelní struktuře, komunikačních sítích, říční síti a struktuře obyvatelstva, na Sokolovsku zejména národnostní struktuře obyvatelstva.

Po roce 1990 započala útlumová fáze hnědouhelného dobývání doprovázená rozsáhlejší rekultivační činností na zdevastovaných územích spojených s těžbou nerostu. Na základě rekultivací bylo v Sokolovské pánvi mnoho ploch navraceno půdnímu fondu či k užívání široké veřejnosti k rekreačním a jiným účelům.

¹ SKLENÍČKA 2003, str. 245

2 Cíle práce

Hlavním cílem práce bude charakterizovat vliv těžby hnědého uhlí na změny sídelní struktury, říčního systému a komunikačních sítí po roce 1945. Těžištěm práce bude hodnocení zániku sídel v důsledku přechodu těžby hnědého uhlí na velkolomový způsob dobývání. V období před rokem 1945 se práce bude zabývat stanovením stěžejních historických momentů souvisejících s hornictvím a jejich důsledků na následný rozvoj oblasti. Neméně důležitým cílem bude interpretace archivních materiálů týkajících se neuskutečněných poválečných plánů rozvoje města Sokolova a okolního regionu, které v daném měřítku pravděpodobně ještě nebyly publikovány. Součástí práce bude porovnání rozmístění obyvatelstva na vymezeném území ve vybraných letech. Dílčím cílem bude analýza současné situace v Sokolovské pánvi s důrazem na útlum těžby hnědého uhlí, rozsáhlejší rekultivace a nově vzniklé problémy s tím spjaté.

3 Metodika práce

Stěžejní metodou použitou při zpracování diplomové práce byla rešerše odborné literatury, práce s archivními materiály, starými mapami a dokumentací týkající se těžby surovin v zájmovém regionu. Práce se zaměřuje výhradně na těžbu hnědého uhlí, pouze okrajově jsou zmiňovány další suroviny v Sokolovské pánvi těžené. Příkladem je kaolin, jehož ložiska jsou většinou vázaná poblíž výchozů hnědouhelných slojí. Dobývací prostory těžící kaolin jsou lokalizovány ve východní části pánve v okolí obcí Božičany, Hroznětín, Jimlíkov, Mírová, Otovice a Sadov. Věhlas Sedleckého kaolinu je znám daleko za hranicí republiky, avšak geografické aspekty těžby kaolinu nemají v Sokolovské pánvi, ve srovnání s těžbou hnědého uhlí, tak dalekosáhlý rozsah. V regionu se také dobývá například žula u Vítkova, stavební kámen u Děpoltovic či šterkopísek u Lomnice.

V daných historických obdobích jsou použity tehdejší názvy či české ekvivalenty tehdejších německých názvů obcí vždy s uvedením současného názvu obce. Jedinou výjimku tvoří město Sokolov, o kterém je do roku 1948 psáno jako o Falknově nad Ohří, aniž by byla pokaždé zmíněna jeho spjatost se Sokolovem.

Pro analýzu sídelní struktury a obyvatelstva jsou uváděny počty Čechů (Čechů a Slováků), Němců a celkové počty. Opomenuty zůstaly zanedbatelné počty cizinců, které jsou pro tuto práci nepodstatné. Jediným okamžikem, kdy nabyl počet cizinců významných hodnot je červenec roku 1945, kdy Čechů a Slováků bylo 1 011 a cizinců 883².

Pro porovnání rozmístění obyvatelstva byly zvoleny počty osob za sčítání lidu v roce 1930, poněvadž se jednalo o poslední census, který byl uskutečněn před nedobrovolným odsunem velké části populace z regionu, a rok 2011, jelikož se jednalo o nejnovější data. Pro porovnání rozmístění obyvatelstva v letech 1930 a 2011 bylo potřeba zjistit, jaké obce se nacházely v zájmovém území v roce 1930, kdy do obvodu Krajského soudu v Chebu spadalo 21 soudních okresů, které tvořily 13 politických okresů³. Na základě předešlého vymezení zkoumané oblasti, vrstvy II. (Františkova) vojenského mapování v programu ArcMap 10 a Statistického lexikonu obcí v republice Československé, I. díl Země Česká z roku 1934 (uvedená data k 1. 12. 1930) byly analyzovány obce, které v roce 1930 zasahovaly do území Sokolovské pánve. V politickém okrese Falknov nad Ohří se jednalo o obce Bukovany/Buckwa, Citice/Zieditz, Dasnice/Daßnitz, Dolní Rychnov/Unter-Reichenau, Falknov nad Ohří/Falkenau an der Eger, Habartov/Habesbirk, Hlavno/Kloben, Hrušková/Birndorf, Chlum Svaté Maří/Chlum nad Ohří/Maria Kulm, Jehličná/Grasseth, Královské Poříčí/Königswert, Lísková/Haselbach, Lítov/Littengrün, Lomnice/Lanz, Svatava/Zwodau, Šabina/Schaben, Těšovice/Teschwitz, Týn/Thein, Ves Litrbachy/Lauterbach Dorf, Vítkov/Wudingrün. Z politického okresu Loket zasahovaly do Sokolovské pánve obce Alberov/Albernhof, Božičany/Poschetzau, Chodov/Chodau, Chranišov/Granesau, Jimlíkov/Imlikau, Lipnice/Litnitz, Loučky/Grünlass, Mnichov/Mírová/Münchhof, Nová Role/Neu-Rohlau, Nové Sedlo/Neu-Sattl, Smolnice/Pechgrün, Stará Chodovská/Stelzengrün, Staré Sedlo/Alt-Sattl, Vintřov/Wintersgrün. V politickém okrese Karlovy Vary se jednalo o obce Bohatice/Weheditz, Bor/Haid, Bystřice/Langgrün, Dalovice/Dallwitz, Děpoltovice/Tüppelsgrün, Drahovice/Drahowitz, Dvory/Maierhöfen,

² DOHNAL 2007, str. 49

³ Kolektiv autorů: Statistický lexikon obcí v republice Československé, I. díl Země Česká, 1934

Hájek/Grassengrün, Hroznětín/Lichtenstadt, Jenišov/Janessen, Kfely/Gfell, Lesov/Lessau, Mezirolí/Sittmesgrün, Nivy/Spittengrün, Nová Víska/Neudörfel, Odeř/Egersgrün, Ostrov/Schleckenwerth, Otovice/Ottowitz, Počerny/Putschirn, Ruprechtov/Rupelsgrün, Rybáře/Fischern, Sadov/Sodau, Sedlec/Zettlitz, Stará Role/Alt-Rohlau, Stráň/Elm, Všeborovice/Schobrowitz a Vysoká/Hohendorf. Z politického okresu Jáchymov náležely do zájmového území obce Arnoldov/Arletzgün, Dolní Brand/Dolní Žďár/Unterbrand, Hanušov/Honnensgrün, Hluboký/Tiefenbach, Horní Brand/Horní Žďár/Oberbrand, Květnová/Permesgrün, Maroltov/Marletzgrün, Mořičov/Möritschau a Popov/Pfaffengrün. Poslední obec Částkov/Schossenreuth byla součástí politického okresu Cheb. Na základě vymezení Sokolovské pánve bylo doplněno předešlých 71 obcí o část Novina/Grün, která spadala roku 1930 pod obec Lobzy (vně zájmové oblasti), ale dnes je místní částí města Sokolov.

Všechny místní části obcí obsažené v dnešním vymezení Sokolovské pánve jsou obsaženy i ve vymezení v roce 1930. Buď jsou samostatné obce, nebo jsou částmi téže obce nebo jsou částmi jiné obce. Poslední případ nastal u následujících částí. Dnešní místní část Karlových Varů Tašovice/Taschwitz byla součástí obce Jenišov. Současné místní části krajského města Čankov/Schankau a Rosnice/Rossnitz patřily pod obec Sedlec. Dnešní místní část obce Ostrov Liticov/Liditzau byla součástí obce Mořičov a dnešní část Vykmánov/Weidmesgrün spadala pod obec Dolní Žďár. Současná část Velký Rybník/Grossenteich obce Hroznětín náležela do obce Sadov. Katastrální území vybraných obcí a místní části Novina v roce 1930 zabírala 34 613 ha⁴. To je o 31 ha více než současné vymezení. V rámci celkové rozlohy se však jedná o nepatrnou a zanedbatelnou odchylku.

Další metodická připomínka souvisí se změnou metodiky Českého statistického úřadu při Sčítání lidí, domů a bytů v roce 2011, kdy jsou údaje ohledně obyvatelstva uvedeny za osoby s obvyklým místem pobytu⁵, nikoli již podle trvalého bydliště osob, jak tomu bylo v předešlých sčítáních.

⁴ Kolektiv autorů: Statistický lexikon obcí v republice Československé, I. díl Země Česká, 1934; vlastní zpracování

⁵ Metodické vysvětlivky. In: *Český statistický úřad* [online]. 2011 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/CD0048D953/\\$File/0800012m.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/CD0048D953/$File/0800012m.pdf)

Vrstva II. vojenského mapování (Františkova) byla zvolena na základě lepší viditelnosti hranice Sokolovské pánve než ve III. vojenském mapování (Františko-josefském). Ve zvoleném mapování bylo zaznačení terénu provedeno pomocí Lehmannovy teorie zobrazování topografických ploch šrafováním⁶, které je pro účely práce názornější.

Na zpracování kapitoly o rozmístění obyvatelstva byla použita metoda Lorenzovy křivky. Křivka vyjadřuje vztah mezi absolutní rovností, absolutní nerovností a skutečnou nerovností. Přímka absolutní rovnosti ($x=y$) se někdy označuje jako teoretická Lorenzova křivka, jejímž předpokladem je, že na x % území bydlí x % obyvatel. Lomená čára absolutní nerovnosti probíhá od bodu $[0;0]$ po ose x do bodu $[0;100]$ a dále pak po rovnoběžce s osou y do bodu $[100;100]$. Při konstrukci Lorenzovy křivky za rok 2011 byly místní části Karlových Varů brány jako jeden celek. Místní část Novina byla při vykreslování Lorenzovy křivky za rok 1930 brána jako samostatná obec.

K 31. 12. 2002 zanikly v České republice okresní úřady. Nicméně okresy jsou nadále používány jako statistické jednotky. Pokud v práci píše o okrese po roce 2002 je tím myšlena právě tato statistická jednotka vymezující území dřívějšího okresu zaniknuvšího k poslednímu dni roku 2012.

V části práce zabývající sídelní strukturou nebyla rozlišována sídla na města, městyse a obce z prostého důvodu – statut města je na území Karlovarského kraje laicky řečeno zdiskreditován. Zákon č. 234/2006 Sb. novelizující zákon č.128/2000 Sb. (historicky první zákon obsahující demografickou podmínku pro stanovení pojmu „město“ – alespoň 3 000 obyvatel) hovoří v § 3 odstavec 3) jasně: „*Obec, která byla městem přede dnem 17. května 1954, je městem, pokud o to požádá předsedu Poslanecké sněmovny. Předseda Poslanecké sněmovny tak na žádost obce stanoví a určí den, kdy se obec stává městem.*“ Na základě tohoto odstavce mohou dnes vznikat města, která mají méně než 3 000 obyvatel. Jelikož území celého Karlovarského kraje protkala hornická tradice, která zapříčinila rozkvět obcí a jejich povyšování na města

⁶ VICHROVÁ, Martina. Digitální model reliéfu druhého vojenského mapování (Františkova). *Juniorstav 2011* [online]. 2011, datum aktualizace neuveden[cit. 2013-04-17]. Dostupné z: http://www.fce.vutbr.cz/veda/JUNIORSTAV2011/pdf/6.3/Vichrova_Martina_CL.pdf

(po skončení těžby úpadek), využilo mnoho sídel tento odstavec k znovunabytí statusu města, i přestože nesplňují demografickou podmínku. Vznikají tak paradoxní případy, které zkreslují statistiky. Například k 31. 12. 2008 žilo ve městech v Karlovarském kraji 80 % všech jeho obyvatel⁷. Přitom ze 132 obcí disponovalo statutem města 37 sídel, z nichž osmnáct neobývaly ani 3 tisíce lidí. Ze zbylých devatenácti měst, neměla ani 4 tisíce obyvatel další pětice měst. Na první pohled dobře vypadající 80% urbanizace kraje má tedy velké trhliny. Zejména, že mnohá města kraje mají daleko horší služby a dopravní dostupnost než leckteré krajské obce (bez statusu města). Pomyslnou korunou je nejméně lidnatá obec Karlovarského kraje (podle obvyklého místa pobytu) – Přebuz se 69 obyvateli, která se honosí statutem města. Zároveň je i nejméně lidnatým městem v celorepublikovém měřítku.

Grafy a tabulky byly zpracovány pomocí programu Microsoft Excel 2007. K psaní samotné diplomové práce posloužil Microsoft Word 2007. Mapy byly vytvořeny pomocí archivních mapových podkladů a programu ArcMap 10. Fotografie byly zpracovány programem Microsoft Picture Manager.

4 Vymezení a základní charakteristika území

Vymezení zájmové oblasti je z fyzickogeografického pohledu bezproblémové, jedná se geomorfologický celek. Sokolovská pánev se řadí do Krušnohorské soustavy České Vysočiny, konkrétněji Podkrušnohorské podsoustavy, do které dále spadají Chebská a Mostecká pánev, Doupovské hory a České středohoří. Zkoumaná pánev je jedna z mnoha pánví a pánviček tvořících Podkrušnohorského uhelného pásma, jež se táhne po celém úpatí Krušných hor. Tvorba pásma byla podmíněna v třetihorách vytvořením více než 300 km dlouhé příkopové propadliny⁸, v níž sedimentovaly uhlonosné vrstvy. Příkopová propadlina byla později v období třetihor (svrchní eocén až spodní miocén) rozdělena v důsledku vyvrásnění Doupovských hor v místech protnutí oherského riftu s příčným jáchymovským zlomovým pásmem. Největší uhelnou pánví Podkrušnohorského uhelného pásma, táhnoucí se od Kadaně až po Ústí nad Labem, je pánev Mostecká, jež je od druhé největší pánve Sokolovské oddělena

⁷ SIVÁK 2010, str. 38

⁸ JISKRA 1997, str. 54

pohořím Doupovských hor. Východní hranice zájmového území je tedy na reliéfu dobře zřetelná.

Sokolovská pánev je průměrně 8 km široká sníženina táhnoucí se severovýchodním směrem o přibližné délce 36 km s průměrnou nadmořskou výškou 400 metrů. Příkopová propadlina je na jihu, kde je nejhlubší, omezena oherským riftem, který ji odděluje od Slavkovského lesa. Na severu pánev hraničí se stupňovitým zlomovým krušnohorským pásmem. Nejméně zřetelné je vymezení jejího západního okraje. Hranici mezi ní a Chebskou pánví tvoří krystalinický hřbet Chlum Svaté Maří. Zájmové území je odvodňováno řekou Ohří severovýchodním směrem. Nejdůležitějšími přítoky Ohře jsou říčky Svatava⁹ a Rolava pramenící v Krušných horách, Lobežský potok tekoucí ze Slavkovského lesa a říčka Teplá pramenící na Tepelské vrchovině. Nejvyšším vrcholem pánve je Dvorský vrch s nadmořskou výškou 573 metrů, na jehož území probíhá těžba stavebního kamene firmou Eurovia kamenolomy, a.s. Vrch se nachází se západně od obce Děpoltovice.

Zkoumané území Sokolovské pánve se nachází na západě České republiky v Karlovarském kraji, který vznikl 1. ledna 2000 rozdělením tehdejšího Západočeského kraje na Plzeňský a Karlovarský. Karlovarský kraj se dříve dělil na tři okresy a nyní ho tvoří sedm správních obvodů obce s rozšířenou působností (SO ORP). Přičemž zájmová oblast se nachází v sokolovském a karlovarském okresu. Zároveň se rozprostírá přes tři SO ORP – SO ORP Sokolov, SO ORP Karlovy Vary a SO ORP Ostrov. Jelikož geomorfologický celek rozhodně není skladebný s územně správními jednotkami České republiky, bylo nutné rozhodnout, které obce do Sokolovské pánve spadají a které ne. Na vyřešení nastalého problému byl použit program ArcMap 10, konkrétněji vrstvy geomorfologických celků ČR a obcí ČR a dvě kritéria. Obec byla zahrnuta do zkoumaného regionu, pokud se nachází v geomorfologickém celku Sokolovská pánev nebo pokud se nachází vně, ale zasahuje do něj více jak 50 % svého katastrálního území. Aby se zabránilo většímu zkreslení údajů, bylo stanoveno třetí kritérium týkající se pouze krajského města Karlovy Vary. Do zájmové oblasti byly zařazeny pouze ty místní části krajského města, které se na jejím území nachází alespoň

⁹ Pramení v saské části Krušných hor.

50 %. Třetím kritériem byly ze zkoumané oblasti vyřazeny místní části Cihelny, Doubí, Hůrky, Karlovy Vary a Olšová Vrata odpovídající katastrálním územím Cihelny, Doubí u Karlových Var, Karlovy Vary, Olšová Vrata a Tuhnice.

Na základě předešlého vymezení spadá do Sokolovské pánve 28 obcí a 10 místních částí severní části Karlových Varů. Ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Sokolov se jedná o obce Bukovany, Citice, Dasnice, Dolní Rychnov, Habartov, Chlum Svaté Maří, Chodov, Královské Poříčí, Libavské Údolí, Lomnice, Nové Sedlo, Sokolov, Staré Sedlo, Svatava, Šabina, Těšovice a Vintřřov. Ze sousedního SO ORP Karlovy Vary náležři do zkoumané oblasti sídla Božičany, Dalovice, Děpoltovice, Jenišov, Mřirová, Nová Role, Otovice, Sadov a místní části Karlových Varů Bohatice, Čankov, Drahovice, Dvory, Počerny, Rosnice, Rybáře, Sedlec, Stará Role a Tašovice. Poslední tři obce Hájek, Hroznětřin a Ostrov se nacházejři v SO ORP Ostrov. Katastrální územři výřše zmřiněných obcí a místních částři vyplňujři oblast o rozloze 34 582 hektarů¹⁰, tj. 345,82 km² (Obr. 1). Vřyměra geomorfologického celku Sokolovská pánve je zhruba 312 km²¹¹. Přesah vymezenři je zapřřičiněn zejména místními částmi Novina (obec Sokolov), Hornři Částkov, Kluč (obě obec Habartov), Týn (obec Lomnice), Odeř (obec Hroznětřin), Arnoldov, Hanušov, Hluboký, Hornři Žďár, Květnová, Liticov, Maroltov, Mořřičov a Vykmánov (posledních devět obec Ostrov). K 31. 12. 2011 zabřirala z celkové rozlohy 28 obcí (32 108 ha) 33,18 % zemědělská půda (14,84 % orná půda, 16,19 % trvalé travnři porosty), 25,76 % lesnři půda, 2 % zastavěné plochy a 3 % vodnři plochy¹². Zbylých 36 % rozlohy obcí (11 618 ha) bylo vymezeno pro ostatnři plochy, mezi něž patřřily i dobřivacři prostory. Vřsesh sedm hnědouhelných dobřivacři prostorů zabřiralo územři o velikosti 4 798 ha¹³, tj. 13,87 % rozlohy mnou vymezené Sokolovské pánve.

¹⁰ MOS - Měřtská a obecnři statistika: Karlovarský kraj, NUTS3: CZ041. *Český statistický úřad* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupně z:

http://www.czso.cz/lexikon/mos_vdb.nsf/openkraj?openform&:cz041

¹¹ Sokolovská pánve. In: *Ústav geologie a paleontologie: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. 2010 [cit. 2013-04-21]. Dostupně z:

http://web.natur.cuni.cz/ugp/main/staff/skin/publikace/Hnedeuhli_138_205.def.indd.pdf

¹² MOS - Měřtská a obecnři statistika: Karlovarský kraj, NUTS3: CZ041. *Český statistický úřad* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupně z:

http://www.czso.cz/lexikon/mos_vdb.nsf/openkraj?openform&:cz041

¹³ Dobřivacři prostory. *Státnři báňská správa České republiky* [online]. 2005 [cit. 2013-04-22]. Dostupně z: <http://www.cbusbs.cz/dobryvaci-prostory.aspx>

Obr: 1 Rozdíl vymezení geomorfologického celku a katastrálních území obcí a místních částí v Sokolovské pánvi

Zdroj: Geoportál ČÚZK; vlastní zpracování

Největšími sídly v pánvi jsou města Sokolov, Chodov, Karlovy Vary (severní část) a Ostrov. Všechna tato města spojuje železniční trať číslo 140 z Chebu do Chomutova, postavená v úseku Cheb – Karlovy Vary roku 1870¹⁴ a o rok později prodloužená do Chomutova. Páteří silniční dopravy je rychlostní komunikace R6 vedoucí z Chebu přes Sokolov do Karlových Varů zprovozněná v dubnu 2012¹⁵. Z Karlových Varů do Ostrova vede čtyřproudá silnice první třídy, se kterou ministerstvo dopravy počítá ve svém novém pojetí dálniční sítě jako se silnicí pro motorová vozidla s povolenou rychlostí 110 km/h¹⁶. Hlavní silniční osu kraje protínají čtyři důležitější transversální komunikace, které zajišťují dopravní dostupnost do Krušnohoří a Slavkovského lesa. Z pohledu socioekonomické geografie se tedy jedná o území, s dobrou dopravní obsluhou.

¹⁴ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 39

¹⁵ Dále na Prahu vede pouze jako silnice první třídy I/6.

¹⁶ Nové pojetí dálniční sítě: rychlost 110 km/h také na vybraných silnicích I. tříd. *Ministerstvo dopravy* [online]. 2006, 13. 8. 2012 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: http://www.mdcr.cz/cs/Media/Tiskove_zpravy/Nove+pojeti.htm

Při porovnání počtu obyvatel mezi roky 1930 a 2011 je v Karlovarském kraji patrný více než 40% pokles populace (1930 – 502 176 obyvatel¹⁷). Obdobný úbytek lidí tedy lze předpokládat i na užším území kraje – Sokolovské pánvi. V roce 1930 v ní žilo 117 455 obyvatel¹⁸. K velkému překvapení v roce 2011 čítala pánev 118 084 lidí¹⁹ podle obvyklého místa pobytu. Jinými slovy počet obyvatel se za 80 let v zájmovém území takřka nezměnil, i přestože v ní zcela či z části zaniklo okolo 30 obcí, osad a samot.

5 Přírodní potenciál Sokolovské pánve ^{20,21}

Těžba hnědého uhlí je vždy pochopitelně podmíněna přítomností uhelných slojí. V sokolovském revíru se dobývaly či dobývají tři uhelné sloje, které samozřejmě mají v odlišných lokalitách různou mocnost a jejich horizontální celistvost je porušena drobnými či většími zlomy.

Největší plošné rozšíření ze všech slojí má nejnižze uložená sloj Josef, respektive slojové souvrství Josef. Slojové pásmo je v různých místech pánve rozděleno od jedné do tří lávek s odlišnou mocností sloje i odlišnou mocností meziložních vrstev mezi lávkami. V západní části pánve je spodní lávka, mocná 7 až 11 metrů, rozštěpena metrovým proplástkem²². Mocnost svrchní lávky se pohybuje okolo 3,5 metru. Lávky od sebe odděluje 1,5–16 metrů mocná meziložní vrstva z uhelnatých jílovců. Na hranici západní a centrální části pánve dosahuje josefovské souvrství mocnosti 19,6 m, z nichž 15 metrů vyplňuje uhlí. V centrální části pánve je průměrná mocnost sloje Josef 10 m, spodní lávky 6 metrů, svrchní 1,5 metru a zbylých 2,5 metru vyplňuje meziložní vrstva mezi lávkami. Ve východní části revíru je sloj vyvinuta v samostatných pánvičkách, které jsou odděleny na povrch vystupujícím podložím. V okolí obcí Jenišov a Božíčany

¹⁷ Kol. autorů: Statistický lexikon obcí v republice Československé, I. díl Země Česká, 1934; vlastní zpracování

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ Kol. autorů: Sčítání lidí, domů a bytů 2011, data od Zuzany Luhanové z Krajské správy ČSÚ Karlovy Vary; vlastní zpracování

²⁰ JISKRA 1997, str. 54, 55

²¹ Sokolovská pánev. In: *Ústav geologie a paleontologie: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. 2010 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z:

http://web.natur.cuni.cz/ugp/main/staff/skin/publikace/Hnedeuhli_138_205.def.indd.pdf

²² Proplástek – tenká vrstva nezužitkovatelné horniny (jaloviny) uvnitř vrstevnatého ložiska

dosahuje josefské slojové pásma mocnosti 10 až 20 metrů, spodní lávka 2–8 metrů, svrchní lávka jen 0,5–2 m a meziložní vrstvy 0,5–10 m. Dříve byla sloj dobývána i na dnešním území statutárního města Karlovy Vary, například v jeho místních částech Počerny či Tašovice. Josefské slojové pásmo je charakteristické nejvyšším obsahem síry ze všech slojí v revíru. Jeho nadložní souvrství, s nepravidelnou mocností 15 až 50 metrů, je typické svým rudým horizontem, dobře viditelným například na severních svazích lomu Jiří.

Nejkvalitnější a nejvíce žádané uhlí se dobývalo ze sloje Anežka, která byla vyvinuta pouze v západní části pánve. Dnes je sloj prakticky již zcela vyrubána²³. Nevyrubány zůstaly jen zásoby označené na starých důlních mapách jako nebilanční či zásoby dříve tvořící ochranné pilíře²⁴. Ve větší míře se poprvé začala těžit u Dolního Rychnova, kde byla tvořena dvěma lávkami o mocnosti 2–2,5 metru oddělených jílovito-písčítým proplástkem mocným 20 až 40 cm. Mezi Citicemi a Dolním Rychnovem byla sloj Anežka narušena drobnými zlomy. V místech bývalého lomu Medard-Libík měla sloj mocnost 6 až 12 metrů či 2–4 metry nad hřbety podloží. Nad ní se po 10m nadloží vyskytovala sloj meziložní (mocnost 1–3 m), která však vlivem velkého množství tenkých proplástků obsahovala uhlí méně kvalitní a většinou nebilanční. Nad meziložní slojí následovalo opět 10m mocné nadloží z jílovitých písků a písčítých jíílů, které ji oddělovalo od sloje Antonín.

Nejvýše uloženou a tedy nejmladší slojí je sloj Antonín s mocností 20 až 32 metrů²⁵. Podle úložných poměrů se lze domnívat, že sloj sedimentovala za příznivých podmínek, zároveň je také nejméně porušenou slojí²⁶. V některých místech západní části pánve (tisoovská či bukovanská část) není vyvinuto meziloží mezi slojí Antonín a slojí Anežka. Obě sloje tak splývají v jeden celistvý útvar, někdy až 64 metrů mocný. Sloj Antonín má nejmenší obsah síry a je vyvinutá i ve východní části pánve. Dříve se sloj dobývala například v separátní Čankovské pánvi lokalizované severně od centra Karlových Varů. Čankovskou pánev lze rozdělit na 4 oblasti

²³ JISKRA 1997, str. 54

²⁴ Slojové souvrství sokolovské pánve. *Zdar Bůh.cz* [online]. 2009, [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.zdarbuh.cz/reviry/su/slojove-souvrstvi-sokolovske-panve/>

²⁵ JISKRA 1993, str. 115

²⁶ BENEŠ 1949, str. 1

pojmenované podle obce a místních částí krajského města. Sedlecká oblast měla velice dobrý úložní poměr – 16,4 m mocná sloj byla zakryta pouze 3,2 metry nadloží. Oblasti rosnická a čankovská měly taktéž vhodný poměr nadloží ku sloji. Nejvyšší mocnost nadloží měla oblast otovická, 39 metrů²⁷. Antonínská sloj se v Čankovské pánvi dobývala například v dole Leopold v Sadově, kde byla rozdělena na dvě lávky. Pod svrchní lávkou dosahující mocnosti 4 až 5 metrů se nacházelo 25 metrů mocné meziloží, pod nímž byla uložena spodní lávka o mocnosti pět metrů²⁸.

Sloj Antonín je momentálně jedinou slojí, která je v sokolovském revíru dobývána a to v posledním činném lomu Jiří u Lomnice (někdy uváděno u Královského Poříčí či u Vintířova). V nedalekém lomu Družba u Nového Sedla se taktéž těžila sloj Antonín, s průměrnou mocností 27 metrů²⁹, s jejímž dobýváním se počítalo až do roku 2035. Avšak z technických důvodů se od 1. září 2011 v lomu uhlí netěží. Ukončení dobývání uhlí v lomu Družba zapříčinil sesuv vnitřní výsypky v lomu Jiří v roce 2009³⁰. Sesutá část výsypky se zapřela o prostor oddělující oba lomy a zamezila v postupu sousedního lomu Družba. Nicméně nevytěžené uhlí není odepsáno a do budoucna se počítá s jeho vytěžením ze strany lomu Jiří. Nad uhelnou slojí Antonín v obou lomech dříve sedimentovala poslední stratigrafické jednotka cyprisové souvrství, které je mocné až 120 metrů.

Konkrétním příkladem lokality, kde byly vyvinuty a těženy všechny tři sloje je okolí Dolního Rychnova s následujícím profilem. Pod písčitém nadloží mocným 5 až 7 metrů se nacházela sloj Antonín, mocná 25–30 metrů. Prostřední sloj Anežka, mocná 5–8 metrů, byla od předešlé sloje oddělena vrstvou mocnou 5–12 metrů. Nejhlouběji uloženou slojí byla i nejméně mocná sloj Josef s mocností 4–6 metrů. Nej kvalitnější uhlí s výhřevností 6 000 kcal se dobývalo z prostřední sloje Anežka. Uhlí ze sloje Josef

²⁷ JISKRA 1997, str. 132

²⁸ Tamtéž, str. 132

²⁹ ROJÍK 2007, str. 18

³⁰ Lom Družba ukončí těžbu uhlí. In: Historie. *Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.* [online]. 2011 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.suas.cz/article/show/id/387>

mělo výhřevnost 4 500 až 5000 kcal a nejméně výhřevné uhlí o výhřevnosti 4 000 kcal pocházelo z nejméně uložené sloje Antonín³¹.

6 Historické aspekty vývoje regionu ve vazbě na rozvoj těžby nerostných surovin

Historie je nedílnou součástí každého území a proto není možné analyzovat určitý region bez znalostí z jeho historie. Na území Sokolovské pánve zasahuje jediný krajinný makrotyp ČR (typ sídelní krajiny) a to krajina velké středověké kolonizace Hercynica a Polonica³². V případě přilehlých oblastí Slavkovského lesa (dříve Císařského lesa) a Krušných hor se jedná o krajinu pozdní středověké kolonizace, ve vyšších polohách Krušných hor o krajinu novověké kolonizace Hercynica. Jinými slovy můžeme říci, že oblast dnešní Sokolovské pánve patří do hlavního prostoru kolonizačních krajin České republiky. Hlavní kultivace území probíhala zhruba od 13. století a postupovala z údolí Ohře směrem k pahorkatinám a plochým vrchovinám. Kultivace vrchovin a hornatin začala okolo druhé poloviny 14. století. Jelikož se jedná o krajinný makrotyp, je samozřejmostí, že existují obce, jejichž první zmínky se datují již před 13. stoletím. O Sedleci, dnešní části Karlových Varů, je první zmínka z roku 1086³³. Ze dvanáctého století se dochovaly první zmínky o Chodově. První významné sociální změny na Sokolovsku, dříve Falknovsku, spadají ještě před hlavní období jeho kultivace. Roku 1146 se sousední Chebsko stává majetkem rodu Hohenštaufů, kteří ho opět odtrhávají od Českého panství a připojují k německé říši. Stejný akt provádějí v září 1182 i se Sedleckem, s dnešním územím okresů Karlovy Vary, Sokolov a okolí Mariánských Lázní. Avšak jen do roku 1193. Chebsko však nadále zůstává součástí německé říše a v následujících dvě stě letech se ještě několikrát odpojí a připojí k Českému panství, aby ho natrvalo připojil až 4. října 1322 Jan Lucemburský.

³¹ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 8 Falknovské družstvo pro regulaci řeky Ohře, Sokolov (1887–1952), inventář fondu

³² SIVÁK 2010, str. 12

³³ Kol. autorů: Historický lexikon obcí ČR 1869 – 2005, 2006

6.1 Rozkvět periferie pánve spjatý s těžbou nerostných surovin

Širší okolí Sokolovské pánve je od pradávna spojeno s dobýváním nerostných surovin. Jejich těžba znamenala pro území dnešního Karlovarského kraje velmi rychlý rozkvět, který s sebou však přinášel i velké změny v sídelní struktuře. Již z přelomu let 965-966³⁴ pochází první písemná zmínka od arabského obchodníka Ibrahima ibn Jakuba o dovozu českého cínu na tržiště západní a východní Evropy. Jedná se o surovinu dováženou z oblasti Slavkovského lesa.

Jelikož výskyt cínových rud je v Evropě velmi sporadický³⁵, nabyla později oblast Slavkovského lesa evropského významu. Prvním rýžovištěm cínu v západních Čechách se stává okolo 12. až 13. století Krásno³⁶. Od druhé poloviny 13. století vznikají další nová cínová rýžoviště v Krušných horách na síti potoků říčky Rolavy (např. Pernink, Přebuz, Nejdek). Počátkem následujícího století vznikají rýžoviště v povodí Rotavy a Svatavy a vlastně v celém povodí Ohře v úseku od Chebu do Dalovic u Karlových Varů³⁷. Přejít od rýžování k samotné těžbě cínu a zintenzivněním těžebních prací je spjat s nárůstem obyvatel. Z hornických sídlišť Horního Slavkova a Krásna se do roku 1356 stávají města³⁸. Před zahájením aktivního dobývání Habského pně³⁹ roku 1516 čítá Horní Slavkov jen kolem 500–600 obyvatel a Krásno zhruba 1 000 osob. Během 30. a 40. let 16. století se počet obyvatel v Horním Slavkově rozrostl na 7 000–8 000 a počet obyvatel Krásna se zdvojnásobil⁴⁰. Horní Slavkov byl právem v první polovině 16. století pokládán za jedno z velkých báňských měst a řazen významem ke Kutné Hoře či Jáchymovu. Do konce 16. století by se hlavní místa výskytů cínové rudy v okolí Sokolovské pánve dala rozdělit na dvě oblasti, Slavkovská oblast a oblast západního Krušnohoří.

³⁴ BERAN 1996, str. 16

³⁵ MAJER 1970, str. 7

³⁶ Tamtéž, str. 7

³⁷ Tamtéž, str. 7

³⁸ BERAN 1996, str. 16

³⁹ Peň - hlubinná intruze menšího rozsahu než batolit (rozsáhlá intruzivní tělesa plutonických hornin), okrouhlého průřezu, strmého i mírného úklonu. Některé tzv. pně mohou být jen kupolemi skrytých batolitů.

⁴⁰ BERAN 1996, str. 16, 18

Jelikož byla potřeba neustále zdokonalovat těžební technologie a řešit nově vzniklé problémy spjaté s těžbou, stala se zdejší populace vlivem dobývání nerostných surovin technicky vyspělou. Důkazem byla například 6 let trvající stavba vodního příkopu Stoka ve Slavkovském lese. Účel Stoky (dříve Flossgraben) byl dvojitý – primárně zajistit dostatek vody pro těžbu cínu a sekundárně zajistit splavování dřeva z Kynžvartských lesů do slavkovského údolí, kde bylo potřeba na pražení a tavbu cínových rud, jelikož v okolí Krásna a Horního Slavkova byly lesy již vyčerpány. Po dokončení roku 1537 měřil příkop probíhající po vrstevnicích přes neuvěřitelných 24 km. O tři roky později vznikl v Krušných horách obdobný Blatenský příkop, který překonával 20km délku z Černého potoka pod Božím Darem do cínového revíru Horní Blatná.

Kromě cínových dolů a rýžovišť byly na počátku 20. let 16. století úspěšné i báňské práce na stříbrorudných žilách. S nimi úzce souviselo budování mincoven a rozkvět oblasti. Roku 1516⁴¹ započala těžba stříbra v okolí Jáchymova, z něhož se krátce po svém založení (v týž rok) vyvinulo druhé největší město v Čechách. Ale jak rychlý měl Jáchymov vzestup, tak rychlý měl i pád. Na vrcholu slávy v roce 1533 čítal 1 200 domů a 18 tisíc obyvatel⁴². V roce 1601 uvádí prameny již jen něco přes 2 tisíce obyvatel a méně než 500 domů⁴³.

Otevírání nových cínových a stříbrných dolů v periférii zájmové oblasti bylo velikým lákadlem pro německé (zejména saské) obyvatelstvo, které sem kolonizovalo především po roce 1500⁴⁴. Posilovalo na území již početnou německou populaci, která se sem přistěhovala během 12. a 13. století a postupně poněmčovala malé slovanské osady či dokonce zakládala ryze německé kolonizační vsi⁴⁵. Hornická kolonizace Krušnohoří a Slavkovského lesa kulminovala během 30. let 16. století. Nejdříve přirozeně jen zvyšovala počet obyvatel ve stávajících obcích, ale později zapříčinila stále častější povyšování obcí na horní městečka a města. Vlivem zakládání nových center spjatých s těžbou cínu a stříbra se dosídlily vyšší polohy Krušných hor, které

⁴¹ MAJER 1970, str. 24

⁴² MAUR 2002, str. 84

⁴³ Tamtéž, str. 84

⁴⁴ Tamtéž, str. 83

⁴⁵ PROKOP 2001, str. 10

do té doby byly takřka liduprázdné. Tato kolonizační vlna způsobila, že Krušnohoří a Slavkovský les tvořily oblast s relativně nejvyšším počtem měst a městeček v Čechách vůbec⁴⁶. Nelze však nezdůraznit, že obyvatelé byli převážně německého původu, české obyvatelstvo tvořilo menšinu, což o zhruba 400 let poté mělo pro oblast katastrofické následky.

Samozřejmě žádná ložiska nerostných surovin nejsou nekonečná. Koncem 16. století se mnoho obcí postupně vylidňovalo v důsledku vyčerpání rudních zásob a proudění ohromného množství drahého kovu do Evropy z kolonií. S úpadkem okolí pánve hledalo obyvatelstvo alternativní zdroje obživy (uchytilo se například punčochářství, krajkářství či výroba hudebních nástrojů) nebo migrovalo jinam.

Poslední významnou surovinou dobývanou poblíž Sokolovské pánve byl uran. Jeho těžba se poblíž Jáchymova datuje od přelomu 19. a 20. století. Avšak intenzivněji začal být získáván až po roce 1945 vlivem velké poptávky ze strany Sovětského svazu. Uran se stal nerostnou surovinou s nejvyšší prioritou národního hospodářství.

6.2 Rozkvět pánve spjatý s těžbou nerostných surovin

První zprávy o dolování na Falknovsku pocházejí z druhé poloviny 16. století, nejednalo se však o uhlí, ale o těžbu železné rudy⁴⁷. V té době se ani nerozlišovalo uhlí na černé (kamenné) a hnědé. Historicky první doložená písemná zmínka o uhelném dole v sokolovském revíru pochází z roku 1760⁴⁸. Zpočátku vznikaly doly a dolové jámy na okraji pánve, kde byly vázány na výchozy sloje. V centrální části Sokolovské pánve vznikaly ještě začátkem 17. století na úrodných polích chmelnice, které daly regionu tvář na dalších dvě sta let. I když se o existenci uhlí vědělo, i díky samovznicování pod povrchem, začalo se usilovněji dobývat až koncem 18. století. Až do roku 1793 nepodléhalo dobývání uhlí žádnému speciálnímu ustanovení a majitel pozemku mohl s uhlím bez povolení nakládat stejně jako s pískem, vápencem či hlínou. Omezení

⁴⁶ PROKOP 2001, str. 10

⁴⁷ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 39 Dolové a průmyslové závody, a.s., dříve Johann David Starck, Dolní Rychnov (1769–1946), inventář fondu

⁴⁸ Historie. *Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.* [online]. 2008-2010 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.suas.cz/page/show/slug/historie>

nařídil až knížecí dekret z 16. března 1793, který těžbu uhlí podřídil hornímu řádu⁴⁹. V roce 1797 těžbě ustoupila první chmelnice u Dolního Rychnova⁵⁰.

Následující odstavec pojednává alespoň o některých prvních konkrétních snahách dobývání uhlí. V regionální literatuře je již notoricky známý Matouš Leistner z Vápenného vrchu u Ovčárny⁵¹, který musel po roce 1793 ustoupit od těžby uhlí na svém pozemku kvůli sporu se sousedem. Ten mu nedovolil na vedlejším pozemku vybudovat pro těžbu tolik potřebnou větrací šachtu⁵². Roku 1797 otevřeli Josef Fischer, Antonín Böhm, Bohumír Sättler a Kilián Miessl důl u Krvavého rybníka na chmelnicích v Dolním Rychnově⁵³. Avšak hlavní příčinou budoucí těžby v Dolním Rychnově bylo až náhodné objevení uhelné sloje Anežka při kopání studny roku 1813⁵⁴. Za zmínku též stojí otevření dolu Sv. Margarety u Královského Poříčí roku 1818⁵⁵. S opravdovými začátky těžby uhlí na Falknovsku byl spjat Johann David Starck. Jeho životní příběh je natolik strhující a pro region důležitý, že byl podrobněji popsán v následující části textu.

Období Johanna Davida Starcka (1770–1841)⁵⁶

Předkové Johanna Davida Starcka žijící od 14. století v Norimberku přesídlili během hornické kolonizace v 16. století do Krušnohoří, kde se Johann roku 1770 v Kraslicích narodil. Sedavá práce ve tkalcovství, ke které byl otcem veden, ho neoslovila, a proto se rozhodl pro obchodování s plátnem. Po načerpání zkušeností v nedalekém saském Plavně přivedl do Kraslic dva tovaryše a zavedl zde na dvou tkalcovských stavech výrobu plátna a krajek. Postupem času zjišťoval, že bělení pomocí podmásli a syrovátek není zcela optimální a odešel opět do Plavna, kde se nechal najmout do továrny na výrobu dýmavé kyseliny sírové, zvané oleum, která se používala

⁴⁹ JISKRA 1997, str. 15

⁵⁰ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 32

⁵¹ Ovčárna byla dříve osadou obce Dolní Rychnov, od roku 1950 osadou obce Vítkov, 1952 sloučena s obcí Vítkov, dnes je částí města Sokolov.; SOKA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inventář fondu

⁵² JISKRA 1993, str. 2

⁵³ JISKRA 1997, str. 15

⁵⁴ JISKRA 1993, str. 2

⁵⁵ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 39 Dolové a průmyslové závody, a.s., dříve Johann David Starck, Dolní Rychnov (1769–1946), inventář fondu

⁵⁶ JISKRA 2005

k bělení a modrému zbarvení krajek. Po návratu na Kraslicko započal svůj smělý obchodní plán.

I přestože začínal se dvěma stavy, za deset let svého podnikání jich už ovládal 800⁵⁷. Vzniklý kapitál směřoval ke zdokonalování výrobku, k němuž potřeboval drahé oleum⁵⁸. Základní surovinou pro jeho výrobu je kyzové uhlí, kyzové slupky či kyzová břidlice, ze kterých se vyrábí polotovar zvaný vitriolový kámen, jehož pálením v peci uniká oxid sírový. Jeho pohlcováním ve vodě vzniká oleum. Kyzové uhlí, kyzové slupky či kyzová břidlice se hojně vyskytovaly na Falknovsku a Plzeňsku.

V roce 1792 koupil Johann David Starck starou slévárnu mosazi ve Stříbrné a předělal ji na první pec v Čechách sloužící k výrobě olea. K výrobě používal vitriolový kámen dovážený z minerálního závodu ve Starém Sedle⁵⁹. Počet galejních pecí se postupem rozrůstal a roku 1800 čítal rovných 35 pecí, ve kterých se nejdříve topilo dřívím, později vlivem nedostatku a vysoké ceny dřeva se začalo topit uhlím. Při takovémto počtu pecí byla investice do těžby uhlí zcela na místě, proto se Starck přesunul blíže k uhelným zásobám do Svatavy (Zwodau). Roku 1802 expandoval na Plzeňsko a zakoupil zde minerální závody, např. v Hromnici či později v Kaznějově⁶⁰, odkud vitriolový kámen dovážel na Falknovsko. Když roku 1804 spotřeba vitriolového kamene převýšila kapacity minerálních závodů v Hromnici a Starém Sedle, rozhodl se koupit dva minerální závody poblíž Svatavy, kde o rok později otevřel důl Josef. Rok poté (1816), co odkoupil minerální závod ve Starém Sedle⁶¹, zde nechal vybudovat nový zámeček, kam přemístil sídlo své firmy. Skupováním a modernizováním upadajících minerálních závodů na Falknovsku a Plzeňsku nakonec ovládl český trh s dýmavou kyselinou sírovou, vitriolovým louhem,

⁵⁷ Johann David Starck se stal vlastně faktorem. Nakupoval od přadláků přízi, kterou dodával jednotlivým tkalcům, kteří měli stav u sebe doma. Výsledné plátno od nich pak zpětně vykupoval.

⁵⁸ Jeden cent olea stál 160 zlatých (cent = 56 kg). JISKRA 2005

⁵⁹ Tento závod roku 1815 kupuje.; Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 39 Dolové a průmyslové závody, a.s., dříve Johann David Starck, Dolní Rychnov (1769–1946), inventář fondu

⁶⁰ Jeho počín je základním kamenem pro pozdější chemické závody; JISKRA 2005, str. 10

⁶¹ Přesný rok vzniku závodu není znám, avšak jeho čilý provoz je popsán již ve falknovské městské knize z roku 1573; JISKRA 1997, str. 16

vitriolovým kamenem, potaší, salajkou, caput mortem⁶² a dalšími produkty na bázi síry. Ve třicátých letech 19. století se stal nejmocnější mužem celých západních Čech⁶³. S postupujícím věkem se stáhl do ústraní a firmu převzal jeho třetírožený syn Johann Anton Edler von Starck, kterého si zvolil jako svého nástupce. Prvorozený syn Josef Karl ani druhorozená dcera Elisabeth se Johannu Davidovi nezdáli jako vhodní následovníci. Proto Josefu Karlovi zakoupil polnosti a velkostatky, aby zde hospodařil (např. Krásná Lípa, Chodov).

Období Johanna Antona Starcka (1808–1883)⁶⁴

Po dokončení studií na vysoké škole technické v Praze, Berlíně a Lipsku se Johann Anton ihned zapracovával ve firmě. Již od svých 24 let vedl firmu víceméně sám, i když smlouvu o plné moci vedení podniku s otcem sepsal až roku 1836. Aby prokázal svou loajalitu otcí, který byl jeho velkým vzorem, pojmenovával po něm mnoho průmyslových podniků a důlních měř (důlní míry Johann a David). Nedaleko rozrůstajících se Starckových dolů a hutí u Svatavy brzy vznikla velká hornická a průmyslová osada, kterou Johann Anton pojmenoval po svém otcí Davidov⁶⁵. Na sklonku života se Johann David Edler von Starck přemístil do Prahy, kde roku 1841 zesnul. Ještě za jeho života však firma získala větší prosperitu i díky lepší infrastruktuře.

Starckovo průmyslové impérium se rozprostíralo od Kraslic až po Plzeň, proto jeho obchodu velice pomohla dostavba celého úseku silnice z Plzně do Prahy roku 1812⁶⁶. Již od druhé poloviny 18. století se jednalo i o výstavbě „karlovarské“ silnice z Prahy do Chebu. Úsek ze Slaného do Bochova byl hotov již roku 1811. Ale zbytek trasy z Bochova přes Karlovy Vary, Loket, Falknov do Chebu se dostavil až roku 1844⁶⁷, tři roky po smrti Johanna Davida.

⁶² Caput mortum - (latinsky mrtvá hlava) jednalo se o červený prášek, oxid železitý vznikající jak vedlejší produkt při výrobě olea v galeových pecích, používal se například pro výrobu barev; JISKRA 2005, str. 32

⁶³ Za své výrobky získal na světové průmyslové výstavě v Praze v roce 1831 zlatou medaili a o šest let později byl císařem dědičně povýšen do šlechtického stavu za zásluhy o rozvoj hornictví, průmyslu a humánní činnost. Od té doby byl oprávněn používat přídomek „Edler von“.

⁶⁴ JISKRA 2005

⁶⁵ Dnes je Davidov součástí městyse Svatava.

⁶⁶ ROUBÍK 1938, str. 58

⁶⁷ Tamtéž, str. 69

Stěžejní pro rozkvět Starckovy firmy bylo silniční spojení z Uher přes Rakousy, Vodňany, Plzeň, Toužim, Bečov nad Teplou, Horního Slavkov, Locket a dále směrem přes Kraslice do Saska k Lipsku. Na Vodňansku se započalo se stavbou počátkem 20. let 19. století, nicméně zejména na Loketsku nabíraly jednotlivé úseky mnohaleté zpoždění. Celou komunikaci se podařilo dokončit až kolem roku 1860⁶⁸. Zajímavostí, že původně měla silnice z Lokte pokračovat k saské hranici přes dnes již zaniklou obec Lipnici, Jindřichovice a Kraslice. Právě v Lipnici, která se nacházela zhruba 3 km západně od dnešní obce Vintířov, byly jedny z mnoha závodů pana Starcka, které by tímto vedením silnice získaly ideální spojení jak s vnitrozemím, tak se Saskem. Proti tomuto vytyčení cesty se záhy postavilo město Falknov, které se cítilo být takto vedenou komunikací poškozeno. Jeho námitkám se roku 1839⁶⁹ vyhovělo a stanovilo se jako výchozí bod komunikace směřující přes Jindřichovice a Kraslice do Saska. Propojení silnic z Plzně do Lokte a z Falknova do Saska zajišťoval úsek „karlovarské“ silnice mezi Loktem a Falknovem.

Velké změny života lidí nastaly během revolučních let 1848 a 1849. Zrušilo se poddanství, obecní správa nahradila dosavadní panskou správu a státní správa byla zastoupena nově vzniklými okresy (mj. Falknov, Locket)⁷⁰. I přestože v 19. století význam Lokte již upadal, stále byl významnějším centrem než Falknov. Do roku 1855 spadalo Falknovsko do Loketského kraje vzniknuvšího roku 1751, později nahrazeného krajem Chebským. Obrovský úpadek Lokte přišel s výstavbou železniční trati č. 140 z Chebu do Chomutova, která město minula.

Za působení Johanna Antona obdržela firma⁷¹ další mezinárodní ocenění, načež byl odměněn titulem barona a mohl používat přídomek „Freiherr“. Jelikož Freiherr Johann Anton Edler von Starck po sobě nezanechal žádné potomky a z blízkého příbuzenstva se mu nikdo nejevil jako vhodný kandidát na řízení podniku, odkázal svou třetinu společnosti obchodnímu řediteli Antonu Schoblochovi.

⁶⁸ ROUBÍK 1938, str. 90

⁶⁹ Tamtéž, str. 91

⁷⁰ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 36

⁷¹ Starckova firma zahrnovala vyjma minerálních závodů a propůjčených důlních měr také sklárny v Dolním Rychnově, Davidově, Třemošné a na Břasech; velkostatky Čermíny, Štěnovice, Újezd na Touškovsku; keramické výrobny v Davidově, Býkově u Hromnice, Kaznějově, na Břasech a cihelny Davidov, Býkov a Dolní Rychnov. BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 36

Odkaz Starckovy rodiny⁷²

Obchodní ředitel Anton Schobloch dva roky po smrti Johanna Antona roku 1885 firmu zakcioval pod názvem *Dolové a průmyslové závody, dříve Johann David Starck*⁷³. Postupně ubývalo rodinných akcionářů a podnik ovládly zahraniční banky a uhelný magnát Julius Petschek. Firmou samozřejmě otrásl rok 1938, kdy z rasových důvodů muselo podnik opustit mnoho vrcholně postavených židů. V tom samém roce prodal Petschek značnou část akcií do Anglie. I přestože byla transakce posvěcena Pražskou národní bankou a proběhla před „Mnichovskou dohodou“, vzbudila značnou nelibost nacistických úřadů. Dne 7. srpna 1940 byly *Dolové a průmyslové závody, dříve Johann David Starck* prohlášeny za nepřátelský majetek a staly se součástí *Sudetoněmeckého uhelného syndikátu*. *Dolové a průmyslové závody, dříve Johann David Starck* zanikly roku 1945 na základě dekretu prezidenta republiky č. 100 o znárodnění důlních podniků a staly se součástí *Československých dolů, n.p. v Praze*⁷⁴. O rok dříve (pár let po té, co vytvořila trust⁷⁵ s některými revírními těžařstvy) se společnost podílela na těžbě ve falknovském revíru rovnými padesátí procenty⁷⁶.

Přínos rodiny Starcků je pro region obrovský z toho důvodu, že *Dolové a průmyslové podniky, dříve Johann David Starck* tvořily základní kámen národního podniku (n.p.) *Falknovské hnědouhelné doly*⁷⁷ (FHD) vzniknuvšího sjednocením všech revírních důlních podniků v březnu 1946⁷⁸. FHD se o dva roky později přejmenovaly na *Hnědouhelné doly a briketárny Sokolov* (HDB). Přejmenování dolů souviselo s přejmenováním samotného okresního města Falknov na Sokolov. HDB během své existence sdružovaly až 16 národních podniků. Zanikly po roce 1989, kdy byla

⁷² JISKRA 2005

⁷³ Počátečních 15 000 akcií o šest let později navýšil na 27 tisíc, 1 akcie stála 200 zlatých.

Pro srovnání slouží následné denní platy některých profesí v té době:

Vrchní olejkář – 1 zlatý a 30 krejcarů, služební byt, pracoval 220 dní v roce, denně 12 hodin

Hrnčířský tovaryš – 70 krejcarů, pracoval 280 dní v roce, denně 15 hodin

Pomocný dělník – 45 krejcarů, pracoval 280 dní v roce, denně 15 hodin

JISKRA 2005, str. 21

⁷⁴ JISKRA 1997, str. 63

⁷⁵ Trust - forma sdružování podniků, jejichž majetek je svěřen správcům, aby s ním hospodařili ve prospěch původních majitelů

⁷⁶ JISKRA 1997, str. 63

⁷⁷ FHD vznikly vyjmutím všech revírních důlních podniků z *Československých dolů n.p. v Praze*, které vznikly o rok dříve. FHD však i nadále zůstaly podřízeny *Československým dolům n.p. v Praze*.

⁷⁸ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 50

firma rozdělena na tři nezávislé segmenty (Palivový kombinát Vřesová, Hnědouhelné doly Březová a Rekultivace Sokolov)⁷⁹, které byly opětovně sjednoceny Fondem národního majetku v jednu společnost *Sokolovská uhelná* v roce 1994. Nově vzniklá společnost byla o deset let později na základě vládního usnesení č. 770 ze dne 30. 7. 2003⁸⁰ zcela zprivatizována a pozměnila si název na *Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.*, který používá dodnes.

Uhelná těžarstva⁸¹

Během dlouhé historie dobývání uhlí do roku 1945 působilo v sokolovském revíru na šest desítek těžebních společností. Do poválečného znárodnění a sjednocení dolů do *n.p. Československé doly* jich mnoho z různých příčin zaniklo. Ačkoli se zajisté jedná o zajímavou část historie dobývání uhlí, pro účely této práce bude stačit jen malý exkurz do tohoto tématu.

O nejdůležitějším podniku *Dolové a průmyslové závody, dříve Johann David Starck* již byla řeč. Firma během let 1885–1891 otevřela nový velký důl Anežka v Lískové, který v samostatných jamách těžil všechny tři sloje. Začátkem 20. stol investoval podnik do lomu Luitpold (dnešní výsypka Antonín), do výstavby velké elektrárny v Dolním Rychnově a do otvírky dolu Richard u nádraží v Chodově. Pro své zaměstnance závody postavily hornické kolonie v Dolním Rychnově, Chodově, Lískové, Mírové a ve Svatavě (Davidově). První dva roky po skončení první světové války investovaly *Dolové a průmyslové závody, dříve Johann David Starck* do otvírky lomu Medard.

Další významnou těžařskou společností byla *Duchcovsko-podmokelská dráha, a.s.* se sídlem v Karlových Varech. Původně se firma specializovala na výstavbu a provozování železničních drah. Její název je odvozen od první zakázky na výstavbu dráhy mezi Duchcovem a Podmokly. Po fúzi s *Pražsko–duchcovskou dráhou* již provozovala dostatek železnic a vrhla se na podnikání v oblasti dobývání uhlí. Po roce 1892 se podnik zabýval výhradně jen těžbou uhlí, poněvadž mezi léty 1884

⁷⁹ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 61 Rekultivace, s.p., Sokolov (1921–1997), inventář fondu

⁸⁰ SMOLOVÁ 2008, str. 60

⁸¹ JISKRA 1997, str. 24–36

a 1892 byly všechny železnice zestátněny. Stát se ovšem zavázal firmě jako vyrovnání vyplácet 1,710 mil. zlatých ročně po dobu 90 let, tj. do roku 1962⁸². Rentu Československé dráhy přestaly vyplácet po okupaci německými vojsky. Překvapivě bylo vyplácení renty roku 1941 obnoveno říšskou dráhou (právní nástupce). V tentýž rok prodala *Duchcovsko-podmokelská dráha, a.s.* všechny své doly na Mostecku SUBAGu (Sudetendeutsche Bergbau Aktiengesellschaft / Sudetoněmecká báňská, a.s. v Mostě) a zaměřila se na zbylé dolové provozy v sokolovském revíru. V něm do roku svého zániku (1946) vlastnila mimo jiné doly Union I. v Novém Sedle, Union II. u Vintřova a moderní důl Adolf-Žofie poblíž Haberspirku (Habartova)⁸³, který těžil sloje Anežka a Antonín.

V okolí Královského Poříčí měly dominantní postavení uhelné závody *Britannia*⁸⁴, které od svého vzniku v roce 1880 vlastnily doly Meluzína, Julián, Antonín a Hubertus. Na počest generálního ředitele Bernarda Seebohma se později důl Meluzína přejmenoval na Bernard. Od dolu Bernard je odvozen název statku Bernard, který je po nákladné rekonstrukci ukončené roku 2006⁸⁵ střediskem tradičních řemeslných prací a stal se vyhledávaným turistickým cílem regionu. Firma těžila po zaražení jam Marie I. a Marie II. i nejnižše uloženou sloj Josef (cca 185 m). Společnosti patřil i významný lom Bohemia (dnešní lesopark Bohemia) přímo ve Falknově. Po jejím zániku roku 1941 převzala její majetek *Chebská báňská a.s.* zaniknuvší o pět let později.

Do pětice nejvýznamnějších podniků své doby na Falknovsku patřily tři předešlé důlní společnosti, chemické závody ve Falknově a *Sudetoněmecká báňská a.s.* v Mostě. Během svého sedmiletého působení vlastnila v sokolovském revíru doly Felicián v Citicích, lomy Gustav I. až III. s elektrárnou, briketárnu a sušárnu uhlí v Haberspirku (Habartově) a důl Antonín-Eleonora v Sedleci, který těžil sloj Antonín. Krom posledně jmenovaného dolu se jednalo o převzatý majetek od *Citicko-habartovského*

⁸² Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 9 Duchcovsko-podmokelská dráha, a. s., Karlovy Vary (1857–1946), inventář fondu

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ Specifikem *Britannie* bylo založení dělnického potravinového konzumu, jenž prodával až do roku 1947.

⁸⁵ *Státek Bernard* [online]. Rok vydání neuveden [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.statek-bernard.cz/>

hnědouhelného a lesklouhelného těžarstva působícího mezi léty 1871 a 1940. Po skončení války a před znárodněním se název SUBAGu změnil na *Severočeské uhelné doly a.s.* v Mostě.

6.3 Těžba surovin a vývoj regionu v období válečných konfliktů

Během první světové války se průmyslové a potravinově nesoběstačné Falknovsko potýkalo se zásobovacími problémy. Nejednou přiměla bída a hlad horníky ke stávce, například v listopadu 1916 na lomu Bohemia⁸⁶. Zklidnění celkové sociální situace nenastalo ani s koncem války, poněvadž do regionu dorazila Evropou se šířící chřipková epidemie a německé obyvatelstvo nehodlalo akceptovat vznik samostatné Československé republiky, načež se vytvářely početné národnostní konflikty. Z dnešního pohledu je fascinující, že zakládání ryze českých škol zde bylo umožněno až od roku 1918⁸⁷.

Ačkoli již během 19. století se s rozvojem uhelného průmyslu otevřel prostor pro vznik či rozvoj průmyslů jiných⁸⁸, stále i v meziválečném období hrála prim dolová činnost. Tento fakt velice napomohl k poválečnému překonání hospodářské krize. Rostoucí poptávka po hnědém uhlí zapříčinila otvírku nových dobývacích prostor. U či přímo ve Falknově byla již existující důlní díla Bohemia a Luitpold (později Antonín) doplněna například o na krátko otevřený důl Anna u Ovčárny (1921–1925) či dnes velmi skloňovaný lom Medard (1918–2003)⁸⁹.

Hospodářský růst ovšem netrval dlouho a první krize nastala hned počátkem 20. let 20. století. Roku 1921 se v revíru vytěžilo přes 4,5 milionu tun uhlí⁹⁰. Následující dva roky revírní roční těžba klesala a roku 1923 činila necelých 2,9 milionu. V roce 1924 zaměstnávala revírní těžarstva jen 6 907 oproti 11 903 horníkům z roku 1920⁹¹. Celý region postihla vysoká nezaměstnanost, která dosahovala vlivem

⁸⁶ JISKRA 1997, str. 63

⁸⁷ PROKOP 2001, str. 17.

⁸⁸ báňský – Rotava, Chodov; sklářský – Dolní Rychnov, Nové Sedlo, Dvory, Oloví; textilní – Kraslice, Libavské Údolí, Svatava, hudební – Kraslice; výroba porcelánu – Loučky, Dvory, Stará Role, Merklín; JISKRA 2005, str. 41; JOHN, KOTĚŠOVEC 2003, str. 4

⁸⁹ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 76

⁹⁰ JISKRA 1997, str. 44

⁹¹ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 81

průmyslového charakteru území vyšších hodnot než u vnitrozemských oblastí, v některých částech okresu činila nezaměstnanost až 20 %⁹². V některých dolech se pracovalo pouze tři dny v týdnu, jiné byly uzavřeny⁹³. Narůstající nezaměstnanost byla utlumována rekultivačními pracemi⁹⁴ a rozsáhlejší výstavbou, která zaměstnala alespoň zlomek propuštěných horníků. Příkladem sokolovských významných staveb z tohoto období je Hornický dům, otevřený po dvouletém budování v říjnu 1925⁹⁵, či budova školy v lokalitě Na Vyhlídce (Schönwerth, Šenvert) využívaná sokolovským gymnáziem mezi lety 1925 až 1996. Během třicátých let byla kvůli vysoké nezaměstnanosti postavena i jedinečná kamenná rozhledna v Krásně⁹⁶, typická svým točitým venkovním schodištěm. Po překonání krize objem roční těžby hnědého uhlí mezi léty 1923 a 1929 opět rostl, vyjma roku 1926⁹⁷.

V říjnu posledního roku dvacátých let započala Světová hospodářská krize, odstartována propadem akcií na americké burze. Opět následovalo propouštění horníků a pokles těžeb. Za první čtyři roky krize propustily doly necelé dva tisíce horníků, v roce 1933 jich tedy zaměstnávaly pouhých 4 177, což je 2,5 krát méně než v roce 1869. Při sčítání obyvatel v témže roce obývalo tehdejší falknovský okres (různý od nedávno zaniklého sokolovského) 60 tisíc lidí⁹⁸. Jinými slovy každý šestý občan okresu byl horník. Týž rok neměl Falknov ani Loket více jak 3,5 tisíce osob. V tomto ohledu je předčil například Kynšperk nad Ohří či Krásno se čtyřmi tisíci obyvateli. Do té doby rekordní revírní roční těžba z roku 1921 byla překonána až v roce 1940 (Obr. 2). Během válečných let objem těžby rostl. Obrovský propad nastal až s koncem války, kdy roční těžba klesla z 5 636 175 tun uhlí v roce 1944 na 3 340 000 tun uhlí v roce následujícím⁹⁹.

⁹² JISKRA 1997, str. 51

⁹³ Tamtéž, str. 51

⁹⁴ BERAN 2000, str. 302

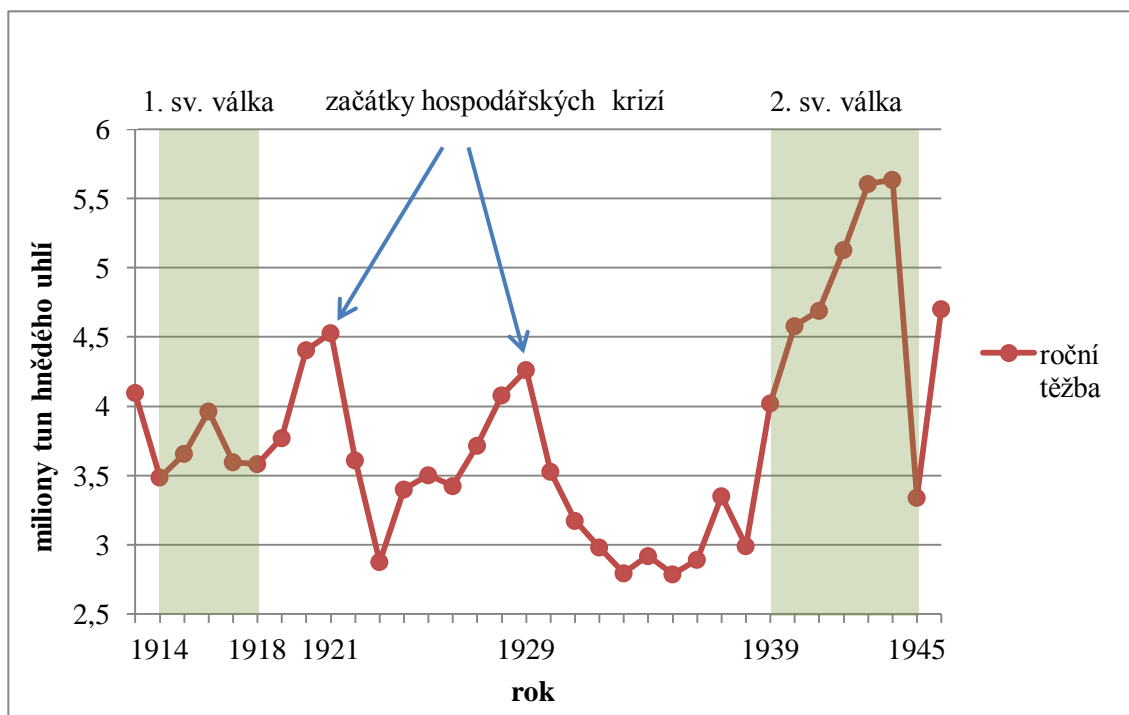
⁹⁵ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 81

⁹⁶ JOHN, KOTĚŠOVEC 2003, str. 4

⁹⁷ 1926 – propad oproti předešlému roku jen o 80 tisíc tun; 1929 – vytěženo 4,25 milionu tun uhlí

⁹⁸ JISKRA 2005, str. 43

⁹⁹ JISKRA 1997, str. 44

Obr. 2 Vývoj roční těžby uhlí v Sokolovském revíru v letech 1914 – 1945

Zdroj: JISKRA 1997, str. 44; DIMITROVSKÝ 2001, str. 19; vlastní zpracování

6.4 Územně správní a populační vývoj na území Sokolovské pánve

Již od středověku až do poválečného odsunu obyvatelstva převládala na území Sokolovské pánve německá populace. Při sčítání v roce 1930 obývalo falknovský okres 56 858 Němců a 3 690 Čechů¹⁰⁰. Ještě před válkou zaznamenal region úbytek obyvatel. Po dojednání „Mnichovské dohody“ v září roku 1938 začala oblast opouštět většina Čechů. Velmi brzy po získání Sudet je navštívil i sám Adolf Hitler. Za zmínku stojí, že při své cestě 4. října 1938, během níž navštívil Kraslice, Falknov, Locket a Karlovy Vary, se mu ve Falknově dostalo velké pocty. Den předtím bylo po něm pojmenováno dnešní Staré náměstí v Sokolově¹⁰¹. Dodnes z tohoto aktu zůstává na jazyku ona proslulá hořkost, která je umocněna paradoxem, na který se své publikaci upozorňuje magistr Dohnal. Totiž, že stejné poctě se o čtyři roky dříve těšil při své návštěvě města i tehdejší prezident Masaryk.

¹⁰⁰ DOHNAL 2007, str. 6

¹⁰¹ Tamtéž, str. 7

Kvůli začlenění sudetské oblasti do Velkoněmecké říše vznikla dne 1. května 1939 říšská župa Sudety, jejíž centrum se nacházelo v Liberci. Vzniklé městské a venkovské okresy (landráty) byly skladebné do vyšších správních celků – vládních obvodů – které po sloučení vyplňovaly říšskou župu Sudety. Vládní obvody byly pouze tři – Opava, Ústí nad Labem a Cheb se sídlem v Karlových Varech. Vzniklé landráty Falknov a Loket prakticky kopírovaly stejnojmenné předválečné okresy. Při sčítání na začátku druhé světové války dne 17. května 1939 čítal landrát Falknov nad Ohří (Landkreis Falkenau an der Eger) 57 866 obyvatel, z nichž pouze 310 bylo české národnosti¹⁰². V samotném okresním městě dosáhla populace 10 588 obyvatel¹⁰³.

Poválečný odsun obyvatelstva je bezpochyby jedním z největších historických milníků českého pohraničí. Svým rozsahem a významem se jedná o jednu z největších demografických změn v rámci celé Evropy. Při sčítání v roce 1930 obývalo oblast dnešního Karlovarského kraje 502 176 lidí¹⁰⁴, při censu o dvacet let později již jen 244 112 lidí¹⁰⁵. Ačkoli předešlá čísla nastiňují hlavní důsledek odsunu, nejsou zcela vypovídající o počtu odsunutých obyvatel, jelikož jsou na základě dvacetiletého rozestupu zkreslena mnohými faktory (např. dosidlovací migrace). Následující podkapitola pojednává o odsunu obyvatelstva na Falknovsku a zejména jeho specifičnosti, která až nečekaně souvisí s hornickou tradicí regionu.

Možná již od základních, zajisté od středních, škol nám byl do hlav vštěpován učiteli historie základní fakt o poválečném odsunu „z nepřáteleného“ obyvatelstva, tedy že se nejednalo o odsun veškerého nežádoucího obyvatelstva, ale pouze o jeho převážnou část. V nově vzniklé Československé republice mohli zůstat lidé německé národnosti, kteří byli prohlášeni za antifašisty, pocházeli ze smíšených rodin, byli považováni za specialisty ve vybraných oborech průmyslu nebo byli rodinnými příslušníky specialistů. Právě tito specialisté zapříčinili jedinečnost odsunu ve zkoumané oblasti.

¹⁰² DOHNAL 2007, str. 8

¹⁰³ Tamtéž, str. 8

¹⁰⁴ Kol. autorů: Historický lexikon obcí ČR 1869 – 2005, 2006; vlastní zpracování

¹⁰⁵ Tamtéž; vlastní zpracování

K prvnímu dni roku 1945 obývalo landrát Falknov nad Ohří 44 836 obyvatel, z nichž Češi tvořili pouhou hrstku, konkrétněji 840 osob¹⁰⁶. Tak nízký stav české populace měl za následek, že ještě celý měsíc po ukončení války museli vést správu v 55 z 57 obcí v okrese němečtí starostové¹⁰⁷. Ani v červenci téhož roku nebyly statistiky ohledně českých obyvatel o mnoho příznivější. Tisícovka Čechů nepředstavovala ani 2 % obyvatel. Paradoxní nárůst německého obyvatelstva v roce 1945 byl zapříčiněn německými uprchlíky a poválečnou snahou koncentrovat veškeré německé obyvatelstvo do pohraničí a připravit ho tak na odsun. Na konci roku pobývalo v okrese 63 791 osob¹⁰⁸. Čechů a Slováků už tu bylo podstatně více – 4 674¹⁰⁹. Hlavní fáze odsunu „nežádoucího“ obyvatelstva probíhala od přelomu let 1945 a 1946 do poloviny října 1946, kdy do americké zóny odjelo 22 transportů a 10 transportů putovalo do sovětské zóny. Celkově bylo těmito 32 transporty odsunuto 37 728 osob¹¹⁰. I přestože se předpokládaly v následujícím období další početné transporty, nestalo se tomu tak. V roce 1947 bylo odsunuto již nepatrné množství lidí. Na počátku roku 1946 zůstávalo v regionu takřka 57 tisíc Němců¹¹¹, na jeho konci zde zbylo necelých 14 tisíc osob německé příslušnosti¹¹². Během téhož období stoupl díky dosidlovací migraci počet Čechů a Slováků, zhruba ze 4 na 19 tisíc¹¹³. V polovině roku 1946 však byla situace velice krizová (10 tisíc Čechů a Slováků a na 50 tisíc Němců). I přes všemožné výhody vnitrozemským přistěhovalcům a reemigrantům se nedařilo region dosidlovat optimální rychlostí a především v hornictví nastal nedostatek pracovních sil. To byl zlomový okamžik. Němečtí specialisté a jejich rodinní příslušníci proto byli z transferu prozatím vyjmuti. Zřejmě není překvapivé, že němečtí horničtí specialisté pobírali větší plat než čeští, většinou nekvalifikovaní, horníci. Ovšem stejně tak není překvapivé, že leckteré Čechy onen stav pobuřoval. Špatné platové a bytové podmínky tak odrazovaly mnohé lidi uvažující o přesídlení do příhraničního regionu. Zaměstnavatelé Němců specialistů za ně mnohdy u státních orgánů orodovali, aby byli

¹⁰⁶ DOHNAL 2007, str. 15

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 13

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 15

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 15

¹¹⁰ Tamtéž, str. 19

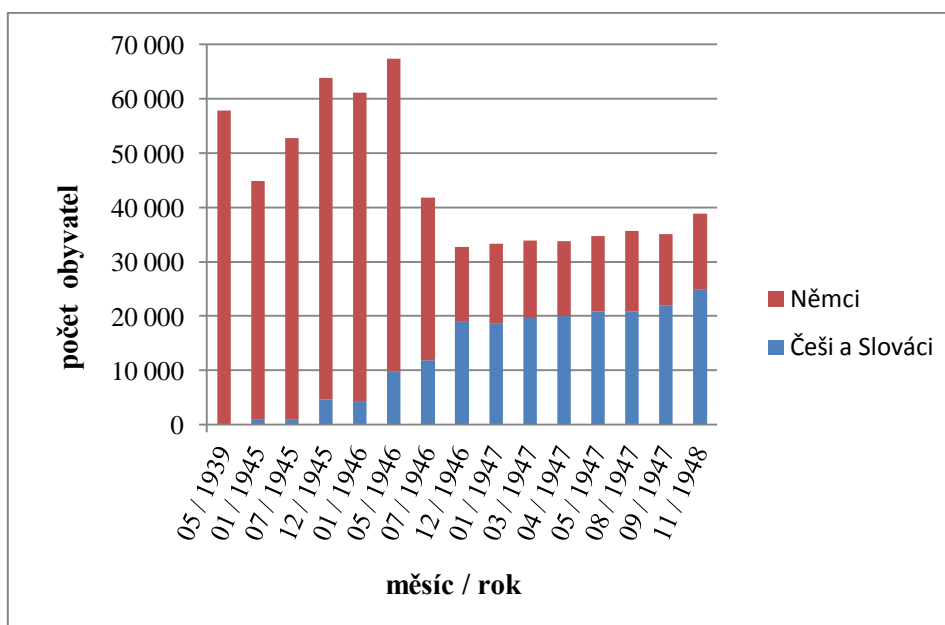
¹¹¹ Tamtéž, str. 49

¹¹² Tamtéž, str. 49

¹¹³ Tamtéž, str. 49

vyjmuti i z následujících transferů. Své žádosti opírali o jejich nenahraditelnost a hospodářský růst státu.

Z předešlých dat tedy vyplývá, že na konci roku 1946 se poměr obyvatelstva obrátil a Němci již byli v menšině (Obr. 3). V polovině následujícího roku převládali již jen ve dvou obcích v regionu (Chlum Sv. Maří a Habartov, toho času Haberspirk)¹¹⁴. Na začátku roku 1947 měli Němci více jak 45% podíl na celkové populaci okresu Falknov nad Ohří. Ve stejném období po zanedbatelném snížení zaměstnávaly FHD 2 911 německých specialistů, s nimiž zůstalo i 6 407 rodinných příslušníků¹¹⁵. K 26. listopadu 1948 dosahovala populace již sokolovského (téhož roku Falknov nad Ohří přejmenován na Sokolov) okresu 39 310 osob, přičemž zhruba třetinu obyvatel (13 870 osob) představovali Němci¹¹⁶.

Obr. 3 Vývoj počtu obyvatel podle národnosti na Falknovsku ve vybraných měsících mezi roky 1939 a 1948

Zdroj: DOHNAL 2007, str. 8, 15, 49; vlastní zpracování

¹¹⁴ DOHNAL 2007, str. 21

¹¹⁵ Tamtéž, str. 27

Pro srovnání uvádím různá odvětví průmyslu s počty zůstanuvších německých specialistů s rodinnými příslušníky v závorkách. Chemický průmysl – 20 specialistů (31), textilní průmysl – 137 specialistů (155), krajkářský průmysl – 38 specialistů (68) a sklářský průmysl – 266 specialistů (453).

DOHNAL 2007, str. 27,28

¹¹⁶ Tamtéž, str. 49

6.4.1 Důsledky odsunu obyvatelstva¹¹⁷

Důsledků poválečného odsunu převážné části německého obyvatelstva z Falknovska je hned několik. Bez pochyby vlivem odsunu nastal v regionu pokles obyvatel. S úbytkem populace souviselo nezdařené dosidlování oblasti, jež zapříčinilo zánik několika obcí, osad či samot. Po skončení dosidlovací migrace zůstalo v pohraničí mnoho prázdných obytných objektů, které byly jednou z příčin později vzniknuvšího československého fenoménu druhého bydlení (chataření). Falknovsku blízký Slavkovský les byl na základě řídkého osídlení vybrán jako vhodná lokalita pro vznik vojenského pásma (aspektů pro jeho vznik bylo samozřejmě více, velkou roli hrál tvar reliéfu a strategická poloha mezi dvěma hlavními případnými liniemi útoky ze západu).

Vznikem Vojenského výcvikového tábora Prameny (od roku 1949¹¹⁸ přejmenovaného na Vojenský újezd Prameny) zaniklo zcela či zčásti 33 obcí, osad či samot¹¹⁹ ve třech okresech (falknovský, loketský, mariánsko-lázeňský). Z falknovského okresu byly do vojenského pásma zahrnuty obce a osady: Arnoltov (Arnitzgrün), Bystřina (Reichenbach), Hrušková (Birnhof) – dnešní místní část Sokolova, Kamenice (Steinbach/Štampach), Kostelní Bříza (Kirchenbirk), Krásná Lípa (Schönlind), Lobzy (Lobs), Milíře (Kohling), Ostrov (Wöhr/Verda), Rovná (Ebmeth), Rudolec (Ruditzgrün), Studánka (Schönbrunn) a Vranov (Frohnau)¹²⁰, které zcela či z části zanikly. Na hranici vojenského újezdu se pak nacházel Vítkov (Wudingrün) a Novina (Grün), dnešní místní části Sokolova¹²¹. Vojenské zájmy ve Vojenském újezdu Prameny (VÚ) se začaly střetávat se zájmy *Jáchymovských dolů, n.p.*, které zde prováděly výzkum uranových ložisek. Jelikož uran byl v poválečném období strategickou záležitostí a jeho těžba měla nejvyšší prioritu, museli vojáci například přerušovat střelby či odkládat vojenská cvičení. Konflikt armády a *Jáchymovských*

¹¹⁷ Obyvatelstvo podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011 - Česká republika a kraje: Karlovarský kraj. *Český statistický úřad* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z:

http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/07000-12-n_2012-06, vlastní zpracování

¹¹⁸ BERANOVÁ VAICOVÁ 2005, str. 5

¹¹⁹ Místa s důvodem zániku: Vojenský výcvikový prostor Prameny. *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z:

http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=vvp_prameny

¹²⁰ SOKA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inventář fondu

¹²¹ Sokolovské místní části: Hrušková, Novina, Sokolov, Vítkov.

dolů, n.p. skončil až v roce 1954¹²² zrušením VÚ Prameny a vytvořením nového VÚ Hradiště na Karlovarsku (1953). Armáda dostala od *Jáchymovských dolů, n.p.* písemné potvrzení o tom, že po dobu 10 let nebudou nárokovat těžbu uranu i v nově vzniklém vojenském újezdu a zažádala o zachování hranic VÚ Prameny, kvůli případnému navrácení armády v důsledku opuštění oblasti jáchymovskými doly¹²³. Doly za pár let území skutečně opustily, ale VÚ Hradiště byl již natolik funkční, že se vojáci nikdy do Slavkovského lesa nevrátili.

Vyjmutí německých specialistů z transferů mířících do Německa je ve statistikách patrné dodnes. Při SLDB 2011 byla dotazováním položena i otázka ohledně jejich národnosti. Z 10 436 560 obyvatel České republiky se přihlásilo k právě jedné z devíti nejpočetnějších národností (česká, moravská, slezská, slovenská, polská, německá, romská, ukrajinská, vietnamská) pouze 7 538 593 lidí, z nichž 18 658 osob zvolilo národnost německou. Přesně 4 431 obyvatel z těchto necelých 19 tisíc je evidováno v Karlovarském kraji, který je ze všech krajů populačně nejmenší a zároveň disponuje nejvyššími absolutními čísly ohledně německé národnosti. Z předešlé věty jednoduchou implikací vyplývá, že Karlovarský kraj má tedy i nejvyšší relativní počty lidí s německou národností. V žebříčku krajů je na druhém místě v absolutních číslech Ústecký kraj s 4 203 lidmi přihlášených k německé národnosti. Nýbrž Ústecký kraj má více jak 800 tisíc obyvatel, Karlovarský kraj neobývá ani 300 tisíc lidí, přesněji 295 595 osob, z nichž se k právě jedné národnosti přihlásilo 211 320 lidí. K právě dvěma národnostem se přihlásilo 2 498 osob, z nichž českou a německou národnost označilo 755 osob, moravskou a německou 6 osob a slezskou a německou nezaškrtnul nikdo z dotazovaných. Z celkové populace kraje neodpovědělo na národnostní otázku 81 777 osob, tj. více jak 27 %. Při nahlédnutí do statistik za nižší územně správní celky zjistíme, že z 4 431 lidí v Karlovarském kraji se k německého národnosti (nepočítaje případy dvou národností) přihlásilo 1 797 osob v SO ORP Sokolov, kde má obvyklý pobyt 76 806 lidí. Z těchto lidí se však přihlásilo k právě jedné z devíti nejčastějších národností (vyjmenovaných výše) pouze 54 813 osob. Pro srovnání v celém Plzeňském kraji (570 401 dotazovaných, z nichž k právě jedné

¹²² BERANOVÁ VAICOVÁ 2005, str. 5

¹²³ Tamtéž, str. 5

z devíti nejčastější národností se přihlásilo 416 361 osob) se k německé národnosti přihlásilo 1 096 osob. V počtu obyvatel je s SO ORP Sokolov dobře srovnatelný SO ORP Chomutov (79 788 obyvatel, z nichž k právě jedné z devíti nejčastější národností se přihlásilo 56 940 osob), kde se k německé národnosti přihlásilo 564 lidí, tj. méně jak třetina počtu v SO ORP Sokolov. Pro vyvození závěru z předešlých dat je nutno dodat, že ke stejnému dni (26. 3. 2011) obývalo SO ORP Sokolov 535 osob s německým státním občanstvím.

Na základě dat ze SLDB 2011 můžeme vyslovit následující závěry. Správní obvodem ORP s nejvyšším počtem osob s německou národností je v celorepublikovém měřítku SO ORP Sokolov, který se na absolutních číslech České republiky podílí: 0,74 % na obyvatelstvu, 0,73 % na počtu osob, které ve sčítání u národnostní otázky uvedly právě jednu z devíti nejčastější národností a 9,63 % na počtu osob německé národnosti. Abnormálně vysoký počet osob německé národnosti v SO ORP Sokolov při SLDB 2011 má kořeny v období poválečného odsunu „znepřáteleného“ obyvatelstva.

6.5 Poválečná situace

Průmyslové Falknovsko se během války stalo dvakrát terčem bombardování spojeneckých sil. Bomby vypuštěné z britských letadel v říjnu 1940 jen těsně minuly falknovské chemické závody. Mnohem drtivější dopady měl letecký útok amerických bombardérů ke konci války ze dne 17. dubna 1945¹²⁴, který zasáhl samotný Falknov. Zničeno bylo na 70 domů, další stovky byly poničeny. Přes sto lidí přišlo o život. Ze čtvrtiny rozbombardované město osvobodila 7. května 1945 americká armáda. I přestože německá vojska neuskutečnila plánovanou likvidaci, nacházely se doly po válce ve zbídačeném stavu. Během války se těžilo ve vysoké výši bez ohledu na vyrubatelnost. Navíc se neprováděly žádné investice. Na první pohled tedy mohly všechny závody v revíru bezprodleně začít těžít. Na druhou stranu však chyběl dostatek drážních vagónů a vlivem poválečného odsunu převážné části německého obyvatelstva i dostatek pracovních sil. Tím pádem jedním z hlavních úkolů poválečné obnovy těžební činnosti bylo zajistit dostatek pracovní techniky. Během let 1947 až 1955

¹²⁴ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 144

dorazilo do revíru pro zajištění dopravy 98 parních lokomotiv a 689 vozů s korbou o objemu 6,3 m³ ¹²⁵. Dále bylo dodáno 11 parních a 22 lopatových rýpadel. Po osvobození se v revíru těžilo v 24 dolech a 14 lomech. Jednalo se o malolomy, z nichž nejmenší Marta v Počernech těžil při výchozu sloje kaolín, keramické jíly a jen 400 tun uhlí ročně¹²⁶.

7 Plánovaný rozvoj regionu po roce 1945 - rozvoj sídel ve vztahu k povrchové těžbě

Poválečný vývoj těžebního průmyslu v Československu zásadně ovlivnily dvě skutečnosti, za prvé poválečné uspořádání Evropy a začlenění Československé republiky do „východního bloku“ do sféry vlivu Sovětského svazu a za druhé znárodnění všech báňských průmyslových podniků v jeden celek – *Československé doly, n.p.* v Praze – v roce 1945. O tři roky později po přechodu na sovětský model řízení národního hospodářství následovalo další znárodnění¹²⁷. Problémy, koncem 50. let prosazené koncepce, energeticky a surovinově náročného hospodářství se začaly odrážet v 60. letech. Příprava ekonomické reformy zaměřené na útlum nerentabilních báňských podniků a přechod na surovinově a energeticky méně náročné hospodářství byla zmařena politickou situací v srpnu 1968¹²⁸. Extenzivní využívání přírodního bohatství pokračovalo i nadále a kvůli dosažení očekávaných roční těžeb byly provedeny další otvírky hnědouhelných lomů¹²⁹. K útlumu těžby hnědého uhlí došlo až po roce 1989.

Po skončení války se na území dnešního SO ORP Sokolov rozprostíraly dva okresy, Falknov a Loket, které kopírovaly hranice předešlých landrátů. V roce 1945 zahrnoval okres Falknov nad Ohří 57 obcí¹³⁰. Dne 5. srpna 1948 je obec Kloben přejmenována na Hlavno a tím končí nahrazování německých názvů obcí v okrese. Velká část sídel však české názvy získala již v červenci 1947 na základě výnosu

¹²⁵ JISKRA 1997, str. 64

¹²⁶ Tamtéž, str. 63

¹²⁷ SMOLOVÁ 2008, str. 41

¹²⁸ Tamtéž, str. 40

¹²⁹ Tamtéž, str. 40

¹³⁰ SOKA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inventář fondu

ministerstva vnitra č. D-8151-1-18/6-47-II/4¹³¹. Při územní reorganizaci státu vznikl k 1. 1. 1949 Karlovarský kraj a zároveň k předešlému dni zanikl loketský okres. Většina jeho obcí (21 z 34) nově spadala do okresu Sokolov, který tak od 1. ledna 1949 zahrnoval 61 obcí¹³². Čtyři roky poté důsledkem přeřazení některých obcí do vedlejších okresů, slučování obcí či zániku obcí čítal sokolovský okres jen 38 sídel, shodou okolností stejný počet jako dnes (2013). Ke dni 17. Května 1954 nabývá účinnosti zákon č. 13/1954 Sb. o národních výborech, ve kterém se mimo jiné dává krajským národním výborům moc vytvářet a rušit obce či měnit jejich hranice. Právě ke dni účinnosti tohoto zákona se vztahuje § 3 odstavec 3) zákona č. 234/2006 Sb., ve kterém se píše o možnosti znovunabytí statusu města obcím, které nesplňují demografickou podmínku tří tisíc obyvatel.

Prvotní plány poválečné obnovy Falknova, přejmenovaného od 31. března 1948 na Sokolov¹³³, počítaly s výstavbou až 40 tisícového sídla¹³⁴. Poměrně brzy se však ukázalo, že tyto plány jsou nereálné a hlavně i nežádoucí. Stěží by pracovníci chemických závodů a uhelných divizí zalidnili 40 tisícové město. Zároveň byly při stavbě nové pošty, na místě náletem zničeného hotelu Theierl, objeveny zásoby uhlí. Následným průzkumem se zjistilo, že na kvalitní uhelné sloji stojí většina starého města. Tudíž by ani kvůli všudypřítomným uhelným slojím nebylo kde čtyřicetitisícové sídlo vystavět. Proto se od roku 1949 počítalo s patnácti tisícovým Sokolovem¹³⁵. Nýbrž při stanovování přesnějších dolovacích plánů koncem roku 1951 vyšlo najevo, že ani tato představa není reálná. Od ledna následujícího roku se nadále hovořilo již jen o desetitisícovém městě. Avšak vedle debaty o kapacitě města probíhala paralelně i diskuse o jeho zachování či likvidaci. V září 1946 usedli k jednacímu stolu zástupci jednotlivých ministerstev (techniky, financí, průmyslu a energetiky, zemědělství atd.), Zemského národního výboru¹³⁶ v Praze, ONV ve Falknově a MNV

¹³¹ SOkA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inventář fondu

¹³² Tamtéž

¹³³ Tamtéž

¹³⁴ SOkA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

¹³⁵ Tamtéž

¹³⁶ Při územně správní reformaci platné od 1. 1. 1949 nahrazený Krajským národním výborem (KNV) v Karlových Varech

Falknov¹³⁷. Odepsání uhelných zásob nepřicházelo z pohledu ministerstva průmyslu a energetiky v úvahu, a proto se začalo reálně uvažovat o likvidaci města jako celku. Podobných schůzí se uskutečnilo v následujících letech ještě několik. Na jednání počátkem roku 1952, kterého se zúčastnili i zástupci HDB, padlo definitivní rozhodnutí o zachování města na základě hned několika faktorů.

Prvním byl podrobnější výzkum z let před rokem 1950, během něhož se zjistilo, že substance uložených rubatelných zásob je podstatně menší než se předpokládalo a tudíž by se v případě těžby jednalo o těžbu ztrátovou¹³⁸. Dobývání uhlí se na území města v horizontu 20 let vyloučilo, vyjma oblasti klášterní zahrady, kde se rubalo lomem Antonín (v místech dnešní výsypky Antonín). Lomu ustoupila část Chebské ulice a celá ulice Generála Svobody¹³⁹, která vedla od křižovatky dnešních ulic Husitská a Komenského západní směrem, aby se následně stočila na jihozápad. Zástupci HDB však upozorňovali, že těžko odhadovat těžební vývoj na 50 let dopředu¹⁴⁰ a žádali správní orgány, aby byli zváni k diskusím o stavebním rozvoji města, aby se snížilo riziko budoucí likvidace nových investic. Nemohoucnost HDB vytvořit těžební plán na delší období byla zapříčiněna plánovaným přechodem na velkolomový způsob těžby se zapojením těžké mechanizace s těžko odhaditelnými ročními objemy těžby (Tab. 1) a rychlosti postupu řezů v lomech. Později byl problém zčásti vyřešen harmonogramem, který stanovil návaznost prací bez časového údaje. Například otvírka lomu v oblasti X započne, po uzavírce lomu Y, bez předpokládaného letopočtu.

Tab. 1 Roční těžby uhlí v sokolovském revíru ve vybraných letech

rok	celkem v tunách	hlubiny		lomy	
		v tunách	v %	v tunách	v %
1946	4 702 188	2 479 611	52,7	2 222 577	47,3
1954	9 062 088	2 682 521	29,6	6 379 567	70,4
1957	13 243 793	2 410 370	18,2	10 833 423	81,8
1966	17 646 088	1 046 963	5,9	16 599 125	94,1

Zdroj: BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 184; DIMITROVSKÝ 2001, str. 19; JISKRA 1997, str. 63; vlastní zpracování

¹³⁷ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 152, 154

¹³⁸ SOkA Sokolov, „Sokolov-zájmové sféry HDB“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

¹³⁹ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 186

¹⁴⁰ SOkA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

Dalším důvodem pro zachování Sokolova byla takřka nemožnost relokace okresního města. Ve směru jihozápadním či severovýchodním od Sokolova by připadala v úvahu jako náhradní okresní město pouze sídla Kynšperk nad Ohří, Locket, Karlovy Vary a Cheb. Poslední dvě jmenovaná byla nevhodná kvůli vzdálenosti. Zbylá dvě sídla se vyznačují nevhodnou excentrickou polohou v rámci Sokolovska. V příčném směru by byla výstavba nového okresního města limitována geologickým zlomem oherským či krušnohorským. Dále pak také ze severu samotnými Krušnými horami či z jihu Slavkovským lesem, v němž se v té době nacházel VÚ Prameny, který zanikl roku 1954. I přes špatné reliéfní podmínky ovšem na krátko vznikl plán o vyjmutí malé oblasti z vojenského pásma pro účely výstavby „Nového Falknova“¹⁴¹. Po delším uvažování se nakonec došlo k závěru, že v případě zániku Sokolova, by po ukončení těžby pravděpodobně na témže místě vyrostlo město nové, kvůli optimální centrální poloze v rámci regionu. Současně se ve městě do Ohře po soutoku se Svatavou (levý přítok) vlévá po cca 300 metrech zprava i Lobežský potok. Tedy morfologicky se jedná o dvě příčná, téměř protilehlá údolí, křižující tok Ohře, která se dají vhodně využít pro vedení komunikační infrastruktury. Údolí řeky Svatavy umožňuje optimální vedení silnice i železnice směrem na Kraslice a následně do Saska. Což následně evokuje nutnost železničního uzlu na trase č. 140 Cheb – Chomutov v místech odbočení směrem na Kraslice (trať č. 145). Samozřejmě se uvážila i skutečnost, že kompletní zrušení Sokolova by si žádalo systematictější koncepci jeho zániku, projekční přípravu a dlouhodobou investiční činnost.

Po definitivním rozhodnutí o zachování Sokolova se začalo s jeho – do té doby – svazovanou výstavbou. K těmto účelům se vytyčil zhruba 90ha prostor v okolí Hornického domu. Konkrétněji se jednalo o oblast vytyčenou nemocnicí, Lobežským potokem, řekou Ohří a ulicí Karla Čapka¹⁴². K zániku byla do budoucna určena lokalita Na Vyhlídce (dnešní Šenvert) a zástavba na levém břehu Lobežského potoka, tj. celá stará část města s Mariánským sloupem z roku 1701, kašnou se sokolníkem, kostelem Sv. Jakuba ze 13. století a klášterním kostelem Sv. Antonína (Kapucínský

¹⁴¹ SOkA Sokolov, fond Místní národní výbor Sokolov, nezpracováno, Zápisy ze schůzí MSK Sokolov 1945, zápisy ze schůzí MNV v Sokolově 1946, 3. 9. 1946

¹⁴² SOkA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

klášter) ze 17. století a případně i zámek vzniknuvšího přestavbou hradu v témže století¹⁴³. Za povšimnutí stojí také kašna se sokolníkem, instalovaná na Starém náměstí roku 1717. Kdysi zemědělský charakter a chmelařskou tradici Sokolovska na ni připomínají chmelové ratolesti obepínající její sloup.

7.1 Alternativy rozvoje

S postupující těžbou se vedle zástavby samotného okresního města musela řešit i otázka ohledně záborů půdy v širším okolí Sokolovské pánve, které s sebou přinášely nutné přeložky či vznik nové komunikační infrastruktury, vodotečí a přesídlení obyvatel ze sídel, které byly nuceny ustoupit těžebním frontám. Proto začátkem 50. let vznikly tři možné návrhy územního rozvoje regionu. První zpracoval Dr. Ing. Vodička, druhá varianta vzešla od technického úředníka Ing. Schneidera (zaměstnanec HDB) a poslední varianta nové struktury území vypracovalo Krajské středisko územního plánování v Karlových Varech (KSÚP) v roce 1953. Nutno zdůraznit, že v návrzích nebyly brány na zřetel zdravotní, zemědělské, rekultivační a klimatologické důsledky těžby. Práce se nezabývaly ani zřetelem k historickým památkám.

7.1.1 Projektový návrh Dr. Ing. Vodičky¹⁴⁴

V první variantě územního rozvoje z roku 1953, jež vypracoval expertista Dr. Ing. Vodička, měla projektovaná železnice odbočovat od stávající trasy za nádražím v Citicích (ve směru od Chebu), odkud pokračovala přes bezeslojné území severovýchodním směrem přes dolové pole Antonín, toho času ještě nevyrubané. Přeložka by se samozřejmě uskutečnila až po vyrubání zásob. Trať by dále vedla přes tehdejší dočasné ochranné pilíře města Sokolova a řeky Ohře opět na bezeslojné území. Nové nádraží bylo vyprojektováno jižně od stávajícího koryta řeky Ohře a železniční trati, východně od lomu Bohemia (dnešní lesopark Bohemia) na území současných chemických závodů v místech vyvedení železniční vlečky ze závodu. Lom Bohemia ukončil těžbu roku 1949¹⁴⁵, avšak s jeho rozsáhlou rekultivací se započalo

¹⁴³ Památky: Pamětní deska Karla Josefa Heidlera. *Město Sokolov* [online]. 2007 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.sokolov.cz/scripts/detail.php?pgid=60>

¹⁴⁴ SOkA Sokolov, „1. Alternativa Dr. Ing. Vodička“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

¹⁴⁵ JISKRA 1997, str. 108

až roku 1980¹⁴⁶, do té doby lom sloužil pro plavení škváry z chemických závodů či k vypouštění městské kanalizace. Při plánování blízkého nádraží se tedy čtyři roky uzavřený lom nacházel ve stavu bez jakékoli rekultivace. Z nádraží by železnice pokračovala po pravém břehu Ohře směrem na Staré Sedlo a Loket. Přeložka trati by uvolnila téměř 44 milionů tun uhlí, z toho 34,5 mil. tun uhlí ve sloji Antonín.

V projektu bylo dále počítáno s přeložením koryta řeky Ohře do prostoru lomu Antonín a paralelním vedením toku s plánovanou přeložkou železnice. Do svého přirozeného koryta pak měla ústít v místě dnešního zákrutu nedaleko kapucínského kláštera (Obr. 4). S přeložením části úseku vodního toku by tak bylo získáno dalších 5 mil. tun uhlí. Celkově by se tedy k těžbě uvolnilo více než 49 mil. bilančních zásob.

Obr. 4 Zákrut řeky Ohře u kapucínského kláštera v Sokolově
Zdroj: SIVÁK, 2013

¹⁴⁶ JISKRA 1997, str. 110

7.1.2 Projektová studie Ing. Schneidera¹⁴⁷

Druhou alternativou byl projekt technického úředníka, zaměstnance HDB, Ing. Schneidera. Přeložku Ohře i dráhy navrhoval téměř od totožného místa jako Ing. Vodička, nýbrž jižnějším směrem přes do budoucna vyrubané území lomem Antonín. Následně dráhu ve studii přiváděl přes bezeslojné území do prostoru uvolněného na výstavbu města, kde vyprojektoval osobní nádraží (dlouhé 300 až 400 metrů) procházející přes dnešní ulice Plzeňská, křižovatku ulic Slezská a Obce Ležáky, ulici K. H. Borovského a ulici Karla Čapka (Obr. 5). Nádraží umístil nezvykle blízko k plánované zástavbě města, jelikož se domníval, že s očekávaným nárůstem nákladní železniční dopravy bude trať v brzké době z důvodu zkapacitnění elektrifikována. Těleso dráhy by bylo za nádražím vedeno po bezeslojném území směrem na Locket. V obci Svatava by pak byla železniční trať č. 145 (Sokolov – Kraslice) přeložena na vyrubané území. Směrem na Sokolov by dále přecházela přes před přeložkou vyrubanou plochu a křížujíc tehdejší (stávající) ochranný pilíř dráhy Cheb – Chomutov, protínala by původní koryto řeky Ohře v místech zákruty u kláštera (Obr. 4). Na přeložku železniční dráhy Citice – Sokolov by se trať č. 145 napojila spojkou pro osobní vlaky směrem na Sokolov a nákladní spojkou směrem na Citice. Přeložkou obou železničních tratí Schneiderův plán počítal s uvolněním stejného množství uhlí jako Vodičkova studie¹⁴⁸.

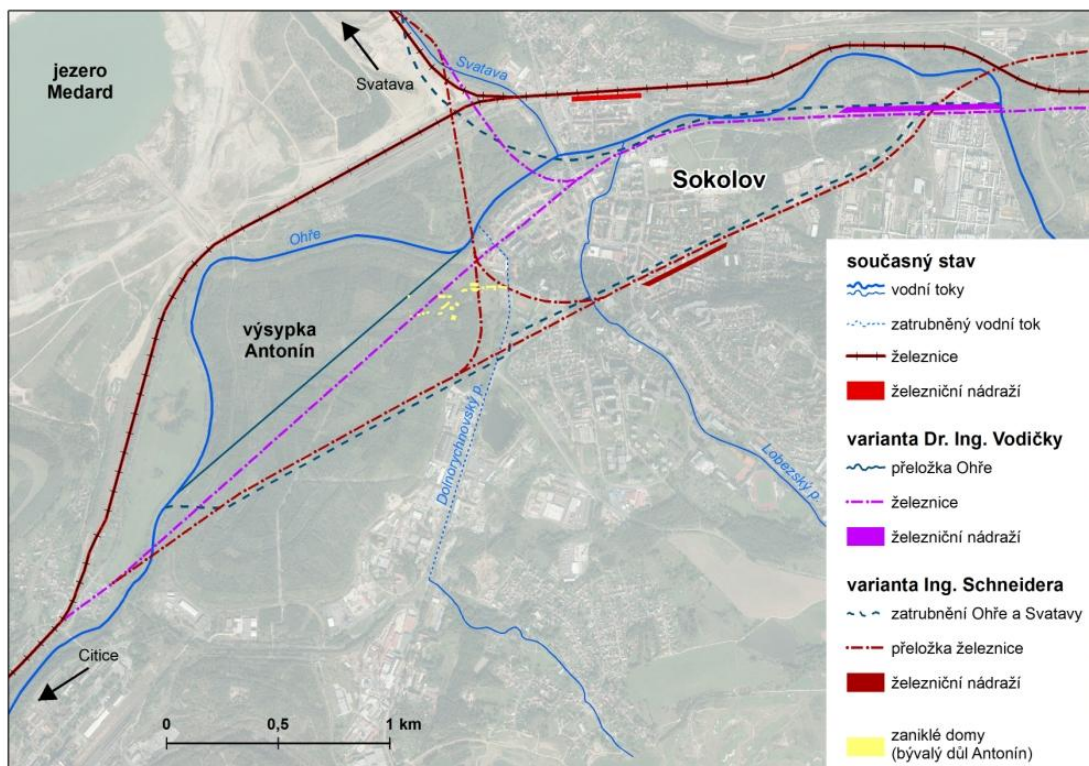
Při projektování přeložek řek Ohře a Svatava použil Ing. Schneider řešení, při němž by uvolnil o 8 milionu tun uhlí více než plán Dr. Ing. Vodičky. Konečných 13,6 mil. tun hnědého uhlí by získal – nejabsurdnějším způsobem úpravy koryt¹⁴⁹ – zatrubněním všech vodních toků v území. Ohři plánoval vést betonovým potrubím o průměru 10 metrů v délce cca 4,4 km a řeku Svatavu v délce zhruba 2,5 km potrubím o průměru 6 metrů¹⁵⁰. Potrubím na náspu (nutnost podmostění dráhy a řeky pro křížení s řetězovkou) vedená Ohře by podcházela přeložku železnice Citice – Sokolov a nalevo

¹⁴⁷ SOKA Sokolov, „Technická zpráva, Emanuel Schneider (17.2.1953)“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

¹⁴⁸ SOKA Sokolov, „2. Alternativa tech.úř. Schneider“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

¹⁴⁹ SKLENIČKA 2003, str. 261

¹⁵⁰ SOKA Sokolov, „Komunikace Sokolov – Karlovy Vary, průvodní zpráva + mapa 1:25 000“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

Obr. 5 Projektové varianty rozvoje Sokolova Dr. Ing. Vodičky a Ing. Schneidera

Zdroj: SOkA Sokolov, „1. Alternativa Dr. Ing. Vodička“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198; SOkA Sokolov, „Technická zpráva, Emanuel Schneider (17.2.1953)“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198; vlastní zpracování

od ní paralelně pokračovala do původního řečiště do míst dnešního jezu v Královském Poříčí. Ve studii městem vedená řeka asi 5 metrů pod povrchem by umožňovala svedení kanalizace i Lobežského potoka do potrubí, aniž by bylo potřeba zvětšit průměr roury. Při bližším přezkoumání výpočtů varianty zatrubnění Ohře, bylo zjištěno, že v projektové dokumentaci Ing. Schneidera jsou některé údaje uvedeny zjevně mylně.

„Při spádu jedna promile a kulatém průměru je průtočnost vody řeky Ohře potrubím o průměru 10 metrů 317 m³ vody za minutu. Avšak roura by byla plná na 10 až 15 %, na 50 % v mimořádných případech a ani v nejnepříznivějším případě by nedosáhla plnění 70 %. Průřez tehdejšího říčního profilu u železničního mostu vlečky k dolu Sylvestr činil 119,861 m², o dvě stě metrů dále 110,6 m². Za předpokladu nejvyššího možného stavu vody, tj. 3,5 metru, mohlo řekou protékat 262 m³/min. Při vyšším stavu vody

než 3,5 metru by voda zatopila přilehlé doly Antonín, Sylvestr a Medard. Desetimetrový průměr se tedy jeví jako dostačující.“¹⁵¹

Průtok 317 m³/min je roven přibližně 5,3 m³/s. Současný průměrný roční průtok Ohře v limnigrafické stanici Citice (nedaleko od tehdejšího říčního profilu u železničního mostu vlečky k dolu Sylvestr) je 14,4 m³/s (cca 112 cm vodního stavu)¹⁵². Otázkou však zůstává, nakolik se za posledních 60 let změnil říční profil v daném místě. Významná regulace řeky, o které se krátce zmíním později, proběhla na začátku 20. století. Nemohla tedy zkreslit Schneiderovy údaje, poněvadž proběhla před jeho projektováním. Ovšem v lednu 1953 se schválila výstavba třídírny uhlí, briketárny a elektrárny v Tisové a následně začaly rozsáhlé terénní úpravy¹⁵³. Kromě zániku obce Tisová, vybudování silnice Citice – Černý mlýn na břehu Ohře, navezení zeminy a srovnání terénu nad hranici stoleté vody, přeložení vodovodu a Tisovského potoka byla zapotřebí i regulace řeky, zasypaní jejích slepých ramen a stavba jezu v Černém mlýně¹⁵⁴. Těžko odhadnout, jak změnila regulace Ohře z druhé poloviny padesátých let říční profil u Citic, který je 2,5 km níže na vodním toku než jez v Černém mlýně. Jisté je, že regulaci řeky spojenou s vybudováním třídírny uhlí, briketárny a elektrárny Tisová mohl Ing. Schneider do svých propočtů v technické zprávě ze 17. února 1953 jen těžko zahrnout, jelikož byla na papíře schválena teprve měsíc před vydáním jeho zprávy.

Dnešní příčný říční profil řeky v limnigrafické stanici Citice situaci neosvětlí, jelikož při vyšším stavu vody než 180 cm se začne voda přelévat přes pravý břeh mimo zakreslené území. Při výšce 180 cm činí průřez říčního profilu pouhých 30 m²¹⁵⁵.

¹⁵¹ SOKA Sokolov, „Technická zpráva, Emanuel Schneider (17.2.1953)“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

¹⁵² Evidenční list hlásného profilu Citice (č. 221). *Český hydrometeorologický ústav* [online]. Rok vydání neuveden, září 2011 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z:

http://hydro.chmi.cz/hpps/hpps_prfbk_detail.php?seq=307134

¹⁵³ Elektrárna Tisová. *Skupina ČEZ* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z:

<http://www.cez.cz/cs/vyroba-elektriny/uhelne-elektrarny/cr/tisova.html#tisova>

¹⁵⁴ Tamtéž

¹⁵⁵ Zaměřený rys; Ing. Michal Tanajewski, vedoucí oddělení systémové podpory vodo hospodářského dispečinku Povodí Ohře; vlastní zpracování

Za předpokladu, že v práci zaměstnance HDB nastala chyba v jednotkách, budou v tomto odstavci použity m^3/s místo m^3/min , tedy $317 \text{ m}^3/\text{s}$ a $262 \text{ m}^3/\text{s}$. Dne 11. července 1954 postihla Sokolov dosud největší povodeň. Voda sice po půlnoci zatopila lom Medard (jak při vyšším stavu vody předpokládal Ing. Schneider), ale až po protržení levého břehu Ohře, do té doby voda jen prosakovala, nepřetékala¹⁵⁶. Tudíž podle údajů z textu Ing. Schneidera musel být stav vody nižší než 3,5 metru, tj. nižší průtok než $262 \text{ m}^3/\text{s}$ (po úpravě jednotek). Avšak ve stanici Citice byl 11. 7. 1954 naměřen průtok $320 \text{ m}^3/\text{s}$ ¹⁵⁷. Zjevně tedy není chyba ani v užitých jednotkách. Další postupy, které by mohly osvětlit autorem udávané průtoky, uvažovány nebyly.

Po ukončení hlavních těžebních prací studie zahrnovala zaplavení čtyř nově vzniklých velkých a tří malých rybníků fungujících jako retenční nádrže pro jarní přívaly vod na řece Ohři. Autor návrhu též nadnesl smělý plán vybudování až 40 hydroelektráren na řece Ohři mezi Sokolovem a Louny. Podle projektu měla řeka Svatava od roku 1962 vést potrubím v místech dosavadního ochranného pilíře řeky Ohře, který měl být zrušen a před přeložkou vyrubán. Proud vody se svedenou kanalizací z části města u nádraží by z potrubí vyústoval na stejném místě jako řeka Ohře. Soutok řek by nastal v projektovaném rybníku Marie. Navrácení vodních toků na povrch do pozměněných koryt se předpokládalo mezi léty 1990 až 1995. Jelikož betonové potrubí ve městě mělo disponovat každých 20 až 50 metrů vstup pro revizi, navrhovalo se po zpětném přeložení řek využít potrubí jako sklepy, mrazírny či protiletadlové úkryty. Celkově by Schneiderova varianta uvolnila 57 611 900 tun uhlí, přičemž 815 900 tun uhlí by zůstalo vázáno v ochranném pilíři dráhy, v místech jeho křížení s přeložkou tratě č. 145 a řekou Svatavou.

Současně Ing. Schneider doporučoval přeložit železniční trať č. 140 v úsecích Citice – Sokolov – Nové Sedlo – Chodov – Karlovy Vary horní nádraží – Ostrov – Vojkovice do tvaru Citice – Sokolov (nové nádraží) – Locket – (přes Doubí) – Karlovy Vary dolní nádraží – Kyselka – Vojkovice. Čímž by se trať od Citic do Vojkovic

¹⁵⁶ BERANOVÁ 2011, str. 208

¹⁵⁷ Stavby a průtoky na vodních tocích. *Povodí Ohře* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.poh.cz/portal/sap/cz/index.htm>

zkrátila zhruba o 15 km, dráhy by tak ročně ušetřily 30 až 32 mil Kč¹⁵⁸. Takto vyprojektovaná trať uvolňovala uhelnou sloj Antonín v místech stoupání původní tratě z Karlových Varů do Nejdý (u Hájku u Ostrova), s jejímž rubáním se počítalo po roce 2000¹⁵⁹. Plánovanou přeložkou z trati vyjmutý Ostrov nad Ohří (brán jako obývací a průmyslové předměstí Karlových Varů) je v projektu propojen s Karlovými Vary trolejbusovou linkou. Pro zachování přístupu železnice do Chodova by se tehdejší lokální trať Nové Sedlo – Loket – Bečov nad Teplou prodloužila na spojení Nová Role – Chodov – Loučky (nová zastávka) – Loket – Bečov. Přeložku hlavní trati č. 140 by lokálka křížila v Lokti (před přeložkami situovaného mimo trať č. 140).

Přeložení páteřní železniční trasy Sokolovské pánve by negativně ovlivnilo rozvoj měst Chodov, Nové Sedlo a Ostrov a do jisté míry i rozvoj severní části Karlových Varů, konkrétněji lokalitu poblíž horního vlakového nádraží, jelikož by nově nabývalo významu pouze lokálního a nákladního nádraží. Nádraží by zůstalo napojeno na dolní nádraží a regionální dráhy směrem na Johannegeorgenstadt a Merklín. Nedostatek volného prostoru v okolí dolního nádraží by se vyřešil přístupem k vlakům ze shora, podobně jako ve Varšavě. Naopak pozitivní přínos by přeložka trati měla pro město Loket, kterému se původní (stávající) vedení železnice vyhýbalo. Se svedením hlavní trati č. 140 do Lokte počítala i předchozí Vodičkova varianta. V úseku z Kyselky do Vojkovic by se využila stávající jednokolejná dráha postavená koncem 19. století Heinrichem Mattoni¹⁶⁰, která by byla o kolej rozšířena a propojena s Karlovými Vary. Jedná se o tutéž trať, jež byla kvůli expedičním účelům po čtrnáctiletém nepoužívání rekonstruována v roce 2012 firmou Karlovarské minerální vody a.s., která vlečku vlastní. Poslední velkou plánovanou drážní investicí stavbu seřazovacího nádraží s tisícem bytových jednotek (pro vlakové a strojní čety) situoval autor poblíž Citic či Hlavna.

¹⁵⁸ SOkA Sokolov, „Technická zpráva, Emanuel Schneider (17.2.1953)“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

¹⁵⁹ Tamtéž

¹⁶⁰ Historie společnosti. *Karlovarské minerální vody, a.s.* [online]. 2008 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.mattoni.cz/cz/o-spolecnosti/historie-spolecnosti>

7.1.3 Projektová varianta KSÚP

Poslední, třetí variantu, zabývající se přeložením říční sítě a komunikační infrastruktury, i se zprávou o porovnání všech tří alternativ, vypracovalo KSÚP v Karlových Varech, které na základě porovnání dvou předchozích návrhů vypracovalo kompromisní řešení, přičemž ponejvíce se přikláněla k variantě Dr. Ing. Vodičky (např. umístění sokolovského nádraží na bezeslojné území u chemických závodů). Právě vlakové nádraží vyprojektované na ploše určené k výstavbě města bylo Ing. Schneiderovi vytýkáno nejvíce, protože po jeho výstavbě by na zbylém území pro výstavbu města vyrostl Sokolov pro maximálně 5 tisíc obyvatel, přestože původní návrh počítal až s dvojnásobnou populací. Zároveň důsledkem umístění nádraží v této pozici by si vynutilo navýšení investic pro výstavbu dalších silničních podjezdů a podchodů pod tratí. Na druhou stranu však KSÚP připouštělo, že okresní město nemusí obstarávat ubytovací kapacity pro horníky. Obytnou funkci mohla v tomto případě řešit výstavba sídlišť v okrajových polohách Sokolovské pánve, především v její západní části, jelikož po jejím vyrubání se předpokládal přesun těžebních aktivit do Chebské pánve¹⁶¹. Alternativa KSÚP se s dvěma předešlými nejvíce rozcházela v otázce přeložky Ohře. Navrhla řešení vést řeku novým korytem v délce zhruba 750 metrů po jižním okraji starého města (aby mohlo být vyrubáno), přičemž by Ohře ústila do Lobežského potoka¹⁶². Soutok by nastal v místech dnešních Husových sadů (Obr. 6). Dolní tok potoka by musel být v délce cca 650 metrů od tehdejšího (stávajícího) ústí do řeky patřičně rozšířen.

**Obr. 6 Lobežský potok
v Husových sadech v Sokolově**
Zdroj: Sivák, 2010

¹⁶¹ SOkA Sokolov, „Komunikace Sokolov – Karlovy Vary, průvodní zpráva + mapa 1:25 000“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

¹⁶² Tamtéž

Přeložení a výstavba nových silničních komunikací byla v projektových plánech o poznání méně náročná na lokalizaci než přeložky železniční tras, které jsou více omezeny spádovostí terénu a poloměry oblouků tratí. I proto se v otázce přeložky silnic patřičně všechny tři alternativy rozcházely. Avšak hlavní ideu silniční sítě, která spočívala ve vytvoření severní a jižní magistrály se třemi hlavními transverzálami¹⁶³, zastávaly všechny projekty. Severní magistrála měla být posunuta co nejvíce k severu regionu kvůli výsypkám. Plán jižní magistrály byl téměř naprosto totožný s později postavenou silnicí I/6, dnešní rychlostní komunikace R6. Lišil se pouze v dnešním úseku Sokolov – Loučky, kde byla navrhována trasa směrem na Staré Sedlo a následně k Loučkám. V místech předpokládaných transverzál, na nichž se všechny projekty shodly, se jezdí i dnes. Jedná se o silnice Kamenný Dvůr – Kynšperk nad Ohří – Kaceřov, Vítkov – Sokolov – Svatava – Kraslice a Loket – Nové Sedlo – Chodov.

Vítězná varianta Dr. Ing. Vodičky byla radou ONV Sokolov schválena již v únoru 1953, vyšší instance, včetně příslušného ministerstva jí neposvětily¹⁶⁴. Průtahy a nerozhodnost vyšších orgánů tak v kombinaci s rychlým rozvojem regionu nakonec zapříčinily, že se neuskutečnily ani další navrhované varianty plánovaného rozvoje regionu. Z tohoto důvodu také nebyly vypracovány jejich detailnější odborné posudky. Lze se domnívat, že realizace návrhů ztroskotala na relativně pomalém odtěžování prostoru lomu Antonín, od něhož se všechny plány odvíjely. Těžební práce zde byly skončeny až v roce 1965, kdy původně navrhované varianty a prognózy byly již značně zastaralé a nerespektovaly aktuální skutečnosti rozvoje okresního města a jeho širšího okolí.

¹⁶³ SOkA Sokolov, „Komunikace Sokolov – Karlovy Vary, průvodní zpráva + mapa 1:25 000“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

¹⁶⁴ SOkA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

8. Důsledky těžby na příkladu ovlivnění vodních zdrojů

Jak už bylo v předešlém textu zmíněno, v poválečných rozvojových plánech Sokolovska neproběhly úvahy o regulaci největšího vodního toku v pánvi prvně. S těžbou uhlí, ať už hlubinnou či povrchovou, jsou spjaty některé základní zákonitosti. Mezi ně patří i průsaky vod, které významně ovlivňují vyrubatelnost sloje. Zaplavování dolů či lomů se zprvu řešilo instalováním vodních čerpadel, zejména na zvířecí či lidský pohon. I tak se však přívaly vod většinou nedařilo zvládat a nepřekonatelnou hranicí těžby byla hladina spodní vody. Významný obrat nastal s vynálezem parního stroje, kdy se otevřela pestrá škála jeho využití v průmyslu či dopravě. První parní vodotěžný stroj byl na Falknovsku zprovozněn na dole Všech Svatých nedaleko Starého Sedla roku 1828¹⁶⁵. I přes zdokonalování a narůstání výkonu čerpadel (1834 - 10 koňských sil, 1840 - 120 koňských sil¹⁶⁶) se v určitých lokalitách nedařilo náporu vody zcela zvládat. Tam, kde nebyla či nestačila čerpadla, se započalo s budováním dědičných štol¹⁶⁷.

8.1 Dědičné štoly¹⁶⁸

Za sto padesát let vzniklo v revíru 11 dědičných štol, všechny jsou či byly situovány v západní polovině pánve. Nejvýchodněji umístěná štola je v Počernech, téměř půlkilometrová chodba s názvem August Nowotný byla založena roku 1827. Základní kámen první dědičné štoly na Falknovsku s názvem Svatá Anna byl položen poblíž Louček roku 1789, se svou délkou 1 460 metrů byla historicky druhou nejdelší revírní štolou. Výstavba poslední, třetí nejdelší – 1 240 m, štoly Jindřich byla zahájena roku 1924 u Chodova. Kolem roku 1840 byla u obce Lipnice zahájena stavba štoly J. D. Starck. Bezmála kilometrová štola později zanikla vlivem povrchové těžby, jednoduše byla odtěžena (Obr. 7). Po jedenáctiletém ražení byla roku 1855 dokončena nejdelší dědičná odvodňovací štola v revíru. Štola Svatý Antonín dlouhá 2 892 metrů se táhla od sloje Anežka v Dolním Rychnově podél silnice k Falknovu, před níž se uklonila vpravo pod dnešní Husovy sady a dále podcházela chemické závody

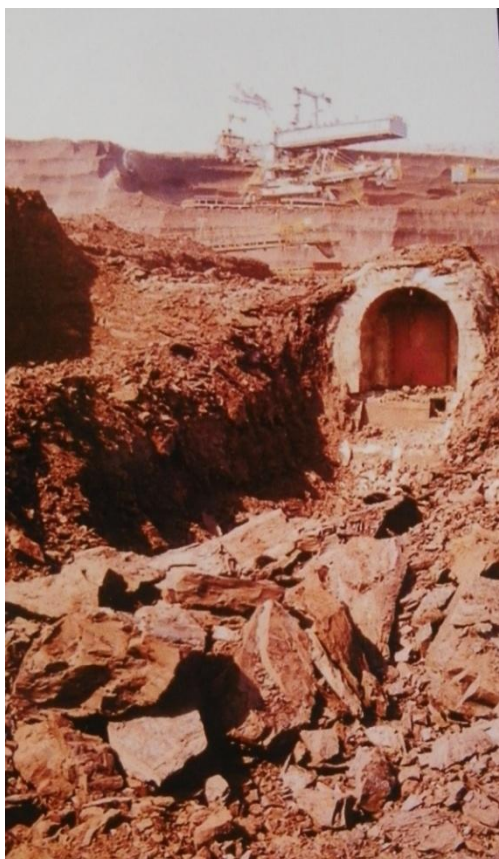
¹⁶⁵ JISKRA 1997, str. 40

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 15

¹⁶⁷ Dědičná štola – odvodňovací chodba; investičně a technicky náročná stavba, jež měla sloužit několik následujících desetiletí (pro další generace, proto se vžil přívlastek *dědičná*)

¹⁶⁸ JISKRA 1997, str. 15, 41

a do řeky Ohře ústila pod dnes již neexistujícím jezem u Těšovic. Nákladnou stavbu, po jejímž dokončení se mohla otevřít nová dolová pole, financoval Johann Anton Starck. Část štoly, která procházela uhelnou slojí, byla vydřevněna a zbytek (1 550 m) se vyzdil kameny. Avšak nebylo v celém revíru všude tak dobrých gravitačních podmínek příznivých pro stavbu dědičné štoly.

Obr. 7 Lom Jiří, obnažená vodní chodba

Zdroj: JISKRA 2012, str. 93

8.2 Regulace Ohře¹⁶⁹

Nákladné odvodňování těžebních prostor zvyšovalo výrobní náklady. Koncem 90. let 19. století byl například provoz dolnorychnovských dolů firmy *Dolové a průmyslové závody, dříve Johann David Starck* vyloženě ztrátový. Jediné možné řešení, jak omezit přívaly vod do dolů, byla regulace řeky Ohře. Usnesením českého zemského sněmu koncem roku 1884 o regulaci řeky nastal zlomový moment, bylo to poprvé, kdy se začaly řešit příčiny zaplavování těžebních prostor, nikoli jako doposud důsledky zatopování. Roku 1890 musely být dvakrát na delší dobu kvůli katastrofální povodni odstaveny dolnorychnovské doly, načež proběhlo urychlení projektové přípravy regulace. Na ni měla největší zájem firma *Dolové a průmyslové závody, dříve Johann David Starck*, která k 1.10.1900 založila s několika dalšími

zájmovými těžařstvy *Falknovské družstvo pro regulaci řeky Ohře ve Falknově (Falkenauer Egerfluss-Regulierungs-Genossenschaft in Falkenau a.Eger)*. Hlavním úkolem družstva byla regulace řeky v úseku Černý mlýn (Schwarzmuhle) – Falknov (Falkenau) – Královské Poříčí (Königswerth) (Příloha č. 4), její údržba a svedení Dolnorychnovského potoka do kanálu. Práce na více než desetikilometrovém úseku

¹⁶⁹ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 8 Falknovské družstvo pro regulaci řeky Ohře, Sokolov (1887–1952), inventář fondu

započaly v březnu roku 1902, během nichž se odstranily početné meandry řeky, čímž se řečiště vodního toku zkrátilo o 2 585 metrů. Písčité řečiště mezi Citicemi (Zieditz) a Falknovem, které umožňovalo průsaky vod do mělce uložené sloje Antonín, se vybetonovalo (Obr. 8) a zrekonstruovaly se jezy ve Falknově a Královském Poříčí. Zatrubnění Dolnorychnovského potoka z roku 1902 v délce 1 582 metrů bylo o osm let později o 400 metrů prodlouženo, aby odpadní voda do něj čerpaná i z lomu a dolu Antonín neznečišťovala Ohři přímo ve městě Falknov. Kolaudace celého díla proběhla v červnu roku 1905. Stavba tedy trvala pouze dva a čtvrt roku, přičemž ji pozdrželo odstraňování škod vzniklých po jarní povodni v roce 1905. Na druhou stranu plánované investiční náklady se ze 700 tisíc rozrostly na částku přesahující dva a čtvrt milionu korun. Nárůst byl ale také zapříčiněn vedlejšími náklady vzniklými v souvislosti s hornickými zájmy. Původních 700 tisíc pokryl Zemský výbor v Praze, zbylé investice hradilo družstvo samo pomocí půjčky, kterou se zavázalo splatit do konce roku 1931 a čemuž také dostalo.

Obr. 8 Betonáž říčního dna pod železničním mostem v Citicích

Zdroj: FRISER 1915, příloha 3

8.3 Důsledky regulace^{170,171}

O zdařilosti regulace největšího pánevního toku svědčí i porovnání průměrného přítoku vody do dolnorychnovských těžebních prostor (Tab. 2). V roce 1900 přitéklo průměrně každou minutu do dolnorychnovských lomů a dolů 30,21 m³ vody. Po provedené regulaci činil průměrný přítok vody do dolnorychnovských dobývacích prostor jen 14,41 m³ / min. V porovnání s rokem 1900 se jedná o více než 50% pokles přijaté vody. Po dodatečném odvodnění slojí v roce 1911 činil přítok jen 10,30 m³ / min vody.

Regulace umožnila plné využití uhelných zásob lomu Antonín a i později otevřeného lomu Medard. Roční těžba na lomu Antonín roku 1900 činila takřka 60 tisíc tun uhlí, přičemž k prodeji byly uvolněny pouze necelé tři tisíce tun uhlí, zbytek putoval na vlastní spotřebu. Vlivem regulace se roku 1913 v lomu vyrubalo přes 205 tisíc tun hnědého uhlí a k prodeji bylo určeno více jak 127 tisíc tun.

Průměrná roční hlubinná těžba v Dolním

Rychnově se během prvních dvanácti let 20. stol. bezmála zdvojnásobila na 126 431 tun nejkvalitnějšího revírního uhlí ze sloje Anežka v roce 1912. Neméně důležitým přínosem upravení koryta řeky bylo omezení ničivých povodní na Falknovsku.

Jak se poměrně brzy ukázalo, ani takto mohutná regulace zcela neeliminovala zátopové ohrožení těžebních prostor, jak prokázaly povodně v letech 1909, 1918 a 1920. Situace se vyřešila až stavbou vodních nádrží Jesenice a Skalka u Chebu na přelomu 50. a 60. let minulého století. Hlavními důvody výstavby přehrad bylo zajištění dostatku vody pro průmyslové podniky a tepelné elektrárny dále po proudu. Zejména pro již zmiňovanou elektrárnu Tisová, která se po uvedení do provozu roku

Tab. 2 Průměrný přítok vody do dolnorychnovských lomů a dolů v letech 1900 – 1905 (v m³/min)

rok	přítok vody v m ³ /min		
	lomy	hlubiny	celkem
1900	10,01	20,20	30,21
1901	12,32	19,23	31,55
1902	8,03	14,77	22,80
1903	8,95	16,33	25,28
1904	3,72	12,78	16,50
1905	2,11	12,30	14,41

Zdroj: FRISER 1915, str. 34

¹⁷⁰ FRIESER 1915, str. 34

¹⁷¹ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 8 Falknovské družstvo pro regulaci řeky Ohře, Sokolov (1887–1952), inventář fondu

1959¹⁷² stala s instalovaným výkonem 512 MW první československou velko-elektrárnou. Po svém dokončení se podílela na výrobě elektrické energie celé elektrizační soustavy republiky úctyhodnými 9,8 procenty¹⁷³. Vybudování přehrad poblíž Chebu je typickým příkladem toho, jak těžba hnědého uhlí na Sokolovsku a s ní spjatý průmysl, který je vždy závislý na vodě, dokázala pozměnit sídelní strukturu až do 20km vzdálenosti. Výstavbou nádrže Jesenice na řece Odravě (pravý přítok Ohře) byla zaplavena stejnojmenná obec, částečně byla zničena osada Dřenice¹⁷⁴ a pozměněn byl také hlavní silniční tah z Chebu na Mariánské Lázně a Plzeň. Podobný osud postihl i obec Skalka, jejíž zbytky byly přetvořeny na rozsáhlou chatovou oblast.

9 Důsledky povrchové těžby

Obrovský rozvoj dobývání hnědého uhlí v sokolovském revíru nastal v 50. a zejména 60. letech minulého století. Typickým znakem pro toto období je přechod z hlubinného dobývání na povrchovou velkolomovou koncepci podpořenou těžkou mechanizací. Pro představu v roce 1945 se v revíru vytěžilo 3,34 mil. tun uhlí, přičemž 56,1 % se získalo hlubinnou těžbou a zbylých 43,9 % lomovou¹⁷⁵. O pouhých dvanáct let později, kdy se vyrubalo 13,24 mil. tun nerostu¹⁷⁶, byl podíl vytěženého uhlí v hlubinách jen 18,2 %¹⁷⁷. V roce 1967 se v revíru uzavřel předposlední hlubinný důl Jiří v Lomnici¹⁷⁸. V poslední hlubině Marie Majerové v Královském Poříčí se těžilo až do roku 1991¹⁷⁹. S realizací velkolomové koncepce se započalo v západní části pánve, protože příkryvný poměr zde dosahoval vynikajících hodnot, v průměru 1:1 až 1:2. Tedy že na jednu tunu vytěženého uhlí bylo zapotřebí odstranit 1 až 2 m³ skrývky¹⁸⁰. V roce 1955 byla zahájena výstavba velkolomů Medard a Libík (Obr. 9), rok předtím začaly přípravné práce na velkolomu Sylvestr (Silvestr). Výstavba

¹⁷² JISKRA 1997, str. 66

¹⁷³ Elektrárna Tisová. *Skupina ČEZ* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cez.cz/cs/vyroba-elektřiny/uhelne-elektřarny/cr/tisova.html#tisova>

¹⁷⁴ Dřenice. *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=15979>

¹⁷⁵ JISKRA 1997, str. 63

¹⁷⁶ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 184

¹⁷⁷ Tamtéž, str. 63

¹⁷⁸ JISKRA 2012, str. 1

¹⁷⁹ JISKRA 1997, str. 60

¹⁸⁰ Tamtéž, str. 71

velkolomů si vyžádala značné finanční prostředky, i přestože nakonec byly nižší než původně odhadované investiční náklady. Konečný účet za tři velkolomy v západní části pánve činil 870 mil. Kčs (Medard 460 mil. Kčs, Libík 300 mil. Kčs, Sylvestr 110 mil. Kčs)¹⁸¹. Velkolom Medard byl vymezený železničními tratěmi č. 145 a č. 140, přičemž se rozvíjel severozápadním směrem a během následujících let se spojil s lomem Libík a vznikl velkolom Medard–Libík. V Medardu byl ojedinělý příkryvný poměr 3 až 3,5 tuny uhlí na 1 m³ skrývky. Dnes na území bývalého velkolomu (těžba ukončena v březnu roku 2000¹⁸²) probíhá náročná hydriká rekultivace. Prameny se zmiňují i o krátkodobé existenci lomu Medard-jih, který byl vymezen koryty řek Ohře a Svatavy a severně až západně byl ohraničen železniční tratí č. 145 z Chebu do Chomutova. Velkolom Medard byl situován severně od železniční trati č. 145. Tudíž se jedná o dva různé lomy, téměř spolu sousedící, nicméně nezaměnitelné. V nynější dobu (březen 2013) probíhá přes území lomu Medardu-jih stavba západního silničního obchvatu Sokolova, po jehož dokončení bude mít okresní město jako jedno z mála sídel v České republice dokončený silniční obchvat po celém svém obvodu. Za celou životnost velkolomu Sylvestr, uzavřeného roku 1981, činil průměrný příkryvný poměr 1 tuna vytěženého uhlí ku 0,574 m³ odtěžené skrývky¹⁸³.

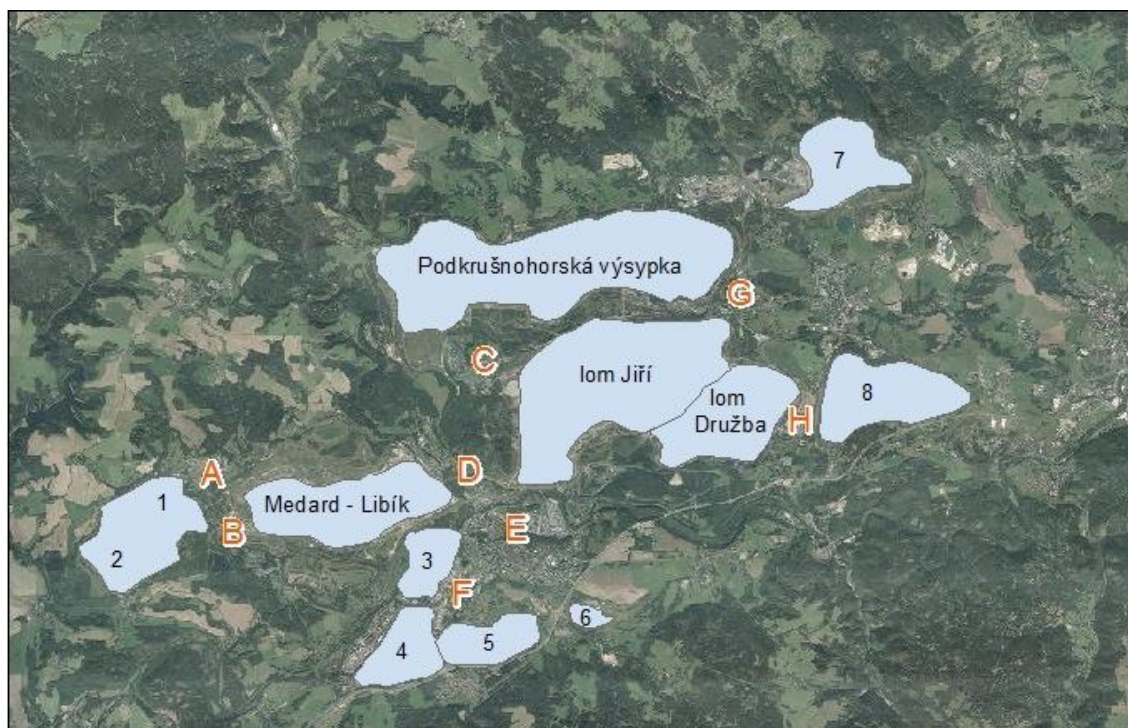
V roce 1960 nastala další změna v počtu sídel okresu, k dosavadním šestadvaceti byly připojeny obce ze zaniknutého okresu Kraslice, ze západní části karlovarského okresu (Horní Slavkov, Chodov, Chranišov, Krásno, Stará Chodovská) a obec Nová Ves z okresu Mariánské Lázně. Jelikož opět docházelo ke slučování sídel, zahrnoval okres Sokolov roku 1960 „jen“ 42 obcí. V roce 1960 se obce Dolní Rychnov a Těšovice staly místními částmi Sokolova, a proto nejsou v Historickém lexikonu obcí u sčítání v roce 1961 uvedeny jejich počty obyvatel. Zároveň se tím z části vysvětluje i obrovský nárůst populace v okresním městě mezi sčítáními v letech 1950 (9 777 obyvatel) a 1961 (18 041 obyvatel)¹⁸⁴. V roce 2013 zahrnuje statistická jednotka okres Sokolov 38 obcí.

¹⁸¹ JISKRA 1997, str. 65

¹⁸² KIRCHNER, SMOLOVÁ 2010, str. 59

¹⁸³ JISKRA 1997, str. 116

¹⁸⁴ Kol. autorů: Historický lexikon obcí ČR 1869 – 2005, 2006

Legenda

 antropogenní tvary

0 3 6 km

A - Habartov	1 - lom Boden
B - Bukovany	2 - výsypka Lítov
C - Lomnice	3 - výsypka Antonín
D - Svatava	4 - lom Silvestr
E - Sokolov	5 - výsypka Silvestr
F - Dolní Rychnov	6 - lom Michal
G - Chodov	7 - Smolnická výsypka
H - Nové Sedlo	8 - Loketská výsypka

Obr. 9 Rozsáhlé antropogenní tvary v Sokolovské pánvi

Zdroj: Geoportál ČÚZK – ortofoto; vlastní zpracování

V centrální části pánve byly v rámci přechodu na velkolomový způsob dobývání prováděny investice do lomu Jednota (později velkolom Jiří) a lomu Družba. Na území dnešního lomu Družba započala těžba mezi obcemi Nové Sedlo a Chranišov již koncem 19. století. Od té doby vystřídal rozšiřující se lom mnoho názvů (Kaiser, Konkordia, Prezident Truman, Svornost, 25. únor, Družba). Zejména název Prezident Truman (na počest amerického politika) používaný během let 1946 až 1949 je v kontrastu s pozdějšími názvy a nastalou politickou situací velice pozoruhodný. Celková rekonstrukce lomu Družba mezi lety 1961 až 1971 si vyžádala investice ve výši 82,6 milionu korun¹⁸⁵. Poblíž dolu Union II. u Vintířova, později přejmenovaný na důl Maršála Tita a nakonec Jednota, byl roku 1949 otevřen malý lom Jednota.

¹⁸⁵ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 78 Palivový kombinát Vřesová, s.p., Vřesová, část Sokolovský revír, Důl 25. Únor, n. p., Vintířov (1951–1974), dílčí inventář fondu

Jeho pozdějším rozšířením (investice 659 mil. korun) vznikl velkolom Jiří, který byl spjatý s další obrovskou investicí v regionu, výstavbou palivového kombinátu ve Vřesové. Jeho vybudováním (od roku 1960) se mělo docílit komplexního zpracování uhlí v místě jeho těžby a transformovat ho na vyšší druhy energie. Mohutné výstavbě musela ustoupit i celá stejnojmenná obec. V roce 1965 byla zprovozněna drtírna uhlí, o rok později briketárna a elektrárna a po dalších pěti letech konečně i tlaková plynárna¹⁸⁶. V roce 1996 byla do provozu uvedena paroplynová elektrárna, která je dodnes s roční spotřebou kolem 3,5 mil. tun uhlí¹⁸⁷ majetkem *Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s* (dříve zmíněnou tepelnou elektrárnou v Tisové vlastní ČEZ). S výstavbou palivového kombinátu ve Vřesové úzce souvisela stavba vodní nádrže Tatrovice. V roce 1960 dorazil za 22,3 mil Kč do nově vzniklého moderního velkolomu Jiří i první prototyp velkostroje K 800 z dílny plzeňské Škody. Do roku 1967 dorazily další tři shodná kolesová rýpadla¹⁸⁸. Všechny čtyři velkostroje K 800, z nichž každý vážil více jak 1 300 tun, byly používány pouze v lomech Jiří (průměrná roční těžba 7,5 až 8 mil. tun uhlí¹⁸⁹) a Družba (2,2 – 2,5 mil. tun uhlí¹⁹⁰). Rok 2000 přežila pouze dvě rýpadla, paradoxně ta starší z roku 1960 a 1963 (dvě vyřazena v letech 1994 a 1999). Poslední dva velkostroje K 800 skončily svou práci v září roku 2010, tedy přesně po půl století od instalace prvního z nich¹⁹¹.

Ve velkolomu Jiří se v roce 1994 odehrála nejkurióznější revírní nehoda, k níž musela být přivolána mimo policie a zástupce báňského úřadu i letecká inspekce. S nehodou, která se obešla bez ztrát na životech, souviselo natáčení druhého dílu výstižně nazvaného seriálu „Toulavá vzducholod“¹⁹². Při pořizování záběrů ze vzducholodě televize Nova nezvládl její pilot řízení a střetnul se s důlním velkostrojem¹⁹². Ze seriálu byl nakonec odvysílán pouze první díl, další již nevznikly (Příloha č. 6 a č. 7).

¹⁸⁶ JISKRA 1997, str. 66

¹⁸⁷ SMOLOVÁ 2008, str. 105

¹⁸⁸ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 78 Palivový kombinát Vřesová, s.p., Vřesová, část Sokolovský revír, Důl 25. Únor, n. p., Vintířov (1951–1974), dílčí inventář fondu

¹⁸⁹ SMOLOVÁ 2008, str. 105

¹⁹⁰ Tamtéž, str. 105

¹⁹¹ Velkostroje K 800 po půl století končí. *Zdař Bůh.cz* [online]. 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.zdarbuh.cz/media/velkostroje-k-800-po-pul-stoleti-konci/>

¹⁹² JISKRA 1997, str. 197

Ve východní části Sokolovské pánve byl vyprojektován velkolom Čankov¹⁹³, který měl kolem do roku 1965 přetnout svým dolováním železniční trať Karlovy Vary – Ostrov poblíž Nejdý (u Hájku u Ostrova). Naštěstí zůstalo jen u projektu a velkolom Čankov nikdy nebyl zrealizován. Od poloviny 60. let minulého století v oblasti Čankova, Otovic, Počern a Mírové se začínají rekultivovat pozemky dříve dotčené hlubinnou těžbou¹⁹⁴. Ve východní části pánve se upustilo od těžby hnědého uhlí i ze závažného důvodu ohrožení karlovarských termálních pramenů. Již koncem 19. století byly zaznamenány případy průvalů termálních vod do důlních prostor (například na dole Bernard v Královském Poříčí), které měly za následek pokles vydatnosti pramenů, včetně samotného Vřídla. Přitom je Královské Poříčí od nejnámějšího karlovarského termálního pramene Vřídla vzdálené vzdušnou čarou téměř 15 kilometrů. Na začátku minulého století vznikly ochranné limity karlovarských pramenů¹⁹⁵ (podobně v Chebské pánvi pro františkolázeňské prameny). Těmito limity dotčené doly musely přestat s dobýváním nejnižší uložené sloje Josef a přejít s těžbou do výše uložených slojí nebo rubání zcela ukončit. V roce 1996 kvůli úniku pramene dnem lomu byla omezena těžba i na velkolomu Jiří, nedobytnou hranicí se stala kóta 280 metrů, týž rok změněná na kótu 277 m¹⁹⁶. Dnes se hlídají karlovarské lázeňské prameny například pomocí monitorovacího zařízení umístěného v hlubinném dole Marie Majerové u Královského Poříčí. I přestože již 22 let hlubina netěží, zůstává udržovaná zhruba čtyřmi desítkami pracovníků i kvůli přístupu měřičů pravidelně kontrolujících lázeňské prameny¹⁹⁷.

Přechod na efektivnější povrchovou těžbu a velkolomový způsob dobývání hnědého uhlí byl výhradně soustředěn v západní a centrální části pánve. Prvním důsledkem velkolomové koncepce byla administrativní integrace lomů do dvou závodů. První závod *Důl Pohraniční stráž v Březové* zahrnoval od 1. 1. 1975 celou západní část

¹⁹³ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., Studie ke generelu sokolovského revíru, textová část, Státní ústav pro projektování uhelných dolů a závodů naft. průmyslu Báňské projekty, pobočka Teplice, 28. 12 1954, str. 81

¹⁹⁴ JISKRA 1997, str. 66

¹⁹⁵ Tamtéž, str. 166

¹⁹⁶ Tamtéž, str. 167

¹⁹⁷ V dole Marie už se uhlí netěží, ale chrání karlovarské lázeňské prameny. *IDnes.cz: Karlovy Vary a kraj* [online]. 2011 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://vary.idnes.cz/v-dole-marie-uz-se-uhli-netezi-ale-chrani-karlovarske-lazenske-prameny-1er-/vary-zpravy.aspx?c=A110405_110903_vary-zpravy_sou

pánve, tj. lomy Medard, Libík, Sylvestr a Erika. Pod *Důl 25. únor ve Vřesové* spadaly lomy Jiří, Družba a kombinát ve Vřesové. S přechodem na povrchovou těžbu došlo i k očekávanému nárůstu ročních těžeb. Historického revírního maxima bylo dosaženo v roce 1983, kdy se vytěžilo 22 608 338 tun hnědého uhlí¹⁹⁸.

Obecně měl vznik velkolomů jeden důležitý následek. Pro stanovení hranic dřívějších hlubin a menších lomů byly postačující důlní míry, avšak v případě tak velkých území, jakými byly velkolomy, by se v součtu jednalo o takřka nepřehledné množství různých důlních měr. Vzniklý problém se vyřešil zavedením **dobývacích prostorů**, které zapříčinily zánik velkého množství sídel. K roku 2013 eviduje Oblastní báňský úřad v Sokolově 63 dobývacích prostorů, z nichž v sedmi se dobývá či dobývalo hnědého uhlí¹⁹⁹. První z nich vznikl k 22. 1. 1962 s názvem Bukovany a rozlohou necelých 5 km². V též rok vznikly také dobývací prostory Nové Sedlo a Královské Poříčí. Další tři prostory byly vymezeny do roku 1966. Poslední dobývací prostor Habartov se stanovil ke konci roku 1989²⁰⁰. Přes deset kilometrů čtverečných zabírají prostory Alberov (14,6 km²) a Svatava (12,79 km²)²⁰¹. Rozlohou nejmenším dobývacím prostorem je Lomnice (1 km²). Stále těžícími prostory jsou Alberov, Královské Poříčí a Nové Sedlo. Ve zbylých čtyřech je již těžba ukončená.

Zákonitě se zrodem konkávních antropogenních tvarů (lomů) musí v krajině vznikat i tvary opačné. Konvexní antropogenní tvary (výsyvky), slouží pro ukládání odtěžené skrývky v lomech a jsou dvojího druhu, vnitřní a vnější (podle lokalizace vzhledem k lomu). Mezi nejdůležitější výsyvky Sokolovské pánve patří Podkrušnohorská (někdy Velká podkrušnohorská) výsypka, dále pak Loketská (někdy Velká loketská), Lítovská, Smolnická či výsypka Antonín nebo Sylvestr. V posledních dvou případech jsou názvy odvozeny od bývalých lomů, u předchozích tří případů se jedná o odvození z názvu blízké obce (i zaniklé). Vznikem konvexní a konkávní

¹⁹⁸ DIMITROVSKÝ 2001, str. 19

¹⁹⁹ Dobývací protory. *Státní báňská správa České republiky* [online]. 2005 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cbubbs.cz/dobovaci-prostory.aspx>

²⁰⁰ Později vznikly v ČR jen dva dobývací prostory hnědého uhlí na Teplicku.; SMOLOVÁ 2008, str. 100

²⁰¹ Dobývací protory. *Státní báňská správa České republiky* [online]. 2005 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cbubbs.cz/dobovaci-prostory.aspx>

antropogenních tvarů dochází v krajině k lokálním změnám klimatu²⁰². Nepochybně negativní vliv měla povrchová těžba na kvalitu životního prostředí.

Pro práci nejdůležitějším následkem povrchového způsobu dobývání uhlí byl bezpochyby zánik sídel, dále pak silničních a železničních komunikací a okrajově i změny říční sítě. Zánik obcí a osad způsobovala nejen otvírka a rozšiřování lomů, ale také zakládání nových výsypek.

10 Současná sídelní struktura Sokolovské pánve

Od roku 1945 do 2008 zaniklo v Karlovarském kraji na základě mnoha aspektů přes čtyři stovky sakrálních objektů a dalších 190 kostelů, kaplí, kapliček a božích muk bylo poškozeno²⁰³. Zánik sídel zapříčinila výstavba vodních nádrží Jesenice a Skalka na Chebsku, jepičí život Vojenského újezdu Prameny či 60 let trvající existence Vojenského újezdu Hradiště v Doupovských horách. Po zrušení VÚ Prameny byla pro vznik nového vojenského výcvikového prostoru vybrána lokalita Doupovských hor na základě nízké hustoty zalidnění pramenic z poválečného odsunu převážné části německého obyvatelstva. Ve třicátých letech 20. století žilo na Doupovsku 7 263 obyvatel, z toho 98,7 % Němců²⁰⁴. Před založením VÚ Hradiště roku 1953 podle zákona č. 169/49 Sb. o vojenských újezdech, se na daném území nacházelo 80²⁰⁵ obcí, osad a samot ve čtyřech tehdejších okresech. Až po územní reorganizaci v roce 1960 byl celý VÚ Hradiště převeden ke Karlovým Varům²⁰⁶. Během šedesátileté historie se několikrát měnily hranice prostoru (některé obce vyjmuty, některé naopak přičleněny). Nynější rozloha přes 330 km² má být do ledna 2015 zmenšena podle plánu optimalizace vojenských újezdů vydaného Ministerstvem obrany ČR o 15 %. Negativní vlivy vzniku vojenských prostorů na sídelní strukturu jsou vykoupeny velice pozitivními vlivy na přírodní krajinu. Vysídlením oblasti pro účely VÚ Prameny

²⁰² SKLENIČKA 2003, str. 245

²⁰³ HEŘMANOVÁ, CHROMÝ 2009, str. 202

²⁰⁴ BINTEROVÁ 2005, str. 2

²⁰⁵ Místa s důvodem zániku: Vojenský výcvikový prostor Hradiště (Doupov). *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z:

http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=vvp_hradiste

²⁰⁶ BINTEROVÁ 2005, str. 2

se zachovala takřka nedotčená příroda, která byla roku 1974²⁰⁷ důvodem pro vznik Chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. Již nyní probíhají diskuse o vyhlášení chráněné krajinné oblasti na území VÚ Hradiště po jeho opuštění armádou.

V období, kdy uhlí bylo hned po uranu druhou nejstrategičtější surovinou, se nikdo neptal kolik obcí, osad, cest, silnic a kulturních památek kvůli těžbě uhlí zanikne, ale kolik tun uhlí se vytěží. Nemluvě o životním prostředí a navždy změněném krajinném rázu oblasti. Největší změny v sídelní struktuře Sokolovské pánve jsou bezpochyby spojeny s velkolomovým způsobem dobývání uhlí se zapojením těžké mechanizace. Avšak drobné změny v rozmístění sídel nastaly už dříve. Vůbec první zaniklou obcí na Sokolovsku (nikoli ve vymezené Sokolovské pánvi) v důsledku těžební činnosti byla obec Pochlovice (kolem roku 1936)²⁰⁸, lokalizovaná na hranici Chebské a Sokolovské pánve u Kynšperka nad Ohří. Dnes se na jejím území nachází zatopený lom Boží Požehnání. O likvidaci dalších obcí se uvažovalo již za druhé světové války německými okupanty. Po konci války nebyla situace zcela přehledná a komunikace mezi samosprávami obcí a zástupci HDB skomírala. Docházelo tak k investicím, které byly záhy zbořeny. Jako například v roce 1950 v Lískové, kdy se ničily budovy bývalé Ernstovy strojírny a slévárny, krátce předtím přebudované na garáže a opravny ČSAD²⁰⁹. První sídla začala zanikat v západní části pánve (zde první výstavba velkolomů).

Po uplynutí pěti let od konce druhé světové války měly zpečetěný osud obce Lísková, Bukovany s osadami Dvory a Kytlice a Habartov (Haberspírk). Obec Lísková byla po rozhodnutí o její likvidaci prohlášena dne 11. 8. 1950²¹⁰ osadou obce Svatava a týž rok zcela zničena. V roce 1958 zanikla obec Čistá, lokalizována u dnešní silniční odbočky na Habartov (silnice Svatava – Krajková). Již o rok dříve pohltil osadu Mýtina

²⁰⁷ Správa CHKO Slavkovský les a KS Karlovy Vary. *Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky* [online]. Datum vydání neuveden [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.slavkovskyles.ochranaprirody.cz/wps/portal/cs/slavkovsky-les/o-sprave-chko/!ut/p/c5/hc_LboMwEAXQL6psIOaxNBgM5MErCPCmIgm1XIzdlqpK-PqSXdUq6szy6GrmAgbWVf2X4P2n0KqXoAXMfs52hYcitlHUqzFMtl5olxUxsgqt3v30o4VWry3s14EJqfFPOgWMS31a7zTkPF6JxpyEpJwXH8r4ZKZZQkWYVhqH-1g-Tcq55f4Iz4XVcU0mdRT0o13yQjoSJlQZjRg2u1cK521gdq0yLuzmmpQtVyOfRTS_X9yaBLksbf7i7LUVgebe9-GH8IB--99-d4cPBkNwiPU0gLepXYaxdL8BR7hqWg!#/dl3/d3/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

²⁰⁸ BERAN 2000, str. 303

²⁰⁹ BERANOVÁ VAICOVÁ 2011, str. 186

²¹⁰ SOKA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inventář fondu

lom Silvestr. Mýtina se nacházela na hlavním silničním tahu ze Sokolova přes Dolní Rychnov do Chebu. Při porovnání dnešních leteckých snímků a II. vojenského mapování je patrné, že mýtinské domy se nacházely přesně v místě, kde se nynější rychlostní komunikace R6 (ale i dřívější silnice první třídy I/6) odklání od původní „karlovarské“ silnice. Příčinou odklonu byl samozřejmě lom Silvestr. Přeložení silnice dokončené v srpnu 1958 vyšlo přibližně na 35 mil. korun²¹¹. Od Mýtiny do Chebu probíhala silnice první třídy I/6 v naprosto stejných hranicích jako původní „karlovarská“ silnice až do 21. století. Na stejném úseku se nově postavená R6 od silnice z 19. století odchyluje pouze u Kynšperka (mezi Kamenným Dvorem a Zlatou), kde překonává údolí po nově vybudovaném mostě. Kvůli výstavbě třídirny uhlí, briketárny a elektrárny Tisová zanikla roku 1955 stejnojmenná obec poblíž Černého mlýna a o tři roky později započala likvidace sídel i v centrální části pánve, východně od dnešního městyse Svatava (např. Lvov u Lomnice). V roce 1962 byla zlikvidována obec Smolnice i s rozsáhlou rybníční soustavou²¹². Dnes se zde nachází stejnojmenná výsypka. V časopisu *Rozvoj* přidruženého k Dolu 25. únor vyšel 23. 7. 1971 článek s epickým titulem „Obce Lipnice a Alberov odcházejí z mapy“ (Příloha č. 8), ve kterém se mj. píše, že někteří lipničtí přežijí ve svých domovech ještě zimu roku 1972. Důvodem byl nedostatek volných bytů v Sokolově, kde probíhala výstavba panelového sídliště Michal. Někteří občané vzali za vděk byty v nově postavených panelových domech v Chodově²¹³. Článek tedy dokumentuje důležitou propojenost rychlosti postupu těžebních front s rychlostí výstavby panelových domů v okolních sídlech. Roku 1972 nakonec Lipnice zanikla a stejný osud čekal i o tři roky později Alberov, po němž se 22. 11. 1963²¹⁴ pojmenoval tamější dobývací prostor. Případ Alberova na konci 19. století dokazuje lehkou rozporuplnost a nejednotnost správ. Obec spadala pod okresní hejtmanství ve Falknově, pod okresní soud v Lokti, náležela k politické vesnici Lipnice, pod školní obec Jehličná (zanikla taktéž v roce 1975), ke zdravotnímu obvodu Chodov a doručovacího obvodu poštovního úřadu

²¹¹ JISKRA 1997, str. 180

²¹² TRPÁKOVÁ 2009, str. 56

²¹³ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., článek „Obce Lipnice a Alberov odcházejí z mapy“ (23. 7. 1981), fond č. 78 Palivový kombinát Vřesová, s. p., Vřesová, část Sokolovský revír, Důl 25. Únor, n. p., Vintřov (1951–1974)

²¹⁴ Dobývací protory. *Státní báňská správa České republiky* [online]. 2005 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cbusbs.cz/dobyci-prostory.aspx>

v Lomnici²¹⁵. Křtiny a svatby se konaly v sakrálních stavbách ve Falknově a pohřby v Jehličné. V prosinci 1945 se Alberov rozprostíral na 241 ha a obývalo ho 225 obyvatel²¹⁶. Po té, co se 22 let před svým zánikem stal osadou blízké Jehličné, následoval úbytek obyvatelstva. V roce 1961 žilo v Alberově 135 osob, o devět let později o 90 lidí méně²¹⁷. Svému osudu neunikla ani Jehličná, jež pohltit taktéž velkolom Jiří. Její území se přičlenilo ke Královskému Poříčí jako místní část a její dosavadní místní část Alberov se stala pouze součástí Královského Poříčí²¹⁸. Administrativní změna zapříčinila, že data za dnešní místní části sídel uvedená v Historickém lexikonu obcí, zahrnují u místní části Jehličná u obce Královské Poříčí i Alberov.

V Sokolovské pánvi zaniklo okolo 30 obcí, osad a samot²¹⁹ (Obr. 10). V konkrétním počtu zaniklých obcí či osad se prameny různí. Aby zánik obcí neprobíhal i v 90. letech minulého století, byly stanoveny na Sokolovsku na základě usnesení vlády ČR č. 490 ze dne 27. listopadu 1991²²⁰ tzv. územní limity, které zamezují pokračování či zahájení těžby mimo vytyčené území. V usnesení se také stanovily závazné linie výsypek a vyloučila se těžba na území lomu Čankov poblíž Karlových Varů²²¹. Zajímavá hříčka osudu postihla obec Vítkov, o níž se sice dochovala první písemná zmínka z roku 1454, ale samostatnou obcí se stala až roku 1874²²². Během 19. století probíhala v blízkosti obce těžba žuly a hnědého uhlí. V prosinci 1945 před odsunem převážné části německého obyvatelstva čítala 565 obyvatel a rozkládala se na 517 ha²²³. Nejenže Vítkov unikl začlenění do VÚ Prameny (a tím svému možnému zničení), nýbrž po zrušení VÚ k němu byly připojeny osady Hrušková a Milíře (z okresu Mariánské Lázně). I když druhá jmenovaná osada patřila k Vítkovu jen do roku 1960. Jeho zdánlivý rozvoj však netrval

²¹⁵ BRUŽEŇÁK 2010, str. 78

²¹⁶ SOKA Sokolov, fond Místní národní výbor Alberov (1945–1950), inventář fondu

²¹⁷ Tamtéž

²¹⁸ Tamtéž

²¹⁹ BERANOVÁ VAICOVÁ 2005, str. 119; JISKRA 1997, str. 179; Místa s důvodem zániku: Těžba hnědého uhlí - Sokolov. *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-04-22].

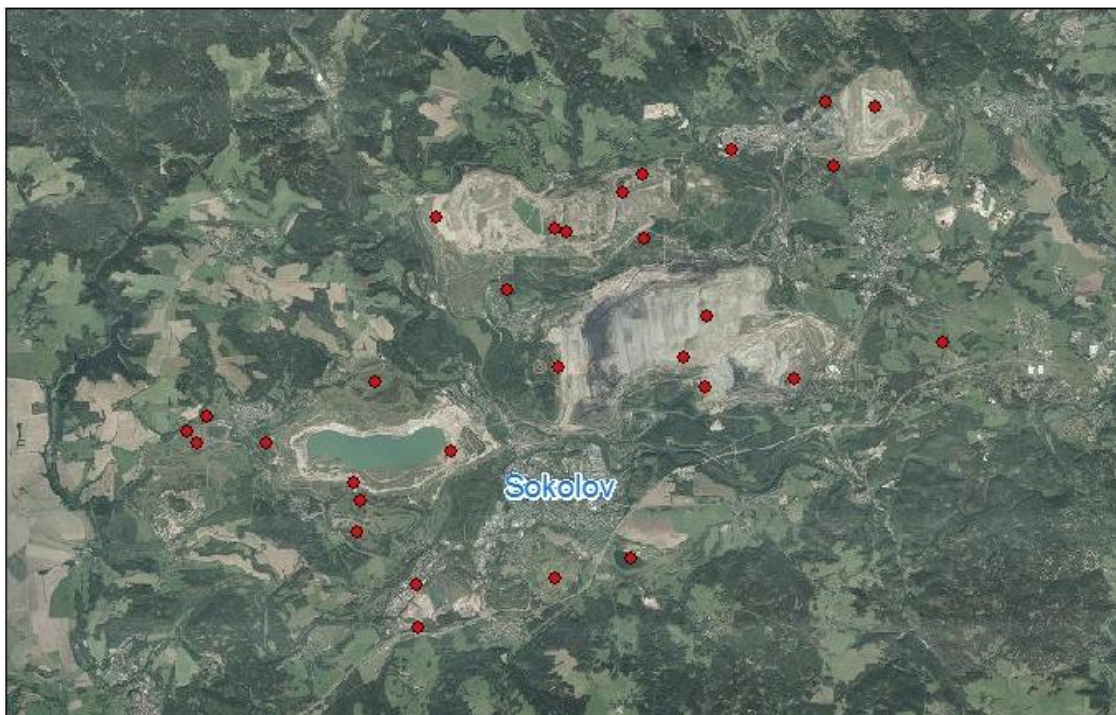
Dostupné z: http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=uhli_sokolov

²²⁰ SMOLOVÁ 2008, str. 66

²²¹ Tamtéž, str. 66

²²² BERANOVÁ VAICOVÁ 2005, str. 169

²²³ SOKA Sokolov, fond Místní národní výbor Vítkov (1945–1976), inventář fondu

Legenda

• zaniklé obce, osady a samoty

0 3 6 km

Obr. 10

Zaniklé obce, osady a samoty v Sokolovské pánvi v důsledku těžby uhlí

Zdroj: Geoportál ČÚZK – ortofoto; II. vojenské mapování; Místa s důvodem zániku: Těžba hnědého uhlí - Sokolov. *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=uhli_sokolov ; vlastní zpracování

dlouho a s postupující důlní činností upadal až do 1. dubna 1976, kdy byla obec zrušena a připojena k Sokolovu²²⁴. V tu chvíli se z pohledu obyvatel Vítkova zdálo, že dílo jest dokonáno. Opak byl pravdou. V roce 1980²²⁵ se na území obce otevřel lom Michal a zničení minulo pouhé čtyři domy, z nichž byly tři demolovány v roce 2002. Těžba v lomu Michal skončila roku 1988²²⁶ a nyní se na území nachází rekultivovaná krajina s vodní plochou sloužící k rekreaci. Po prostudování archivních materiálů a s trochou nadsázky lze konstatovat, že zánik Vítkova byl zpečetěn už roku 1945, kdy – tehdy ještě nikoli FHD nýbrž – *Dolové a průmyslové závody, dříve Johann David Starck*

²²⁴ SOKA Sokolov, fond Místní národní výbor Vítkov (1945–1976), inventář fondu

²²⁵ BERANOVÁ VAICOVÁ 2005, str. 169

²²⁶ KIRCHNER, SMOLOVÁ 2010, str. 59

informovaly rolnické a osidlovací komise o svých budoucích záměrech těžby v oblasti Vítkova. K dopisu přiložily výčet pozemků do budoucna potřebných k těžbě a zároveň „žádaly“ o usměrnění osidlovací akce²²⁷.

Stejný osud postihl obce Bukovany (Buckwa) a Habartov (Haberspirk), které pohltila dolová jáma Medard-Libík. Původní obce byly nenávratně zničeny a za hranicí výchozů sloje se vybudovaly obce nové, které převzaly původní názvy zaniknuvších sídel. V archivních materiálech z období existence obou stejnojmenných lokalit se sídla odlišují přídomky „staré“ a „nové“, staré Bukovany (zaniklé) a nové Bukovany (dnešní). Při bádání o obcích zlikvidovaných vlivem povrchové těžby je patrná jedna velká nevýhoda. Zatímco u zaniklých obcí ve Slavkovském lese (příčina VÚ Prameny) jsou v terénu viděny relikty sídel, u zmizelých obcí povrchovou těžbou nemá smysl provádět jakýkoli terénní výzkum, jelikož veškeré pozůstatky obcí byly do několika desítek metrů pod povrch navždy zničeny. Likvidace starých Bukovan a starého Habartova postupovala poměrně rychle a proto nevznikla téměř žádná fotodokumentace. Velmi cenné materiály se však dochovaly z let okupace. Proslulá německá přesnost a smysl pro pořádek daly při úvahách likvidace Haberspirku (Habartova) podnět k vypracování detailního sčítání pozemků a staveb v obci. Ke každému domu (pozemku) byl vypracován sedmistranný formulář s dalšími stranami nákresů, obyčejně nárys (či jen nákres), bokorys budovy a půdorys všech pater stavení s rozmístěním místností, jejich popsáním a udáním rozměrů. Nakonec byla budova barevně zaznačena do přiložené mapy obce (Příloha č. 9 a č. 10)²²⁸. Jedná se o jedinečné archivní materiály dokumentující zaniklé stavby a jejich rozmístění v obci. Při pozdější likvidaci Haberspirku se krátce uvažovalo o zachování alespoň kostela s příjezdovou cestou („ostrůvek“ v lomu)²²⁹. Tento záměr však neměl šanci na úspěch. Ochranný pilíř kostela a příjezdové cesty by vázal obrovské množství uhlí.

V důsledku těžebních prací v lomu Družba zanikla na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století celá západní část obce Nové Sedlo (Obr. 11). Tehdejší východní část dnes tvoří centrum sídla, které se rozrostlo severním směrem

²²⁷ SOkA Sokolov, fond Místní národní výbor Vítkov (1945–1976), inventář fondu

²²⁸ SOkA Sokolov, fond Landrát Sokolov (1938–1945), inv. č. 95, sign. L4d Přeložení obce Habartov.

Plány přestavby a podobně (1941–1945), č. kar. 25

²²⁹ Tamtéž

o panelové sídliště. Rozvoj východním směrem byl vyloučen vznikem Loketské výsypky. Se zaniklou částí obce bylo zdemolováno i vlakové nádraží. Postup skrývkových řezů lomu Družba se však nezastavil a v sedmdesátých letech zapříčinil další obrovskou investici v revíru.

Legenda

 zaniklé budovy

0 0,5 1 km

Obr. 11 Zaniklá část Nového Sedla

Nejzápadnější budovy uspořádané severojižním směrem tvořily zástavbu kolem železniční trati a vlakového nádraží

Zdroj: Geoportál ČÚZK – ortofoto; Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., Mapa vlastního honebního revíru dolu „Maršála Tita“ v obcích Alberov, Chranišov, Nové Sedlo a Vintířov (1947), fond č. 103 Sběrka map (1794– 2013), sign. 17-N. Sedlo X 2; vlastní zpracování

Největší vyvolanou investicí se stalo přeložení hlavní dvoukolejné železniční trati z Chebu do Chomutova v úseku Královské Poříčí – Chodov (Obr. 12). Výstavba přeložky byla zpracována ministerstvem dopravy na základě usnesení vlády ČSSR č. 358 ze dne 1971 a dělila se na dvě části²³⁰. Nicméně její nutnost byla nadnesena již ve studii ke Generelu Sokolovského revíru koncem roku 1954²³¹. Technicky nejnáročnější byla část z Královského Poříčí do Nového Sedla, s ním souviselo napojení trati do Lokte (přeložené v úseku Nové Sedlo – Loučky již roku 1964²³²), přeložení Loučského potoka a silniční komunikace do novosedelských skláren. Realizace 11km přeložky železniční tepny si vyžádala finanční náklady ve výši 1 171 800 000 korun a trvala 8 let²³³. Investice řešila přeložku nádraží z Jehličné do Královského Poříčí na vybudovaný násep zeminy navazující na nově postavený betonový most, přemístění vlakového nádraží v Novém Sedle východně o 2 km a dvojí křížení s tehdejší silnicí I/6 (dnes R6). K prvnímu křížení dochází vedením trati hlubokým zářezem v krajině pod silničním přemostěním (nestabilní svahy dodnes vyžadují opakované sanace firmou Unigeo a.s.²³⁴) a druhé křížení následuje o pár kilometrů dále, kde trať podchází silnice tunelem. Při svém budování přeložka, dokončená v roce 1980, narážela opět na palčivý problém se stavbou nových bytů potřebných pro některé obyvatele Královského Poříčí a Nového Sedla. Relokace železniční trati uvolnila ve třech dobývacích prostorech (Alberov, Královské Poříčí, Nové Sedlo) více jak 174 mil. tun uhlí, z nichž pouhých 20 bylo nebilančních²³⁵. Přeložkou uvolněné zásoby jsou tedy srovnatelné se sedmi ročními těžbami na úrovni historického maxima z roku 1983.

²³⁰ JISKRA 1997, str. 178

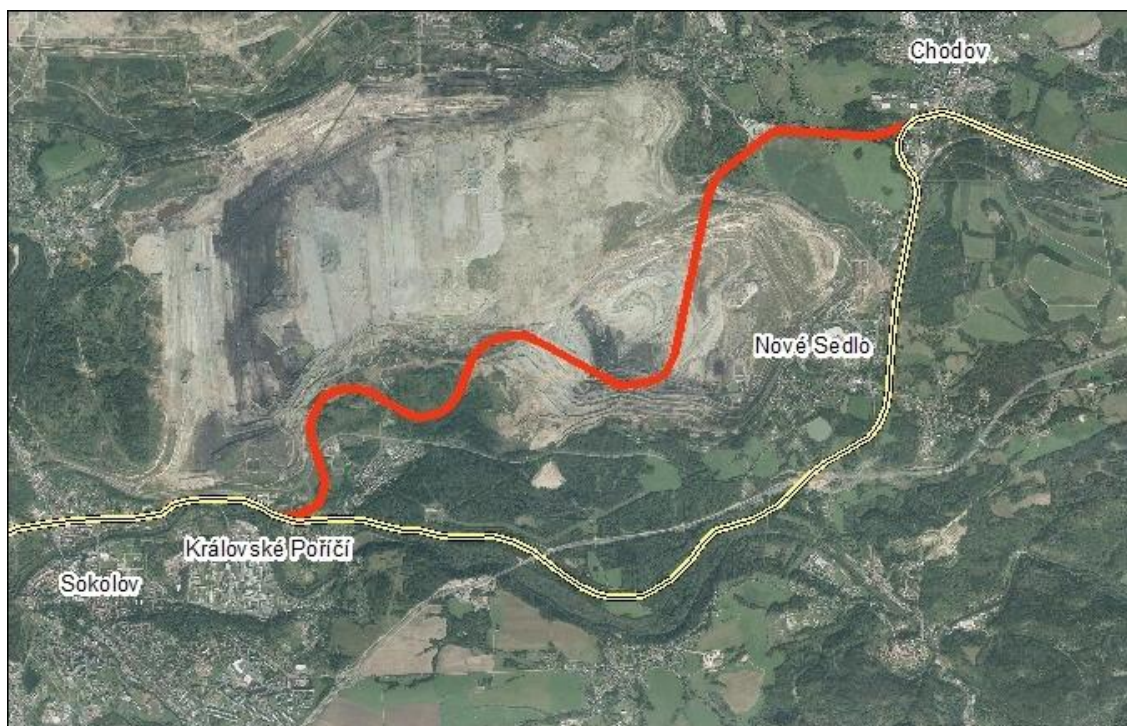
²³¹ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., Studie ke generelu sokolovského revíru, textová část, Státní ústav pro projektování uhelných dolů a závodů naft. průmyslu Báňské projekty, pobočka Teplice, 28. 12 1954, str. 80

²³² JISKRA 1997, str. 118

²³³ Tamtéž, str. 178

²³⁴ Sanace svahů, zemních zářezů a staveb. *Unigeo, a.s.* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.unigeo.cz/reference.php?article=10>

²³⁵ JISKRA 1997, str. 178

Legenda

- stávající trasa železnice
- původní trasa železnice

0 1,25 2,5 km

Obr. 12 Železniční přeložka v úseku Královské Poříčí – Chodov

Zdroj: Geoportál ČÚZK – ortofoto; II. vojenské mapování; vlastní zpracování

Přeložení silničních komunikací různých tříd, které nejsou tak technicky a projektově náročné, bylo v revíru provedeno obrovské množství. V Sokolovské pánvi zaniklo 59,5 km silniční sítě²³⁶, z nichž většina byla nahrazena přeložkou. Cesta z Dolního Rychnova do Citic byla do dnešní trasy umístěna v roce 1958²³⁷. V místech jejího vedení se dříve nacházel dosti rozlehlý rybník Heid / Heid Teich²³⁸. V okolí Habartova (nového) byly přeložky umísťovány severněji na bezeslojné území. Silnice v okolí Bukovan byly nově vedeny po starších výsypkách (Stockweise, Rudolf). Jako náhrada za zrušenou silnici ze Svatavy do Bukovan a Citic byla v ochranném pilíři Ohře a železniční trati č. 140 (na jižní hranici velkolomu Medard) vybudována silniční

²³⁶ JISKRA 1997, str. 179

²³⁷ Tamtéž, str. 180

²³⁸ TRPÁKOVÁ 2009, str. 31

komunikace Sokolov – Citice, uvedená do provozu v roce 1952. V roce 2011 byla silnice využita jako objízdná trasa rozestavěné rychlostní komunikace R6.

Souvisle zabraný prostor Podkrušnohorskou výsypkou a lomy Jiří a Družba by podstatně prodloužil dojezdovou vzdálenost mezi obcemi nacházejícími se na opačných hranicích oblasti, proto jím od roku 1977²³⁹ prochází silnice z Lomnice do Vintířova, lokalizovaná na hranici lomu Jiří a Podkrušnohorské výsypky. Původní trasa ze Svatavy přes Lomnici na Dolní Nivy byla přeložena v roce 1958²⁴⁰. Avšak potřeba dalších výsypných prostorů na Podkrušnohorské výsypce zapříčinila zrušení přeložky a vybudování nové silnice, ze Svatavy vedené severně na Boučí (mimo Lomnici). U Boučí se přeložka, otevřená v roce 1993²⁴¹, stáčí východním směrem na Dolní Nivy. Významnou silniční stavbou posledních let je silniční obchvat II/181 Sokolov – Královské Poříčí dokončený v roce 2007. Vede od kruhové křižovatky na Kraslické ulici v Sokolově (kam se napojí i právě stavěný západní obchvat Sokolova) po severní hranici města přes severní hranici Královského Poříčí a napojuje se na rychlostní silnici R6 mezi Novým Sedlem a Loktem. Zároveň je jeho trasa lokalizována na jižní hranici velkolomu Jiří, kde stavba obchvatu využívá dřívější těleso železničních vleček z lomů. Celkové náklady přesáhly 140 mil. Kč a byly uhrazeny z 15 miliard, které česká vláda vyčlenila na revitalizaci krajiny narušené těžební činností²⁴². Dokončením obchvatu, který sloužil jako objízdná trasa, byla podmíněna výstavba rychlostní komunikace R6 v úseku Tisová – Nové Sedlo.

Bez pochyby nejvíce problematické jsou přeložky vodotečí. Pokud se nenajde alternativní gravitační cesta, nezbyvá nic jiného než do projektu zakomponovat přečerpávání. Přeloženy musely být potoky tekoucí jak ze Slavkovského lesa, tak z Krušných hor. Ze Slavkovského lesa se jednalo o Tisovský, Březovský, Rychnovský či Lobežský potok²⁴³. První tři jmenované ustoupily lomu Sylvestr. Přeložení Lobežského potoka kvůli těžbě v lomu Michal bylo však problematictější.

²³⁹ JISKRA 1997, str. 180

²⁴⁰ Tamtéž, str. 180

²⁴¹ Tamtéž, str. 180

²⁴² Vybrané dokončené projekty: Revitalizace území Královské Poříčí, Sokolov, Svatava - I.etapa (Silniční obchvat II/181 Sokolov - Královské Poříčí). *15 Miliard* [online]. 2008 [cit. 2013-04-22].

Dostupné z: <http://www.15miliard.cz/projekty.php?id=602>

²⁴³ JISKRA 1997, str. 181

Absence početných kamenů, zkrácení a větší spád vodního toku musely být eliminovány vznikem umělých kaskád a čeřidel, která tok zbrzdila a snížila jeho erozní činnost (Obr. 13). V sokolovském revíru se realizovala i jedna nepovedená přeložka vodoteče, která nakonec musela být vyřešena přečerpáváním. Ve třech úsecích změněný Lomnický potok se roku 1991 připravoval na svou další přeložku²⁴⁴. V úseku Dolní Nivy – Lomnice se vybudoval odvodňovací kanál, který se posléze přehrнул Podkrušnohorskou výsypkou. Postupem času se kanál zanesl a ztratil svou funkčnost (Obr. 14). Vzniklo bezodtoké území, ze kterého se musí voda přečerpávat do tzv. Přelivu podkrušnohorských potoků²⁴⁵, který odvádí vody od Dolních Niv přes Vřesovou do Chodovského potoka (taktéž přeložený).

Obr. 13 Lobežský potok s čeřidly u jezera Michal nad Sokolovem

Zdroj: SIVÁK, 2012

²⁴⁴ JISKRA 1997, str. 181

²⁴⁵ Tamtéž, str. 181

Obr. 14 Nepovedená přeložka Lomnického potoka v roce 1991

Zdroj: Geoportál ČÚZK – ortofoto; vlastní zpracování

Likvidace obcí ovšem byla kompenzována mohutnou výstavbou panelových sídlišť v sídlech na okraji těžebních prostor. Zejména v Sokolově, Bukovanech, Habartově, Chodově a Novém Sedle. V roce 1961 žilo v Bukovanech 471 lidí, o devět let později 2 083 osob²⁴⁶. Za stejné období zaznamenal nárůst populace (o 2,5 tisíce) i Habartov, kde v roce 1970 žilo 6 701 obyvatel²⁴⁷. V porovnání s většími městy se ale nejednalo o nic mimořádného. Například Chodov se mezi sčítáními v letech 1961 a 1970 rozrostl z 4,5 tisíc na necelých 12 tisíc obyvatel²⁴⁸. Tak vysoký nárůst populace byl odrazem populačního úbytku v nedalekém Novém Sedle, částečnou dostavbou nedalekého palivového kombinátu ve Vřesové a otvírkou velkolomu Jiří a Družba. V Sokolově se počet obyvatel za 20 let takřka zdvojnásobil a v roce 1970 v městě žilo přes 18 tisíc lidí²⁴⁹. Hlavní nárůst tu však nastal již v dekadě padesátých let, kdy se naplno projevil socialismem podporované přesuny obyvatelstva do oblastí těžkého průmyslu²⁵⁰. Celkový nárůst populace v západní části pánve si vyžádal další nákladnou

²⁴⁶ Kol. autorů: Historický lexikon obcí ČR 1869 – 2005, 2006; vlastní zpracování

²⁴⁷ Tamtéž

²⁴⁸ Tamtéž

²⁴⁹ Tamtéž

²⁵⁰ HAMPL 2005, str. 36

investici. Roku 1969 byla do provozu uvedena vodní nádrž Horka, která dodnes slouží jako zdroj pitné vody pro oblast Sokolovska.

Rozsáhlá bytová výstavba se prováděla i ve východní části pánve. Zejména v dnešních místních částech krajského města, Nové Roli či Ostrově. Vzorovým příkladem uměle vystavěného centra oblasti v období socialismu je město Ostrov (Příloha č. 11). Do roku 1950 nijak Ostrov nevynikal a se svými dlouhodobými 4 až 5 tisíci²⁵¹ obyvateli měl v regionu podružnou roli. Zlom nastal mezi censy v letech 1950 a 1961. Těžba uranu se stala prioritou národního hospodářství. Zintenzivnění těžby uranu vytvořilo dostatek volných pracovních míst, ale chyběl dostatek volných bytů. Kvůli nevhodnému reliéfu u Jáchymova byl vybrán pro nevídanou bytovou výstavbu nedaleký Ostrov, ve kterém v roce 1950 stálo 751 domů a žilo 4 047 lidí²⁵². Při sčítání v roce 1961 už stálo 1 202 domů, jež obývalo přes 17 tisíc lidí²⁵³, tj. více jak čtyřnásobek. Oproti předešlému censu se jednalo o 323% populační nárůst, který zapříčinilo i otevření pobočky plzeňského závodu Škoda na výrobu trolejbusů ve městě kolem roku 1960. Výroba trolejbusů v Ostrově skončila v roce 2004. Při sčítání v roce 1961 (resp. 1970) se Ostrov nad Ohří ocitl v žebříčku padesáti nejlidnatějších měst českých zemí a umístil se na 47. místě (resp. 49)²⁵⁴. Sokolov se v daných letech umístil shodně na 44. místě²⁵⁵.

V letech 1930 a 2011 jsou srovnatelné nejen počty obyvatel, ale i Lorenzovy křivky (Obr. 15). Nicméně do bodu [60;20], kdy 60 % populace obývá 20 % území, se přece jen trochu liší. Lorenzova křivka za rok 2011 vymezuje s přímkou absolutní rovnosti menší plochu, z čehož vyplývá, že rozmístění populace v Sokolovské pánvi v roce 2011 je rovnoměrnější než v roce 1930. Velmi překvapující výsledek, který zároveň není až tak pravdou. Rozloha dobývacích prostorů je zahrnuta v katastrálních územích obcí Bukovany, Habartov, Královské Poříčí, Lomnice, Nové Sedlo a Svatava,

²⁵¹ Kol. autorů: Historický lexikon obcí ČR 1869 – 2005, 2006; vlastní zpracování

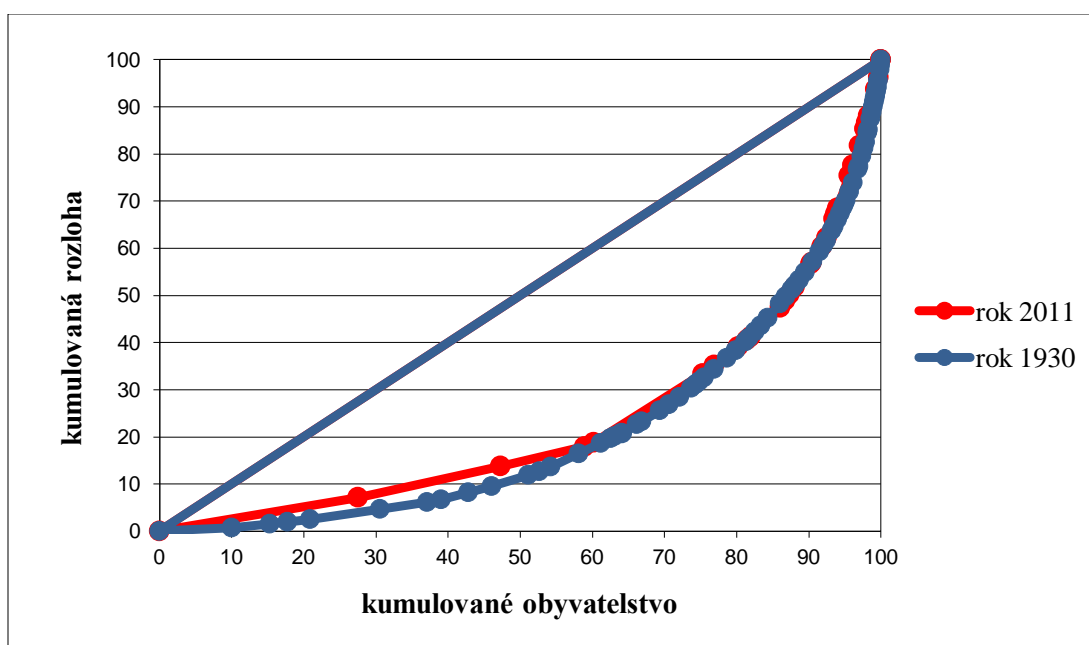
²⁵² Tamtéž

²⁵³ Tamtéž

²⁵⁴ Kol. autorů: Historický lexikon obcí ČR 1869 – 2005, 2006, str. 51 – 54

²⁵⁵ Tamtéž

kteřá dohromady vytvářejí plochu o 7 910 ha²⁵⁶, z nichž 4 798 ha²⁵⁷ je využito pro dobývací prostory. Tedy na území těchto obcí žije obyvatelstvo daleko koncentrovaněji, než je na první pohled patrné. Jinými slovy je rozmístění obyvatelstva v roce 2011 mezi katastrálními územími rovnoměrnější než v roce 1930, ale zároveň uvnitř katastrálních území je obyvatelstvo daleko koncentrovanější. Samozřejmě, že plocha dobývacích prostorů byla součástí pánve i v roce 1930, tehdy ale nesloužila jen těžebním účelům jako v roce 2011, nýbrž i osidlovacím. Lomené křivky jsou do bodu [60;20] různé i v počtu sídel. Obyvatelstvo je v pánvi rozmístěno nerovnoměrně, nýbrž nikoli tak dramaticky, jako například v rámci celého Karlovarského kraje.

Obr. 15

Lorenzovy křivky rozmístění obyvatelstva v Sokolovské pánvi v letech 1930 a 2011

Zdroj: Kol. autorů: Sčítání lidí, domů a bytů 2011, data od Zuzany Luhanové z Krajské správy ČSÚ Karlovy Vary; vlastní zpracování

²⁵⁶ MOS - Městská a obecní statistika: Karlovarský kraj, NUTS3: CZ041. Český statistický úřad [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z:

http://www.czso.cz/lexikon/mos_vdb.nsf/openkraj?openform&:cz041

²⁵⁷ Dobývací prostory. Státní báňská správa České republiky [online]. 2005 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cbubs.cz/dobывaci-prostory.aspx>

11 Rekultivační činnost

Výsledná forma rekultivační činnosti je vždy ovlivněna řadou faktorů a předem daným záměrem, nelze je provádět ledabyle jen čistě ze zákonné povinnosti²⁵⁸. Rekultivační činnost ve velmi omezeném měřítku probíhaly v sokolovském revíru již počátkem 20. století. Jednalo se zejména o lesnické rekultivace. V roce 1912 se vysázelo tisíc malých javorů u dolů Adolf a Žofie v Bukovanech²⁵⁹. Bohužel dnes nelze zhodnotit zdařilost rekultivace, jelikož pozemky byly zničeny povrchovou těžbou lomu Libík. Z objektivního pohledu na lesnické rekultivace v meziválečném období je patrné, že dolovým podnikům se vždy nejednalo primárně o zvelebení krajiny, nýbrž o následné hospodářské využití dřevní hmoty²⁶⁰. V okolí Čisté a Lískové u Svatavy byly vysazovány sazenice borovic, smrky se nedoporučovaly, jelikož v období Vánočních svátků hojně mizely²⁶¹. První lesní školka pro pěstování sazenic určených na rekultivační činnost byla založena Správou lomu Jiří v Lomnici roku 1928²⁶². Dolové podniky se z vlastní iniciativy stále častěji pouštěly do vysazování sazenic stromků a do roku 1945 lze nalézt v literatuře mnoho případů lesnických rekultivací v sokolovském revíru. Ovšem těžařstva tak velmi často činila kvůli zdůvodnění své odmítavé argumentace k přijetí zákonů o rekultivačních povinnostech²⁶³.

Stále větší zábery zemědělských půd pro účely těžby se odrazily v zákonných opatřeních. Příkladem je zákon č. 48/1956 Sb., o ochraně půdního fondu, který stanovoval těžařstvům povinnost odděleného ukládání ornice²⁶⁴ či mnohem pozdější zákon České národní rady (předchůdce Poslanecké sněmovny) o ochraně zemědělského půdního fondu č. 334/1992 Sb.

²⁵⁸ SKLENIČKA 2003, str. 245

²⁵⁹ BERAN 2000, str. 301

²⁶⁰ Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 61 Rekultivace, s.p., Sokolov (1921–1997), inventář fondu

²⁶¹ BERAN 2000, str. 303

²⁶² KIRCHNER, SMOLOVÁ 2010, str. 55

²⁶³ BERAN 2000, str. 306

²⁶⁴ KIRCHNER, SMOLOVÁ 2010, str. 56

K 31. 12. 2006 proběhla rekultivace firmou *Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.* na 3 073 ha²⁶⁵. Hlavní prováděným typem byla lesnická rekultivace (58,4 %), více jak třetinu tvořila zemědělská rekultivace (35,6 %) a na 2,5 % plochy byla provedena hydrická rekultivace²⁶⁶. Na 3,4 % z celkových z 3 073 ha se uskutečnila ostatní rekultivační činnost (např. rekreační).

Velmi pozoruhodná lesnická rekultivace probíhala již od 70. let minulého století na výsypce Antonín. Po uzavření lomu Antonín (dříve Luitpold) v roce 1965 následovalo navážení skrývkové zeminy z okolních lomů na jeho vnitřní výsypku až do roku 1968, kdy navezená zemina přesypala celý lom a okolní terén převýšila až o 40 metrů. Výsypka lokalizovaná na hranici městské zástavby Sokolova, po té sloužila jako experimentální a výzkumná plocha pro zjištění optimální skladby lesnických porostů při rekultivačních procesech. Dnes se na ni nachází přes neuvěřitelných 200 druhů dřevin a keřů²⁶⁷ a probíhají úvahy o jejím zkulturnění ve veřejně přístupné arboretum (Příloha č. 12). Výsypka je veřejně přístupná i nyní, nýbrž chybí na ni jakékoli informační tabule či jiný relikv dokumentující její výjimečnost a odlišnost od obyčejného lesa.

Z části lesnická rekultivace se prováděla od roku 1980²⁶⁸ i na bývalém lomu Bohemia, který se nejdříve zcela zasypal a srovnal s okolním terénem. Po revitalizaci rekultivované plochy sousedící se zástavbou města v roce 2012 zde vznikl lesopark s jezírkiem a písčítými cestičkami pro odpočinkové účely doplněný lavičkami a atrakcemi pro nejmladší obyvatele města (Příloha č. 13 a č. 14).

Výsledná forma sanačních a rekultivačních prací v podobě lesoparku byla zvolena i v západní části výsypky Silvestr. V roce 2010 zde vzniklo přes 10 km

²⁶⁵ KIRCHNER, SMOLOVÁ 2010, str. 58

²⁶⁶ Tamtéž, str. 58

²⁶⁷ DIMITROVSKÝ, Konstantin, Dana PROKOPOVÁ a Barbora MODRÁ. Unikátní rekultivační lesnické arboretum na Sokolovsku. *Zahrada - park - krajina* [online]. 2010, č. 3 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.zahrada-park-krajina.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=212:unikatni-rekultivani-lesnicke-arboretum-na-sokolovsku-konstantin-dimitrovsky-dana-prokopova-barbora-modra&catid=70:032010&Itemid=144

²⁶⁸ JISKRA 1997, str. 110

písciťých cest a po návozu ornice louky a menší rybníčky²⁶⁹. V témže roce počítala do budoucna firma *Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.* s vybudováním 59ha obory sloužícího pro chov muflonů a daňků. Avšak v ten samý rok byla vypsána krajským úřadem soutěž „Nejlepší nápad desetiletí“, kterou o rok později vyhrál projekt krajské zoologické zahrady, který vzbudil pozitivní ohlas i u široké veřejnosti. Karlovarskému kraji nejbližší zoologická zahrada se nachází totiž až v Chomutově či Plzni. Při přípravách realizace projektu a jeho umístění se nejvíce skloňovaly lokality u Jenišova, Chebu a Sokolova. K zachování hlavní idey autorů (plošně rozsáhlá zoologická zahrada s menším počtem zvířat) je vhodná právě lokalita západní části rekultivované výsypky Silvestr, která má navíc dobrou dopravní obslužnost po nedaleké rychlostní komunikaci R6 a optimální centrální polohu v rámci Karlovarského kraje. Projekt se ovšem zadrhl v otázce financování, přispět by měl kraj i město u něhož zahrada vznikne, ovšem hlavní část investic by se měla pokrýt z evropských dotací, na které projekt dosáhne nejdříve v roce 2015 (údaj z 24. 4. 2012²⁷⁰). V nynější chvíli (duben 2013) je činnost Regionálního operačního programu regionu soudržnosti Severozápad pozastavena a dotace se nevyplácí. Není tedy zcela jasné, jak celý projekt krajské zoologické zahrady nakonec dopadne.

Východní část rekultivované výsypky Silvestr se využila pro vznik golfového hřiště o ploše takřka 100 ha (Příloha č. 14). Projekt zpracovala renomovaná německá firma *Städler golf Courses*²⁷¹. V zázemí osmnácti jamkového hřiště je i restaurace. Kombinací zemědělské, lesnické a hydrické rekultivace byla přetvořena Loketská výsypka.

²⁶⁹ Na Sokolovsku vyrostl na místě bývalé výsypky nový lesopark. *IDnes.cz: Karlovy Vary a kraj* [online]. 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://vary.idnes.cz/na-sokolovsku-vyrostl-na-miste-byvale-vysypky-novy-lesopark-put-/vary-zpravy.aspx?c=A100821_1436689_vary-zpravy_sou

²⁷⁰ Karlovarský kraj má mít první zoo. Bude nejspíš na Sokolovsku Více na: http://magazin.e15.cz/regiony/karlovarsky-kraj-ma-mit-prvni-zoo-bude-nejspis-na-sokolovsku-835496#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylink. *E15: Magazín* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://magazin.e15.cz/regiony/karlovarsky-kraj-ma-mit-prvni-zoo-bude-nejspis-na-sokolovsku-835496>

²⁷¹ Golf Sokolov. *GCSO: Golf Club Sokolov* [online]. 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.golf-sokolov.cz/golf-sokolov>

První větší hydrická rekultivace byla provedena na bývalém lomu Michal u Vítkova, který těžil od roku 1980 do roku 1988²⁷², důlní činnost zde byla ukončena v roce 1995²⁷³. Nyní se zde nachází přírodní koupaliště (Příloha č. 16) o rozloze 28 ha s vybudovaným zázemím, písčitými plážemi, volejbalovými kurty, minigolfem, nafukovacími atrakcemi, trojskluzavkou a nejdelším tobogánem v České republice (196 m)²⁷⁴. Hydrickým způsobem se řešila i rekultivace zbytkové jámy po lomu Boden u Habartova. Vodní plocha Boden nyní slouží k rekreační činnosti obyvatel blízkých sídel, avšak stále nedisponuje potřebným zázemím (sociální zařízení, občerstvení, půjčovna sportovního náčiní)²⁷⁵.

Od roku 2010 probíhá kanálem z řeky Ohře napouštění bývalého lomu Medard-Libík (od 2008 zastavení čerpání důlních vod). Voda z Ohře do antropogenního jezera (Příloha č. 17 a č. 18) přitéká pouze za předpokladu, že je dostatečně čistá a je jí v řece dostatek (musí zbýt v řece min. 6m³/s)²⁷⁶. Dlouhé suché období v roce 2012 zapříčinilo odsun plánovaného konce napouštění až na rok 2014 (původně o rok dříve). Změna prvotních plánů proběhla i v rámci konečné nadmořské výšky hladiny vodní plochy Medard. Konečná nadmořská výška nedosáhne 401 m, ale pouze 400 m, čímž se konečná plocha jezera zmenšila z plánovaných 501 ha na 493,4 hektarů²⁷⁷. Ovšem i tato rozloha je úctyhodná a větší než např. rozloha nejplošnějšího rybníku v České republice – Rožmberku (489 ha) či vodní nádrže Hracholusky (490 ha)²⁷⁸. Jezero o maximální hloubce 50 m bude 4 km dlouhé, 1,5 km široké a její břehová linie

²⁷² KIRCHNER, SMOLOVÁ 2010, str. 59

²⁷³ Historie nádrže. *Michal: Přírodní koupaliště* [online]. 2009 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.michal-sokolov.cz/cs/historie-nadrze>

²⁷⁴ Za nejdelšími tobogány v Česku můžete jet do Sokolova, Kladna i na Barrandov. *Novinky.cz* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/cestovani/tipy-na-vylety/274776-za-nejdelsimi-tobogany-v-cesku-muzete-jet-do-sokolova-kladna-i-na-barrandov.html>

²⁷⁵ Zatraktivnění lokality Boden-místa pro volnočasové aktivity občanů Více zde: <http://habartov.webnode.cz/news/zatraktivneni-lokality-boden-mista-pro-volnocasove-aktivity-obcanu/>. *Habartov-místo, kde žiji* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z:

<http://habartov.webnode.cz/news/zatraktivneni-lokality-boden-mista-pro-volnocasove-aktivity-obcanu>
²⁷⁶ Voda ve vznikajícím jezeře Medard odolá znečištění, libují si vědci. *IDnes.cz: Karlovy Vary a kraj* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://vary.idnes.cz/na-sokolovsku-pokracuje-napousteni-jezera-medard-fvr-/vary-zpravy.aspx?c=A130302_1896138_vary-zpravy_slv

²⁷⁷ Napouštění Medardu bude pokračovat. *Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.* [online]. 2008-2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.suas.cz/article/show/id/479>

²⁷⁸ VD Hracholusky. In: *Povodí Vltavy: Vodní díla a nádrže* [online]. Rok vydání neuveden [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.pvl.cz/files/download/vodohospodarske-informace/vodni-dila-a-nadrze/hracholusky.pdf>.

bude dosahovat délky 12 km. V jeho okolí má vzniknout nepřeborné množství volnočasových aktivit. Přes lanové centrum, cyklostezku lemující jeho břeh, loděnice či přístavy. V blízkosti jezera vzniknou samozřejmě i stavební parcely pro rodinné domy či chatové oblasti. To jistě napomůže rozvoji okolních sídel Sokolov, Svatava, Bukovany a Habartov. Kvůli lepší dopravní dostupnosti jezera ze směru od Sokolova a Svatavy již nyní vzniká západní obchvat Sokolova.

Po uzavření posledního revírního lomu Jiří (Příloha č. 19) se plánuje na jeho území hydrická rekultivace, která zatopí i zbytkovou jámu po lomu Družba. Vznikne tak vodní plocha o rozloze 1 322 ha s objemem vody více než 500 mil. m³. Maximální hloubka by měla dosahovat úctyhodných 93 metrů²⁷⁹. Pro lepší představu předešlých čísel uvádím, že vodní nádrž Lipno I. se rozprostírá na 4 870 hektarech a zadržuje vodu o objemu 309,5 mil. m³²⁸⁰. Celkový objem vodní nádrže Orlík, který je součástí Vltavské kaskády, činí 716,5 mil. m³ a vytváří plochu 2 732,7 ha²⁸¹.

12 Závěr

Celá oblast od Krušnohoří po Slavkovský les je odedávna spjatá s hornictvím. Od dobývání cínu, stříbra, kaolinu až po hnědé uhlí a uran. V Sokolovské pánvi se nacházejí tři hnědouhelné sloje, které jsou po generace předmětem těžby. První písemní zmínky o kutání uhlí pochází z druhé poloviny 18. století, nýbrž intenzivnější těžba nastala až s dostavbou železniční trati z Chebu do Chomutova v roce 1871. Obrovské zásluhy na rozvoj regionu měl Johann David Starck a později jeho nejmladší syn Johann Anton. Jimi vybudované průmyslové impérium bylo později po zakciování a sloučení do trustu základním kamenem při vzniku národního podniku *Falknovské uhelné doly*, předchůdce dnešní zcela zprivatizované těžební společnosti *Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.* Během hornických kolonizací

²⁷⁹ KIRCHNER, SMOLOVÁ 2010, str. 59

²⁸⁰ VD Lipno I. *Povodí Vltavy: Vodní díla a nádrže* [online]. Rok vydání neuveden [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.pvl.cz/files/download/vodohospodarske-informace/vodni-dila-a-nadrze/lipno-i.pdf>

²⁸¹ Vodní dílo Orlík. *Povodí Vltavy: Vodní díla a nádrže* [online]. Rok vydání neuveden [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.pvl.cz/files/download/vodohospodarske-informace/vodni-dila-a-nadrze/orlik.pdf>

ve 12 – 13. a 16. století přesídlilo do oblasti od Krušnohoří po Slavkovský les početné německé obyvatelstvo, které v 19. století tvořilo národnostní majoritu.

Nedostačující výkon čerpadel a neustálé zatopování důlních prostor přimělo těžební společnosti k regulaci řeky Ohře na začátku 20. století. Na desetakilometrovém úseku se po odstranění početných meandrů zkrátilo řečiště Ohře o 2 585 metrů. Meziválečné období bylo charakteristické dvěma hospodářským krizemi spojenými s poklesem ročních těžeb a zvyšující se nezaměstnaností, jež byla utlumována rozsáhlejší výstavbou a lesnickými rekultivačními pracemi. Příkladem významné budovy z tohoto období je Hornický dům v Sokolově. Od konce druhé světové války do konce padesátých let se odehrávalo v regionu mnoho stěžejních historických momentů. Nedobrovolný odsun převážné části německého obyvatelstva v kombinaci s nezdařenou imigrační a reemigrační vlnou zapříčinil nedostatek pracovních sil v průmyslových odvětvích, zejména v hornictví. Po přehodnocení priorit nemuseli region opustit němečtí specialisté a jejich rodinní příslušníci. Na Falknovsku (Sokolovsku) zůstalo po transferech obyvatelstva necelých 14 tisíc Němců, kteří tvořili zhruba třetinu populace. Vyjmutí Němců specialistů z transferů bylo příčinou vysokého počtu osob německého národnosti v SO ORP Sokolov při SLDB v roce 2011. Ve SO ORP Sokolov v roce 2011 žilo 0,74 % celorepublikové populace, přičemž v počtu osob německého národnosti se správní obvod na celorepublikových číslech podílel 9,63 %.

Odchod většiny populace zapříčinil i vysídlení některých obcí a osad ve vyšších polohách Slavkovského lesa a Krušných hor. Další sídla zanikla na základě budování vojenských prostorů. Největší počet obcí ovšem zanikl jako důsledek povrchové těžby hnědého uhlí. V poválečných letech proběhly úvahy i o likvidaci samotného Falknova, přejmenovaného roku 1948 na Sokolov. Naštěstí demolice města neproběhla a vznikly tři pozoruhodné návrhy rozvoje sídla a jeho okolí. Ani jejich realizace se nakonec neuskutečnila. V padesátých letech začínala výstavba velkolomů v západní části pánve a s ní nutná likvidace obcí (Bukovany, Habartov, Lísková). V šedesátých letech byly prováděny další velké investice na lomech Jiří a Družba mezi Svatavou a Novým Sedle, jehož západní část musela ustoupit těžbě. Zanikly další obce a osady a jejich konečný počet se zastavil okolo čísla 30. Demolice obcí byla provázána s mohutnou bytovou výstavbou na bezeslojných územích. S budováním rozlehlých konvexních a konkávních

tvarů úzce souviselo i zákonné vymezení nového pojmu „dobývací prostor“, přeložky komunikačních sítí a změny říční sítě.

Obrovské investiční náklady byly vyhrazeny na výstavbu třídírny uhlí, briketárny a elektrárny v Tisové, palivového kombinátu ve Vřesové a vodních nádrží. Investice prováděné v Sokolovské pánvi ovlivňovaly stavební činnost daleko za její hranicí. Pro potřeby energetického průmyslu na Sokolovsku vznikly vodní nádrže Jesenice a Skalka na Chebsku. S výstavbou palivového kombinátu ve Vřesové úzce souvisela stavba vodní nádrže Tatrovce a v důsledku narůstající populace na Sokolovsku vznikla jako zdroj pitné vody nádrž Horka. Velmi pozoruhodná bytová výstavba byla provedena v Ostrově nad Ohří, jež měla za následek obrovský nárůst populace o 323 % mezi censy v letech 1950 a 1961. Období 50. a 60. let minulého století bylo charakteristické i zvyšováním ročních těžeb, historického revírního maxima se dosáhlo v roce 1983, kdy bylo vytěženo přes 22 mil. tun uhlí. Budování nejnákladnější revírní přeložky trvalo téměř celá sedmdesátá léta. Přeložení hlavní železniční tratě z Chebu do Chomutova v úseku Královské Poříčí – Chodov si vyžádalo celkové náklady převyšující jednu miliardu korun.

Zatímco Karlovarský kraj zaznamenal v porovnání let 1930 a 2011 40% úbytek počtu osob, v Sokolovské pánvi žil v obou letech srovnatelný počet populace. Rozmístění obyvatelstva se však markantně změnilo. Příčinou byla povrchová těžba hnědého uhlí, jejíž dobývací prostory ukrojily přes 48 km² z celkové rozlohy pánve 346 km². V roce 2011 tedy bylo obyvatelstvo rozmístěno koncentrovaněji než v roce 1930.

Poslední čtvrt století je charakteristické útlumem těžby hnědého uhlí, která má však i nadále pro českou energetiku strategický význam. V zájmovém území hnědé uhlí dobývá již jen lom Jiří. Lom Družba byl předčasně uzavřen kvůli technickým problémům spjatých se sesuvem vnitřní výsypky sousedního lomu Jiří. Poslední hlubina Marie Majerové u Královského Poříčí byla uzavřena roku 1991. Avšak dodnes se využívá pro umístění monitorovacího zařízení, které kontroluje stav karlovarských termálních pramenů, které nejednou vyvěřely do důlních prostor. I nadále probíhá rekultivace zdevastované krajiny. Lesnická rekultivace proběhla již před 40 lety na výsypce Antonín, kde se dnes nachází unikátní arboretum s více než 200 druhy

dřevin a keřů. Hydrickou rekultivační činností byl transformován lom Michal na stejnojmenné antropogenní jezero s kvalitně vybudovaným zázemím a nejdelším tobogánem v ČR. Po provedení sanace a rekultivace vznikly i lesoparky Bohemia a Silvestr či osmnácti jamkové golfové hřiště se zázemím. Třetím rokem probíhá napouštění antropogenního jezera Medard, které po dokončení bude mít plochu téměř 500 ha, maximální hloubku 50 m, délku 4,5 km, šířku 1,5 km a její břehová linie bude dosahovat délky 12 km. Do budoucna zde vznikne multifunkční rekreační zóna. Po ukončení těžby v lomu Jiří kolem roku 2030–2035 se počítá taktéž s hydrickou rekultivací. Vznikne tak jezero o ploše 1 322 ha a objemu vody 500 mil. m³ s maximální hloubkou 93 metrů.

V dnešních dnech vznikají koncepce udržitelného rozvoje Sokolovska, po více než 250 letech nezahrnující těžbu hnědého uhlí. Zásadní otázkou do budoucna je tvorba pracovních míst. Množství nově vzniklých pracovních pozic v cestovním ruchu se stěží vyrovná počtu nynějších zaměstnanců těžařské společnosti. Historie periferie území v minulosti prokázala, že obyvatelstvo (které nepřesídlilo) si vždy umělo najít alternativní zdroje obživy. Avšak přechod zdroje obživy z těžby cínových rud na punčochářství a krajkářství (v mnoha obcích šestnáctého století), by v 21. století obstál jen velmi těžko.

Rozhodně je lepší žít v době, kdy jsou těžební práce v útlumu a zdevastovaná krajina se navrácí původním účelům a nikoli v době opačného procesu. Snad kreativita lidské mysli dokáže plně využít potenciálu nově vznikající turistické oblasti a nedovolí její úpadek.

13 Summary

The region of Krušné mountains and Slavkov forest has been always connected to the mining industry – from the extraction of tin, silver, kaolin to the brown coal and uranium. There are three brown-coal seams that have been connected with mining for generations. More intensive extraction began at the end of the 18th century but the boom of it started after the finishing of the railway from the city of Cheb to Chomutov in 1871. Johann David Starck and later his son Johann Anton really helped the region to develop. They built up the industrial empire that later became the basis

of Falkenau coal mines, ancestor of the present mining company Sokolovská uhelná, PLC.

At the beginning of the 20th century, the insufficient output of pumps and constant flooding of mines convinced the mining companies to regulate the river Ohře. The river bed of the river Ohře has been shortened by 2 585 m after the remove of a huge number of meanders. The industrial character of the region caused much higher unemployment than in other regions of the republic during the economic crisis in the inter-war period. The construction of a large number of different buildings and the forest recultivation works helped to ameliorate the situation of unemployment a little bit. But the situation did not get better neither at the end of the WW II. The forced transfer of a large number of German inhabitants and not exactly successful immigration connected with re-emigration caused the lack of qualified workers for local mines and quarries. But the national economy was on the first place and that is why a huge number of German inhabitants was allowed to stay. That is one of the reasons why the population in Sokolov district was comprised of 9,63 % of German inhabitants during the census in Czech Republic in 2011. At the same time, the population of the Czech Republic was comprised only of 0,74 % of German inhabitants.

The disposal of the city of Falkenau, later renamed to Sokolov, was also suggested during the post-war deliberation about the development of the region. However, the disposal was not realized. Three extraordinary variations of the local development of the Sokolov area were created but they were also not realized. The phase of the transition from the underground extraction to surface mining that was supported by heavy mechanization passed off in 1950s and 1960s. This period is extraordinary because of the increase of year-long extraction, extinction of a large number of settlements, changes of road and railway networks, changes of river system and establishment of the new legal definition of the extraction areas. The speed of procedure of mining in quarries was conditioned by the extinction of settlements that was conditioned by the speed of construction of blocks of flats in close locations. The investments to the Sokolov basin area influenced the building activity far away from its borders. The energy industry was supported by the construction of reservoirs Skalka and Jesenice in the area of the city of Cheb. The construction of the reservoir in Tatrovice is closely connected to the construction of the processing plant in Vřesová.

Because of the increasing number of inhabitants in this area, the reservoir Horka was constructed as a source of drinking water.

20 villages were destroyed and other 10 villages were partly destroyed because of quarries. For example, the village Bukovany was totally destroyed and a new village with the same name was built close to the destroyed village. The village of Nové Sedlo was partly annihilated, the west of the village was extracted and so the former east part of the settlement is nowadays the west part of the village. The main road from Cheb to Sokolov had to be relocated and the main railway from Královské Poříčí to Chodov had to be also relocated. The relocation of the railway cost more than one billion crowns.

In the process of comparison of the number of inhabitants between years 1930 and 2011, there was a decrease by 40 % of the population in the Karlovy Vary region. Comparing to that it is remarkable that there has been almost no change of the number of inhabitants in the Sokolov basin area. The arrangement of the population has changed because of the formation of the extraction areas of the brown coal. The formation caused a reduction of the 346 km² area of the basin by 48 km². It means that the population is nowadays concentrated on smaller area than it used to be. The last quarry is the quarry Jiří with three extraction areas.

After the finishing of the extraction works, the extraction companies are ordered to return of devastated land to use it for different purposes. The forest recultivation already started at the beginning of the 20th century in the Sokolov basin area. But the most important recultivation works started not sooner than 40 years ago. Thanks to recultivation, the unique forest arboretum with more than 200 types of woody plants and bushes at Antonín, natural outdoor swimming pool Michal with the longest water slide (196 m) in the Czech Republic, forest parks Bohemia and Silvestr or golf course are situated in the given area. For the last three years, the anthropogenic lake Medard is being filled up with water. At the end of filling the lake up, the area of the lake should be almost of 500 ha, maximum depth of 50 m, length of 4,5 km, width of ,5 km and the length of the coast should be about 12 km. In the future, there is going to be a multifunctional relaxation zone at the lake. After finishing the extraction at the quarry Jiří, the recultivation of the quarry is planned. A lake of the area of 1 322 ha,

of volume of 500 bil. m³ and of maximum depth of 93 m should be arisen. In my opinion, I am really glad that I can live in the time of coming back to the original purposes instead of the beginning of the devastation of the land. Hopefully, the long-term concept of the sustainable development will be strong enough to be able to face new issues, especially to face the high unemployment in the region.

Použitá literatura

KNIŽNÍ ZDROJE

- BENEŠ, K.: Sloj Antonín z pánve sokolovské a její nadloží. Pokrok, Opava, 1949
- BERAN, P.: Rekultivační práce v sokolovském revíru před rokem 1945. In: BYSTRICKÝ V. et al. Západočeský historický sborník 6, 1. vydání. Státní oblastní archiv v Plzni, Plzeň, 2000. ISBN 80-238-6728-8
- BERAN, P., JANGL, L., MAJER, J., SUČEK, P., WAGENBRETH, O.: 1000 let hornictví cínu ve Slavkovském lese. Okresní muzeum Sokolov, Sokolov, 1996
- BERANOVÁ VAICOVÁ, R., BRUŽEŇÁK, V., KAVKOVÁ, H.: Sokolov: Falknov: 1908 – 2008, Město Sokolov. Sokolov, 2011. ISBN 978-80-254-9275-8
- BERANOVÁ VAICOVÁ, R.: Zaniklé obce na Sokolovsku. Krajské muzeum Sokolov, Sokolov, 2005. ISBN 80-86630-06-4
- BERAN, P., JANGL, L., MAJER, J., SUČEK, P., WAGENBRETH, O.: 1000 let hornictví cínu ve Slavkovském lese. Okresní muzeum Sokolov, Sokolov, 1996
- BINTEROVÁ, Z.: Zaniklé obce Doupovska od A do Ž. Oblastní muzeum Chomutov, Chomutov, 2005. ISBN 80-239-6124-1
- BRUŽEŇÁK, V., SOJKOVÁ, H., BOHÁČ, J., JISKRA, J.: Historie Sokolovska. Mikroregion Sokolov – východ, Královské Poříčí, 2010. ISBN 978-80-254-9445-5
- DIMITROVSKÝ, K.: Tvorba nové krajiny na Sokolovsku. Sokolovská uhelná, Sokolov, 2001
- DOHNAL, P.: Dosídlování Sokolovska 1945-1948. Fornica, Sokolov, 2007. ISBN 978-80-903918-7-1
- FRIESER, A.: Die Regulierung des Egerflusses in der Strecke Schwarzmühle-Falkenau-Königswarth und die Bergbauverhältnisse in Unterreichenau. Wien, 1915
- HAMPL, M.: Geografická organizace společnosti v České republice: Transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova v Praze, přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 2005. ISBN 80-86746-02-X
- HEŘMANOVÁ, E., CHROMÝ, P.: Kulturní regiony a geografické kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka. ASPI, Praha, 2009. ISBN 978-80-7357-339-3
- HORSKÁ, P., MAUR, E., MUSIL, J.: Zrod velkoměsta: Urbanizace českých zemí a Evropa. Praha a Litomyšl, 2002. ISBN 80-7185-409-3
- JISKRA, J.: Johann David Edler von Starck a jeho podíl na rozvoji hornictví a průmyslu v západních a severozápadních Čechách koncem 18. a v 19. Století. Krajské muzeum Sokolov, Sokolov, 2005. ISBN 80-86630-05-6

JISKRA, J.: Lomové dobývání uhlí, keramických hlín, štěrkopísků a kameniva převážně v Karlovarském kraji ve fotografii. Sokolov, 2012. ISBN 978-80-260-3476-6

JISKRA, J.: Z historie uhelného hornictví na Sokolovsku, Chebsku a Karlovarsku. Sokolov, 1993

JISKRA, J.: Z historie uhelných lomů na Sokolovsku: od Johanna Davida Edler von Starcka po Sokolovskou uhelnou, a.s. Sokolovská uhelná, Sokolov, 1997

JOHN, J., KOTĚŠOVEC, V.: Sokolovsko 1890-1950 (přes půl století), 2. vydání. Výtvarné a grafické studio OKO, Svatava, 2003

KIRCHNER, K., SMOLOVÁ, I.: Základy antropogenní geomorfologie. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2010. ISBN 978-80-244-2376-0

Kolektiv autorů: Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. Český statistický úřad, Praha, 2006. ISBN 80-250-1310-3

Kolektiv autorů: Statistický lexikon obcí v republice Československé, I. díl Země Česká z 1. 12. 1930. Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický, Praha, 1934

MAJER, J.: Těžba cínu ve Slavkovském lese v 16. století. Národní technické muzeum, Praha, 1970

PROKOP, Vladimír st.: I tudy kráčely dějiny: Z historie zaniklých a těžbou uhlí vážně zasažených míst Sokolovského revíru. Sokolovská uhelná a.s., Sokolov, 2001. ISBN 80-238-7153-6

ROJÍK, P. et al.: Za geologickými zajímavostmi Karlových Varů, Sokolovské pánve a západních Krušných hor. Česká geologická společnost, Praha, 2007. ISBN 978-80-254-0790-5

ROUBÍK, F.: Silnice v Čechách a jejich vývoj. Praha, 1938

SIVÁK, F.: Analýza sídelního systému Karlovarského kraje. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. UP OLOMOUC. Přírodovědecká fakulta.

SKLENIČKA, P.: Základy krajinného plánování, 2. vydání. Naděžda Skleničková, Praha, 2003. ISBN 80-903206-1-9

SMOLOVÁ, I.: Těžba nerostných surovin na území ČR a její geografické aspekty. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2008. ISBN 978-80-244-2125-4

TRPÁKOVÁ, I. et al.: Rekonstrukce historického využití krajiny Sokolovska – krajina v zrcadle map stabilního katastru. Lesnická práce s.r.o, Kostelec nad Černými lesy, 2009. ISBN 978-80-87154-89-2

ARCHIVNÍ ZDROJE

Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., článek „Obce Lipnice a Alberov odcházejí z mapy“ (23. 7. 1981), fond č. 78 Palivový kombinát Vřesová, s. p., Vřesová, část Sokolovský revír, Důl 25. Únor, n. p., Vintřív (1951–1974)

Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 8 Falknovské družstvo pro regulaci řeky Ohře, Sokolov (1887–1952), inventář fondu

Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 9 Duchcovsko-podmokelská dráha, a. s., Karlovy Vary (1857–1946), inventář fondu

Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 39 Dolové a průmyslové závody, a.s., dříve Johann David Starck, Dolní Rychnov (1769-1946), inventář fondu

Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 61 Rekultivace, s.p., Sokolov (1921–1997), inventář fondu

Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., fond č. 78 Palivový kombinát Vřesová, s. p., Vřesová, část Sokolovský revír, Důl 25. Únor, n. p., Vintřív (1951–1974), dílčí inventář fondu

Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., Mapa vlastního honebního revíru dolu „Maršála Tita“ v obcích Alberov, Chranišov, Nové Sedlo a Vintřív (1947), fond č. 103 Sběrka map (1794– 2013), sign. 17-N. Sedlo X 2

Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., Studie ke generelu sokolovského revíru, textová část, Státní ústav pro projektování uhelných dolů a závodů naft. průmyslu Báňské projekty, pobočka Teplice, 28. 12 1954

SOkA Sokolov, fond Landrát Sokolov (1938–1945), inv. č. 95, sign. L4d Přeložení obce Habartov. Plány přestavby a podobně (1941–1945), č. kar. 25

SOkA Sokolov, fond Místní národní výbor Sokolov, nezpracováno, Zápisy ze schůzí MSK Sokolov 1945, zápisy ze schůzí MNV v Sokolově 1946, 3. 9. 1946

SOkA Sokolov, fond Místní národní výbor Alberov (1945–1950), inventář fondu

SOkA Sokolov, fond Místní národní výbor Vítkov (1945-1976), inventář fondu

SOkA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inventář fondu

SOkA Sokolov, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950-1954), č. kar. 198

SOkA Sokolov, „1. Alternativa Dr. Ing.Vodička“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

SOkA Sokolov, „2. Alternativa tech.úř. Schneider“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

SOkA Sokolov, „Komunikace Sokolov – Karlovy Vary, průvodní zpráva + mapa 1:25 000“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945-1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

SOkA Sokolov, „Sokolov-zájmové sféry HDB“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945–1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950–1954), č. kar. 198

SOkA Sokolov, „Technická zpráva, Emanuel Schneider (17.2.1953)“, fond Okresní národní výbor Sokolov (1945-1990), inv. č. 743, sign. 127.0 Územní plánování-všeobecně (1950-1954), č. kar. 198

INTERNETOVÉ ZDROJE

Archiv 2011: květen. *Letecký spolek Hory, o. s.* [online]. 2011, 23. 04. 2013 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://lsh.websnadno.cz/kveten.html>

Archiv 2012: květen. *Letecký spolek Hory, o. s.* [online]. 2012, 23. 04. 2013 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://lsh.websnadno.cz/kveten58.html>

Dobývací prostory. *Státní báňská správa České republiky* [online]. 2005 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cbusbs.cz/dobывaci-prostory.aspx>

Dřevnice. *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=15979>

Elektrárna Tisová. *Skupina ČEZ* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cez.cz/cs/vyroba-elektřiny/uhelne-elektřarany/cr/tisova.html#tisova>

Evidenční list hlásného profilu Citice (č. 221). *Český hydrometeorologický ústav* [online]. Rok vydání neuveden, září 2011 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://hydro.chmi.cz/hpps/hpps_prfbk_detail.php?seq=307134

Golf Sokolov. *GCSO: Golf Club Sokolov* [online]. 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.golf-sokolov.cz/golf-sokolov>

Historie společnosti. *Karlovarské minerální vody, a.s.* [online]. 2008 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.mattoni.cz/cz/o-spolecnosti/historie-spolecnosti>

Lom Družba ukončí těžbu uhlí. In: *Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.* [online]. 2011 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.suas.cz/article/show/id/387>

Metodické vysvětlivky. In: *Český statistický úřad* [online]. 2011 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/CD0048D953/\\$File/0800012m.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/CD0048D953/$File/0800012m.pdf)

Místa s důvodem zániku: Těžba hnědého uhlí - Sokolov. *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=uhli_sokolov

Místa s důvodem zániku: Vojenský výcvikový prostor Hradiště (Doupov). *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=vvp_hradiste

Místa s důvodem zániku: Vojenský výcvikový prostor Prameny. *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=vvp_prameny

MOS - Městská a obecní statistika: Karlovarský kraj, NUTS3: CZ041. *Český statistický úřad* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.czso.cz/lexikon/mos_vdb.nsf/openkraj?openform&:cz041

Nové pojetí dálniční sítě: rychlost 110 km/h také na vybraných silnicích I. tříd. *Ministerstvo dopravy* [online]. 2006, 13. 8. 2012 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: http://www.mdcz.cz/cs/Media/Tiskove_zpravy/Nove+pojeti.htm

Obyvatelstvo podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011 - Česká republika a kraje: Karlovarský kraj. *Český statistický úřad* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/07000-12-n_2012-06, vlastní zpracování

Památky: Pamětní deska Karla Josefa Heidlerera. *Město Sokolov* [online]. 2007 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.sokolov.cz/scripts/detail.php?pgid=60>

Sanace svahů, zemních zářezů a staveb. *Unigeo, a.s.* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.unigeo.cz/reference.php?article=10>

Sokolovská pánev. In: *Ústav geologie a paleontologie: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. 2010 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: http://web.natur.cuni.cz/ugp/main/staff/skin/publikace/Hnedeuhli_138_205.def.indd.pdf

Správa CHKO Slavkovský les a KS Karlovy Vary. *Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky* [online]. Datum vydání neuveden [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.slavkovskyles.ochranaprirody.cz/wps/portal/cs/slavkovsky-les/o-sprave-chko!/ut/p/c5/hc_LboMwEAXQL6psIOaxNBgM5MErCPCmIgm1XIzdlqpK-PqSXdUq6szy6GrmAgbWVf2X4P2n0KqXoAXMfs52hYcitIHUqzFMt15oIxUxsgqt3v30o4VWry3s14EJqfFPOgWMS31a7zTkPF6JxpyEpJwXH8r4ZKZZQkWYVhqH-1g-Tcq55f4Iz4XVcU0mdRToo13yQjoSJlQZjRg2u1cK521gdq0yLuzmmpQtVyOfRTS_X9yaBLksbf7i7LUVgebe9-GH8IB--99-d4cPBkNwiPU0gLepXYaxdL8BR7hqWg!!/dl3/d3/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

Statek Bernard [online]. Rok vydání neuveden [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.statek-bernard.cz/>

Stavy a průtoky na vodních tocích. *Povodí Ohře* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.poh.cz/portal/sap/cz/index.htm>

VD Hracholusky. In: *Povodí Vltavy: Vodní díla a nádrže* [online]. Rok vydání neuveden [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.pvl.cz/files/download/vodohospodarske-informace/vodni-dila-a-nadrze/hracholusky.pdf>

VD Lipno I. *Povodí Vltavy: Vodní díla a nádrže* [online]. Rok vydání neuveden [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.pvl.cz/files/download/vodohospodarske-informace/vodni-dila-a-nadrze/lipno-i.pdf>

Vodní dílo Orlik. *Povodí Vltavy: Vodní díla a nádrže* [online]. Rok vydání neuveden [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.pvl.cz/files/download/vodohospodarske-informace/vodni-dila-a-nadrze/orlik.pdf>

Vybrané dokončené projekty: Revitalizace území Královské Poříčí, Sokolov, Svatava - I. etapa (Silniční obchvat II/181 Sokolov - Královské Poříčí). *15 Miliard* [online]. 2008 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.15miliard.cz/projekty.php?id=602>

Zatraktivnění lokality Boden-místa pro volnočasové aktivity občanů Více zde: <http://habartov.webnode.cz/news/zatraktivneni-lokality-boden-mista-pro-volnocasove-aktivity-obcanu/>. *Habartov-místo, kde žiji* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://habartov.webnode.cz/news/zatraktivneni-lokality-boden-mista-pro-volnocasove-aktivity-obcanu>

ČLÁNKY

DIMITROVSKÝ, Konstantin, Dana PROKOPOVÁ a Barbora MODRÁ. Unikátní rekultivační lesnické arboretum na Sokolovsku. *Zahrada - park - krajina* [online]. 2010, č. 3 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.zahrada-park-krajina.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=212:unikatni-rekultivani-lesnicke-arboretum-na-sokolovsku-konstantin-dimitrovsky-dana-prokopova-barbora-modra&catid=70:032010&Itemid=144

Karlovarský kraj má mít první zoo. Bude nejspíš na Sokolovsku Více na: http://magazin.e15.cz/regiony/karlovarsky-kraj-ma-mit-prvni-zoo-bude-nejspis-na-sokolovsku-835496#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylink. *E15: Magazín* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://magazin.e15.cz/regiony/karlovarsky-kraj-ma-mit-prvni-zoo-bude-nejspis-na-sokolovsku-835496>

Napouštění Medardu bude pokračovat. *Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.* [online]. 2008-2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.suas.cz/article/show/id/479>

Na Sokolovsku vyrostl na místě bývalé výsypky nový lesopark. *IDnes.cz: Karlovy Vary a kraj* [online]. 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://vary.idnes.cz/na-sokolovsku-vyrostl-na-miste-byvale-vysypky-novy-lesopark-put-/vary-zpravy.aspx?c=A100821_1436689_vary-zpravy_sou

Slojové souvrství sokolovské pánve. *Zdař Bůh.cz* [online]. 2009, [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.zdarbuh.cz/reviry/su/slojove-souvrstvi-sokolovske-panve/>

V dole Marie už se uhlí netěží, ale chrání karlovarské lázeňské prameny. *IDnes.cz: Karlovy Vary a kraj* [online]. 2011 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://vary.idnes.cz/v-dole-marie-uz-se-uhli-netezi-ale-chrani-karlovarske-lazenske-prameny-1er-/vary-zpravy.aspx?c=A110405_110903_vary-zpravy_sou

VICHROVÁ, Martina. Digitální model reliéfu druhého vojenského mapování (Františkova). *Juniorstav 2011* [online]. 2011, datum aktualizace neuveden [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: http://www.fce.vutbr.cz/veda/JUNIORSTAV2011/pdf/6.3/Vichrova_Martina_CL.pdf

Voda ve vznikajícím jezeře Medard odolá znečištění, libují si vědci. *IDnes.cz: Karlovy Vary a kraj* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://vary.idnes.cz/na-sokolovsku-pokracuje-napousteni-jezera-medard-fvr-/vary-zpravy.aspx?c=A130302_1896138_vary-zpravy_slv

Za nejdelšími tobogány v Česku můžete jet do Sokolova, Kladna i na Barrandov. *Novinky.cz* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/cestovani/tipy-na-vylety/274776-za-nejdelsimi-tobogany-v-cesku-muzete-jet-do-sokolova-kladna-i-na-barrandov.html>

GEOPORTÁLY

Geoportál ČÚZK (<http://geoportal.cuzk.cz>)

Kontaminovaná místa (<http://kontaminace.cenia.cz/>)

Mapový server společnosti Google (<https://maps.google.cz/>)

Seznam příloh:

- Příloha č. 1: Tabulka zaniklých obcí v Sokolovské pánvi
- Příloha č. 2: Tabulka obcí v Sokolovské pánvi v roce 1930
- Příloha č. 3: Tabulka obcí v Sokolovské pánvi v roce 2011
- Příloha č. 4: Mapa regulace Ohře v úseku Černý mlýn – Sokolov – Královské Poříčí
- Příloha č. 5: Dokončení nábřeží nad železničním mostem v Citicích
- Příloha č. 6: Vzducholod' televize Nova
- Příloha č. 7: Nehoda vzducholodě televize Nova
- Příloha č. 8: článek „Obce Lipnice a Alberov odcházejí z mapy“
- Příloha č. 9: Náskres evangelické káznice v Haberspirku (Habartově)
- Příloha č. 10: Zaznačení evangelické káznice na mapě Haberspirku (Habartova)
- Příloha č. 11: Mapa zástavba města Ostrov nad Ohří
- Příloha č. 12: Výsypka Antonín u Sokolova
- Příloha č. 13: Lom Bohemia v Sokolově před rekultivací
- Příloha č. 14: Lom Bohemia po rekultivaci / lesopark Bohemia v Sokolově
- Příloha č. 15: Výsypka Silvestr, v popředí golfové hřiště, vlevo v pozadí lesopark,
vpravo v pozadí jezero Medard
- Příloha č. 16: Antropogenní jezero Michal u Vítkova
- Příloha č. 17: Antropogenní jezero Medard
- Příloha č. 18: Antropogenní jezero Medard
- Příloha č. 19: Poslední činný revírní lom Jiří u Lomnice, v pozadí město Sokolov

Příloha č. 1

Dolovou činností zaniklé obce, osady a samoty			
obec, osada, samota		zánik	rok likvidace
český název	německý název		
Alberov	Alberhof	zcela	1975
Boden	Boden	část	1982
Bukovany	Buckwa	zcela	1950
Čistá (Litrbachy)	Lauterbach	zcela	1958
Dolní Pískovec	Dolní Pískovec	zcela	1970 - 1980
Dolní Rozmyšl	Deutschbundesort	zcela	1972
Dvory	Maierhöfen	zcela	1950
Geyerau	Geyerau	zcela	nezjištěno
Habartov	Haberspirk	část	1950
Hammergut	Hammergut	zcela	nezjištěno
Horní Rychnov	Ober Reichenau	část	1965
Chalupy	Hauthäuser	zcela	1975
Jehličná	Grasseth	zcela	1975
Kár	Kahr	část	1982
Kytlice	Kitlitzdorf	zcela	1950
Lesík	Waldl	zcela	1989
Lipnice	Littnitz	zcela	1972
Lísková	Haselbach	zcela	1950
Lvov	Lövenhof	zcela	1958
Mýtina	Hau	zcela	1957
Nové Chalupy	Neuhäuser	část	nezjištěno
Nové Sedlo	Neu Sattl	část	1967
Podhoří	Hunschgrün	zcela	1975
Smolnice	Pechgrün	zcela	1962
Stará Chodovská	Stelzengrün	zcela	1965
Tisová	Thesau	zcela	1955
Týn	Thein	zcela	1989
U Voglerů	Vogler	zcela	nezjištěno
Vítkov	Wudingrün	zcela	1977
Vřesová	Doglasgrün	zcela	1959

Zdroj: JISKRA 1997, str. 179; Místa s důvodem zániku: Těžba hnědého uhlí - Sokolov. *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=uhli_sokolov; vlastní zpracování

Příloha č. 2

ROK 1930			
okres	obec	rozloha	počet obyv.
Loket	Alberov/Albernhof	241	230
Jáchymov	Arnoldov/Arletzgün	268	127
Karl. Vary	Bohatice/Weheditz	142	2878
Karl. Vary	Bor/Haid	755	465
Loket	Božičany/Poschetzau	776	1219
Falknov	Bukovany/Bukwa	616	1612
Karl. Vary	Bystřice/Langgrün	476	227
Falknov	Citice/Zieditz	261	1795
Cheb	Částkov/Schossenreuth	722	874
Karl. Vary	Dalovice/Dallwitz	197	2287
Falknov	Dasnice/Daßnitz	464	473
Karl. Vary	Děpoltovice/Tüppelsgrün	992	785
Falknov	Dolní Rychnov/ Unter-Reichenau	452	3800
Jáchymov	Dolní Žďár/Unterbrand	720	367
Karl. Vary	Drahovice/Drahowitz	285	6198
Karl. Vary	Dvory/Maierhöfen	197	3688
Falknov	Falknov nad Ohří/ Falkenau an der Eger	747	11381
Falknov	Habartov/ Habesbirk	769	3595
Karl. Vary	Hájek/Grassengrün	679	597
Jáchymov	Hanušov/Honnorsgrün	384	93
Falknov	Hlavno/Kloben	298	352
Jáchymov	Hluboký/Tiefenbach	311	143
Jáchymov	Horní Žďár/Oberbrand	431	436
Karl. Vary	Hroznětín/Lichtenstadt	1050	1971
Falknov	Hrušková/Birndorf	583	348
Falknov	Chlum Svaté Maří/ Maria Kulm	630	1543
Loket	Chodov/Chodau	831	5961
Loket	Chranišov/Granesau	352	1599
Falknov	Jehličná/Grasseth	523	958
Karl. Vary	Jenišov/Janessen	624	2507
Loket	Jimlíkov/Imlikau	254	249
Karl. Vary	Kfely/Gfell	445	260
Falknov	Královské Poříčí/Königswerth	562	1446
Jáchymov	Květnová/Permesgrün	805	391
Karl. Vary	Lesov/Lessau	200	801
Loket	Lipnice/Litmitz	564	955
Falknov	Lísková/Haselbach	442	933
Falknov	Lítov/Littengrün	280	607
Falknov	Lomnice/Lanz	816	2099
Loket	Loučky/Grünlass	344	1840

Jáchymov	Maroltov/Marletzgrün	208	97
Karl. Vary	Mezirolí/Sittmesgrün	364	485
Loket	Mnichov/Mírová/Münchhof	465	989
Jáchymov	Mořičov/Möritschau	790	263
Karl. Vary	Nivy/Spittengrün	302	138
Loket	Nová Role/Neu-Rohlau	741	1125
Karl. Vary	Nová víska/Neudörfel	195	143
Loket	Nové Sedlo/Neu-Sattl	967	4565
Falknov	Novina/Grün (část obce Lobzy)	196	96
Karl. Vary	Odeř/Egersgrün	404	189
Karl. Vary	Ostrov/Schleckenwerth	816	2958
Karl. Vary	Otovice/Ottowitz	436	1480
Karl. Vary	Počerny/Putschirn	402	694
Jáchymov	Popov/Pfaffengrün	337	88
Karl. Vary	Ruprechtov/Rupelsgrün	340	160
Karl. Vary	Rybáře/Fischern	250	11769
Karl. Vary	Sadov/Sodau	569	1155
Karl. Vary	Sedlec/Zettlitz	539	1718
Loket	Smolnice/Pechgrün	271	749
Loket	Stará Chodovská/Stelzengrün	267	1139
Karl. Vary	Stará Role/Alt-Rohlau	506	7660
Loket	Staré Sedlo/Alt-Sattl	667	1909
Karl. Vary	Stráň/Elm	506	176
Falknov	Svatava/Zwodau	520	4411
Falknov	Šabina/Schaben	455	633
Falknov	Těšovice/Teschwitz	196	538
Falknov	Týn/Thein	642	569
Falknov	Ves Litrbachy/ Lauterbach Dorf	299	535
Loket	Vintířov/Wintersgrün	515	952
Falknov	Vítkov/Wudingrün	517	565
Karl. Vary	Všeborovice/Schobrowitz	301	806
Karl. Vary	Vysoká/Hohendorf	142	611

Zdroj: Kol. autorů: Statistický lexikon obcí v republice Československé, I. díl Země Česká, 1934; vlastní zpracování

Příloha č. 3

ROK 2011			
okres	obec	rozloha	počet obyv.
Karl. Vary	Božičany	593	766
Sokolov	Bukovany	1508	310
Sokolov	Citice	838	541
Karl. Vary	Dalovice	1870	628
Sokolov	Dasnice	318	404
Karl. Vary	Děpoltovice	368	1287
Sokolov	Dolní Rychnov	1477	509
Sokolov	Habartov	4822	2139
Karl. Vary	Hájek	490	875
Karl. Vary	Hroznětín	1861	2379
Sokolov	Chlum Svaté Maří	301	470
Sokolov	Chodov	13748	1426
Karl. Vary	Jenišov	838	518
Sokolov	Královské Poříčí	887	1220
Sokolov	Libavské Údolí	590	229
Sokolov	Lomnice	1152	1385
Karl. Vary	Mírová	311	390
Karl. Vary	Nová Role	3920	1353
Sokolov	Nové Sedlo	2622	1698
Karl. Vary	Ostrov	17859	5042
Karl. Vary	Otovice	698	442
Karl. Vary	Sadov	1165	1934
Sokolov	Sokolov	23347	2292
Sokolov	Staré Sedlo	778	650
Sokolov	Svatava	1670	1159
Sokolov	Šabina	316	507
Sokolov	Těšovice	176	119
Sokolov	Vintřívov	1081	1436
místní část KV	Bohatice	2306	157
místní část KV	Čankov	136	111
místní část KV	Drahovice	7667	276
místní část KV	Dvory	2052	252
místní část KV	Počerny	291	352
místní část KV	Rosnice	159	184
místní část KV	Rybáře	10191	257
místní část KV	Sedlec	560	213
místní část KV	Stará Role	8096	529
místní část KV	Tašovice	1022	146

Zdroj:
Kol. autorů: Sčítání
lidí, domů a bytů
2011, data od
Zuzany Luhanové
z Krajské správy
ČSÚ Karlovy Vary;
vlastní zpracování
KV – Karlovy Vary

Příloha č. 4

Zdroj: FRIESER 1915, příloha

Preklad:

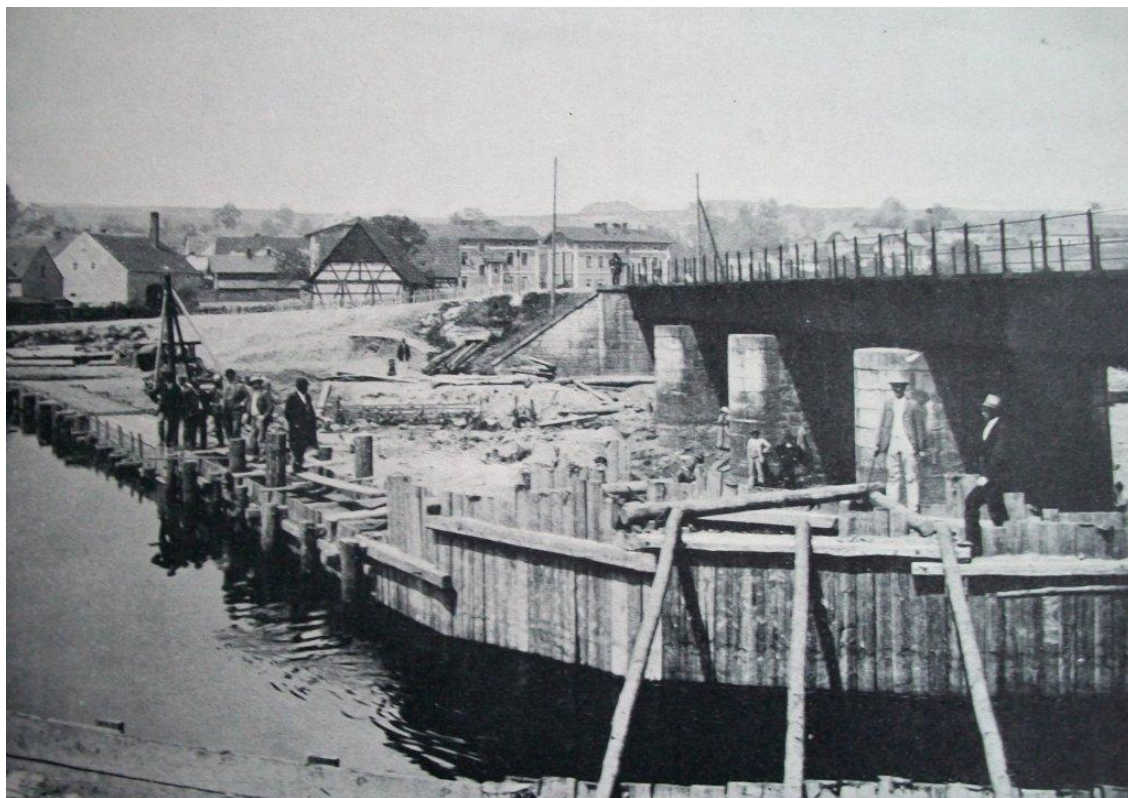
Eger – Ohře
Haselbach – Lisková
Kloben – Hlavno
Königswehrl – Královské Poříčí

Schwarzmühle – Černý mlyn
Stadt Falkenau – město Sokolov

Teschwitz – Těšovice
Thesau – Tisová

Unter Reichenan – Dolní Rychnov
Zieditz – Čičice

Příloha č. 5

Zdroj: FRISER 1915, příloha 4

Příloha č. 6

Příloha č. 7

Zdroje:

JISKRA 2012, str. 108

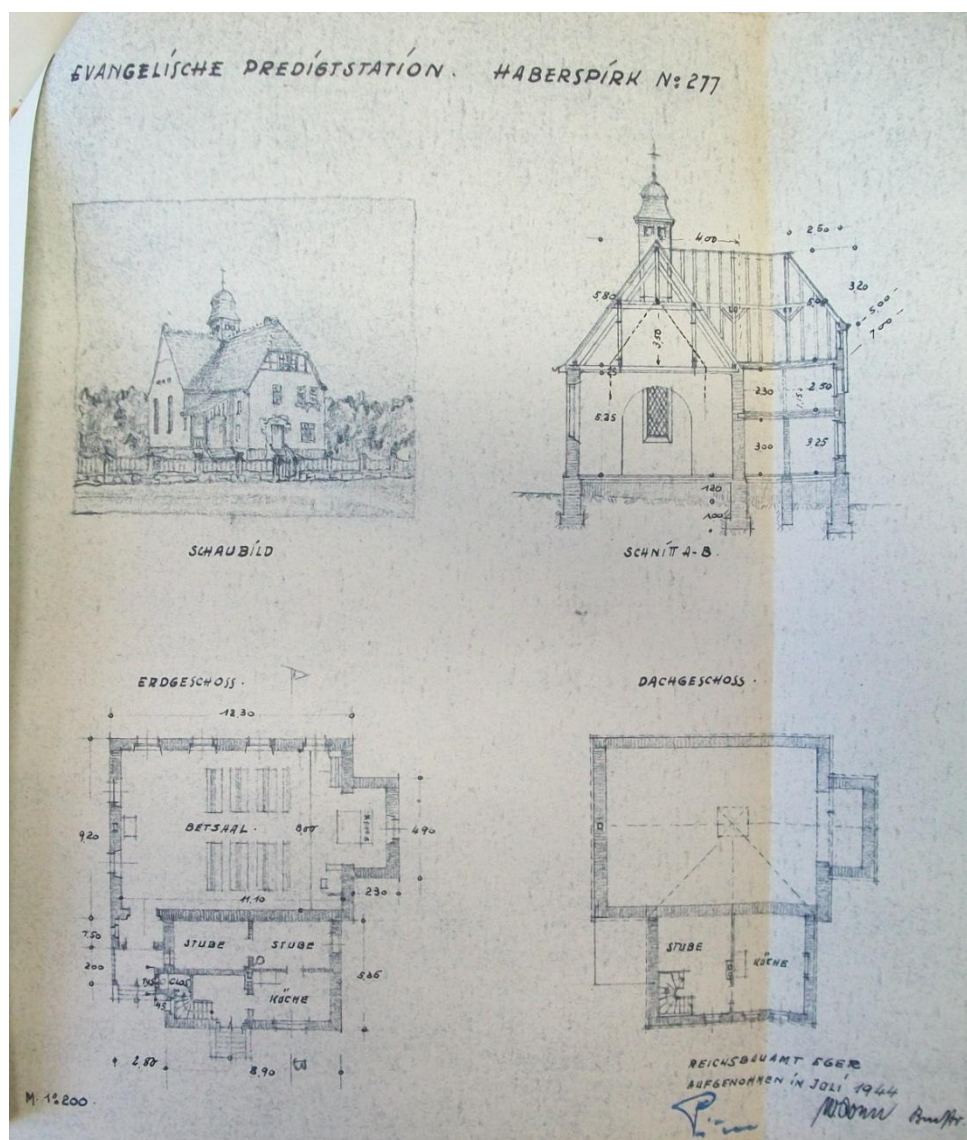
JISKRA 1997, str. 197

Zdroj: Podnikový archiv Sokolovské uhelné, právní nástupce, a.s., článek „Obce Lipnice a Alberov odcházejí z mapy“ (23. 7. 1981), fond č. 78 Palivový kombinát Vřesová, s. p., Vřesová, část Sokolovský revír, Důl 25. Únor, n. p., Vintířov (1951–1974)

Příloha č. 9

Zdroj: SOKA Sokolov, fond Landrát Sokolov (1938–1945), inv. č. 95,
sign. L4d Přeložení obce Habartov. Plány přestavby a podobně (1941–1945), č. kar. 25

Příloha č. 10

Zdroj: SOKA Sokolov, fond Landrát Sokolov (1938–1945), inv. č. 95, sign. L4d Přeložení obce Habartov. Plány přestavby a podobně (1941–1945), č. kar. 25

Příloha č. 11

Zdroj: Geoportál ČÚZK – ortofoto; vlastní zpracování

Příloha č. 12

Zdroj: DIMITROVSKÝ, Konstantin, Dana PROKOPOVÁ a Barbora MODRÁ. Unikátní rekultivační lesnické arboretum na Sokolovsku. *Zahrada - park - krajina* [online]. 2010, č. 3 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.zahrada-park-krajina.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=212:unikatni-rekultivani-lesnicke-arboretum-na-sokolovsku-konstantin-dimitrovsky-dana-prokopova-barbora-modra&catid=70:032010&Itemid=144

Příloha č. 13

Zdroj: JISKRA 2012, str. 91

Příloha č. 14

Zdroj: Geoportál ČÚZK – ortofoto; vlastní zpracování

Příloha č. 15

Zdroj: JISKRA 2012, str. 209

Příloha č. 16

Zdroj: Archiv 2011: květen. *Letecký spolek Hory, o. s.* [online]. 2011, 23. 04. 2013 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://lsh.websnadno.cz/kveten.html>

Příloha č. 17

Zdroj: SIVÁK, 2011

Příloha č. 18

Zdroj: Archiv 2012: květen. *Letecký spolek Hory, o. s.* [online]. 2012, 23. 04. 2013 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://lsh.websnadno.cz/kveten58.html>

Příloha č. 19

Zdroj: SIVÁK, 2011